

ŽIVOT JE SADA
-
SAH

Postoje religiozni učitelji i postoje duhovni učitelji. Prvi podučavaju ono u šta veruju, a drugi direktno ukazuju na stvarnost koju jasno vide, Jedno je sigurno, Sah ne pripada prvima.

Na pitanje: "Šta prvo kažete čoveku koji želi da radi na sebi?", Sah odgovara jednostavno, ali mudro: "Nemoj da mi veruješ." Možda bi ovaj odgovor mnoge naveo na zaključak da čovek ne može učiti od nekoga ako mu ne veruje, pa ipak pravo učenje se odvija jedino kada prestanemo da verujemo i počnemo sami da istražujemo. Kada bi se duhovnost zasnivala na verovanju, ona bi postala samo još jedna od religija. Poznavajući prirodu ljudskog uma, stav duhovnih učitelja je oduvek bio: "Proveri ono što ti govorim, a ako to nisi u stanju ili ako tvoje iskustvo dokazuje suprotno, onda to odbaci; ali nikada nemoj verovati." Sa druge strane, religiozni učitelji vekovima sugerišu: "Veruj u ono što ti govorim i ponašaj se u skladu sa tim verovanjem." Da li su se duhovni učitelji, na osnovu čijih učenja su kasnije nastale različite religije, ikada oslanjali na druge? Da li je Buda bio budista ili je budizam nastao tek nakon njegove smrti kada je nekolicina počela bez razumevanja da ponavlja ono što je on podučavao? Da su se iskustveno uverili u istinitost Budinog učenja, oni ne bi prazno ponavljali njegove reci već bi pričali iz sebe. Ono što Saha čini istinskim duhovnim učiteljem je upravo ta činjenica da on priča jedino iz sebe ne oslanjajući se na autoritete; njegovo učenje se zasniva isključivo na njegovom ličnom iskustvu.

Duhovnost ne može biti religija jer ne predstavlja put vere već put put unutrašnjeg iskustva koji treba da nas dovede do vrhovnog ili neiskustvenog iskustva tj.

prosvetljenja. Duhovnost je istraživanje duha ili vančulne stvarnosti, nikako verovanje u vančulnu stvarnost. Buda je svoj put do prosvetljenja nazvao *darmom*¹. Ali pošto njegov put nije jedini, svi putevi istraživanja duha se mogu nazvati jednim zajedničkim imenom - duhovnost. Da bismo bili duhovni nije potrebno da sledimo bilo čiji put. Naprotiv, prava duhovnost zahteva od nas da budemo individualci. I zato, tek kada sledimo svoj sopstveni put unutrašnjeg istraživanja, nalazimo se na duhovnom putu. "Čovek je sam na putu, od početka do kraja, i sa učiteljem i bez njega" - Sah,

Nasuprot duhovnosti postoje sekte tj. grupe ljudi koje se drže istog mišljenja ili podržavaju isto verovanje. Religija koja je samo omasovljena sekta, ne može postojati bez uniformnosti mišljenja ili verovanja. Svojevrsan je paradoks što pripadnici određenih religija osuđuju različite sekte ne uviđajući da njihova religioznost ima sve odlike sektaštva. Za razliku od sektaštva, duhovnost potencira različitost u mišljenju, a jedinstvo u duhu. Ona je za individualnost, dok je sektaštvo protiv svake autentičnosti. Duhovnost ne podrazumeva da smo jedinstveni u duhu ako činimo ili mislimo isto. Naprotiv, da bismo bili jedinstveni u duhu svako mora misliti svojom glavom i ponašati se u skladu sa svojom prirodom, jer kako San kaže: "Duhovnost aktera prenosi se i na akciju, to jest čin. Kada si svestan, više nije važno šta radiš, već kako to radiš, ne 'kako' u smislu veštine, već 'kako' u smislu potpune prisutnosti subjekta iza bilo kojeg dela."

Naravno, ako se više ljudi druži to ne znači da oni čine sektu, ali ako se ljudi okupljaju zato što slede nečije mišljenje, onda je to već sektaštvo. Duhovni ljudi se druže da bi razmenili svoja iskustva, a ne da bi jedni druge ubedili u svoje mišljenje. Njihova mišljenja se mogu poklapati, ali je poenta u tome da im ta mišljenja nisu nametnuta tj. da ih nisu slepo prihvatili već da su do njih sami došli, na osnovu svog sopstvenog iskustva. Iz

tog razloga je duhovnost na neki način produžetak nauke pošto ima isti odnos prema stvarnosti, s tom razlikom što nauka istražuje čulni, a duhovnost vančulni svet, iskustveno se uveravajući u njegove pojave i zakone. Sa druge strane, religija je samo nastavak svetovnosti jer i jedna i druga veruju, prva u vančulni, a druga u čulni svet. Tako, religija stoji nasuprot duhovnosti kao što svetovnost stoji nasuprot nauci. Neko može pomisliti da je razlika između duhovnosti i nauke u tome što se ono što istražuje duhovnost ne može dokazati, a nauka prihvata samo dokazano. Ali, šta je dokaz? Kada više ljudi doživljava isto, i kada se to iskustvo može ponoviti, onda se to smatra dokazom, bez obzira da li se koriste ili ne neki drugi instrumenti opažanja osim čula i uma. Prema tome, ako se određeni broj ljudi slaže oko nekog vančulnog doživljaja, tada već imamo neki dokaz daje ono što se doživljava tačno i zbog toga je pogrešno tvrditi da se to što istražuje duhovnost ne može dokazati. Ako se prihvati kao argument da je doživljaj duhovnih ljudi neistinit zato što je subjektivan, onda taj isti argument važi i za naučnike jer se i oni takođe oslanjaju na svoj doživljaj. Zašto bismo više verovali spoljašnjim čulima nego unutrašnjim? Spoljašnja čula su podjednako ograničena kao i unutrašnja, možda čak i više. Ne ulazeći u raspravu koja su čula ograničenija, dovoljno je složiti se da su i jedna i druga ograničena i da je samim tim svako iskustvo subjektivno tj. relativno. Dakle, ako se nauka smatra egzaktnom na osnovu subjektivnog iskustva, onda se isto tako i duhovnost može smatrati egzaktnom. Nauka ima svoje metode i instrumente za istraživanje spoljašnjeg sveta, a isto tako i duhovnost ima svoje načine istraživanja unutrašnje stvarnosti. Da li su duhovni metodi dovoljno egzaktni i pragmatični to je stvar dogovora i ličnog stava, uostalom kao i po pitanju nauke. Svi koji veruju u ono što je nauka dokazala, nisu se iskustveno uverili u njene dokaze. Nauka često pobija svoje prethodne dokaze budući da se stalno pronalaze bolji metodi i instrumenti za istraživanje spoljašnjeg sveta, a isti slučaj je i sa duhovnošću. Svako otkriće se bazira na ličnom iskustvu, bez obzira na broj ljudi koji su se uverili u određenu činjenicu, a s obzirom da su sva iskustva subjektivna, prirodno je što se mnoga prošla iskustva vremenom prevazilaze. Po Sahu: "Zakoni univerzuma ne mogu da se promene, ali smo slobodni da promenimo sopstvenu mehaničnost². Svet nije naša odgovornost, ali naša nesvesnost jeste. Ako promenimo sebe, menja se i svet." Upravo zato se nijedno otkriće ne može proglasiti konačnim.

Pa ipak, iako su mnogi naučni i duhovni dokazi danas prevaziđeni, to ne znači da nauku i duhovnost treba negirati kao puteve istraživanja stvarnosti. Važno je da se uvek nešto novo otkriva i da je naš pristup naučan, a vre-me će pokazati da li je ono što smo otkrili tačno. Pravi naučnik ili duhovni tragalac je uvek spreman da prihvati nove dokaze, naravno ako su autentični i dovoljno uverljivi.

Međutim, ako već postoji neka razlika između duhovnosti i nauke, ona je u tome što duhovnost priznaje jedan metod saznanja koji nauka ne priznaje, a to je intuitivni metod. Po duhovnosti, sva iskustva služe samo tom da nas dovedu do intuitivnog viđenja stvarnosti jer se jedino ono može smatrati istinitim pošto je izvan polja relativnog iskustva. Relativno iskustvo je u okviru vremena i prostora, dok ih intuicija transcendirira s obzirom da je izvan uma koji doživljava prolaznost i konačnost. San čak i buđenje³ svrstava u relativna iskustva. On jedino *probuđenje* smatra pravim uvidom: "Buđenje je promena u umu, a probuđenje stanje izvan uma." Pošto duhovan čovek za razliku od naučnika uvek teži intuitivnom saznanju ili probuđenju, on nikada ne bi smeo da se vezuje za svoja iskustva.

Neka ovi razgovori sa Sahom u kojima se nalaze mnogi odgovori na do sada neodgovorena pitanja o smislu života i prirodi stvarnosti u kojoj živimo, pomognu svakom iskrenom duhovnom tragaocu da pronađe svoj put do pro-buđenja!

Svami Muktananda

RAD NA SEBI JE IGRA NA SEBI

Sagovornik: *Koliko mi je poznato, opšta definicija puta samospoznaje je rad na sebi.*

Rad na sebi može da ima versku, psihološku, okultnu, pa i filozofsku pozadinu. Da li postoji razlika između vašeg pristupa i ostalih spiritualnih puteva?

Sah: Puteva je koliko i ljudi, a ljudi koliko i stranputica. Da li je staza kojom hodaš put ili stranputica, zavisi od iskrenosti putnika, a ne od kvaliteta ili vrste tla pod nogama.

Duhovnost vidim kao krunu čovekove težnje da ostvari sebe. Ona dolazi kao posledica istinske unutrašnje zrelosti, te duhovnost nije, niti može biti proizvod straha od kazne - pakla, ili pak žudnje za permanentnim zadovoljstvom - rajem. Ako je želja za duhovnim rastom iznuđena religioznim metodama zastrašivanja, seme ljudske neuroze lako izrasta u razgranato drvo.

Postoje duhovnosti i duhovnosti... Jedna vrsta duhovnosti može biti rezultat psihičkog zdravlja, a druga samo odraz odsustva istog. Jedna duhovna težnja nastaje kao vrhunac razumevanja života samog po sebi, dok je druga duhovnost neka vrsta skloništa pred životom.

S: *Šta je duhovnost za vas?*

Sah: Neminovna posledica zdravog, celovitog rasta ka sebi. Ponavljam: duhovnost je put i kruna samoostvarenja. Prvi i jedini cilj duhovnosti je probuđenje, samorealizacija, prepoznavanje onoga što jeste. Krajnji cilj je potpuno zdravlje, a da bi se ono ostvarilo, neophodno je videti pravo lice našeg psihološkog stanja; problem je u tome što niko ne sme objektivno da sagleda unutrašnju situaciju, a ona je tragična upravo zbog tog kukavičluka. Bolest može da se izleći ako se na vreme prepozna kao bolest, ali ako se tumači kao zdravlje, opasnost po čoveka naglo se povećava. Autentična duhovnost izrasta kao delikatni plod iskrenog i smelog suočavanja sa samim sobom. Da bi do tog bespoštednog razračunavanja uopšte došlo, čovek ne sme da se oslanja na ono što raznorazna verska i gnostička učenja obećavaju, već mora odvažno da ispituje sve što oseća, misli i naslućuje, sam za sebe. To je težak put, ali, kako mnogi vole da kažu, nema drugog puta.

S: *Hrist je govorio da, ako ima veru u sebi, čovek može da pomera planine.*

Sah: Hrist je govorio mnogo toga što samo Hrist može da razume.

I Buda je govorio da budemo svetio sebi samima i da ne tražimo svetio u drugome; pa ipak, mi danas imamo par stotina miliona budista koji traže svetio u suncu koje je zašlo pre dve i više hiljada godina. Isuviše budista, a nigde živog Bude. Zašto?

Mi slušamo i ne čujemo. Zbog toga je postojeća duhovnost u istom stanju u kojem je i čovek.

S: *Koje je to stanje?*

Sah: Duhovnost nužno proizilazi iz nas. Ako smo zdravi i duhovnost puca od zdravlja, ali ako zdravlja nema... Pretpostavljam da smo to razjasnili.

Već sam rekao da istinski rad na sebi počiva na samostalnom ispitivanju svega: sebe, drugih, životnih pojava, uzajamnih relacija. Kada se istražuje, predrasude i predstave ne smeju da postoje. Sve se podvrgava proveru - i ono u nama i ono van nas. Nema zabranjenih zona, nema tabu tema, nema podela. To je autentična duhovnost: nepodeljenost, smelost da se celovito ispituje celovitost postojanja!

S: Da li to znači da ona druga duhovnost insistira na po-deli?

Sah: Baš tako. Bolesnu duhovnost bismo mogli da svedemo upravo na to: insistiranje na podeli.

S: Da li možete da mi malo više približite, to jest pojasnite tu potrebu čoveka da deli stvari?

Sah: Duhovnost, koja ne samo da obezvređuje mnoge as-pekte individualnog i socijalnog života, nego ih i potpuno isključuje, ne mogu da nazovem zdravom. Takva vrsta duhovnosti je bolesna, pa je duhovnošću zovemo samo uslovno. Osnovna podela te duhovnosti - na sveto i svetovno dokaz je bolesti o kojoj govorim.

S: Pa zar ta podela nije istinita?

Sah: Zavisi od toga da li si zdrav. Konvencionalne podele vazdušnog prostora između dve države su istinite, u smislu da su postojeće, ali nebo nema pojma o svemu tome. Ako je nešto istinito u dogovornom smislu, ne mora da znači da je stvarno istinito. Vazduh ne drži granični kamen.

Spoljašnji svet ostavljen je na milost i nemilost tumačenjima tvog uma. Dokle god ti to ne postane potpuno jasno, nešto ćeš iz spoljašnjeg sveta da grabiš i proglašavaš vrednim, dakle svojim, a ostalo ćeš da odbaciš ili osudiš. Nerazumevanje te uvek baca u naručje licemernog pravdanja, a ono nas, sa svoje strane, naurožava iluzijom da smo uvek u pravu, da smo na pravom putu, i da je sve baš kako treba.

Podeljenost uvek prepoznaješ prekasno - u onom što gledaš, nikad u onome što gleda. Kad je posmatrač uce-lovljen, i to što se posmatra postaje jedno, jedno jedino, pa se ideje svetog i svetovnog, privlačenja i odbijanja, više ne pojavljuju. To je početak.

S: To je, u stvari, početak samosuočavanja, gubitak predstave o stvarnosti. Šta dolazi nakon tog sagledavanja? Šta bi bio početak konkretne duhovne prakse?

Sah: Sagledavanje je unutrašnja praksa. a primena na životne situacije predstavlja konkretizaciju. Mogućnost da stvarno živš integralno je provera dubine razumevanja. Ako tvoje reči mirišu na okean, a dela na močvaru, tu nešto nije u redu.

S: Imam osećaj da mi još uvek niste do kraja objasnili sve posebnosti vašeg rada na sebi...

Sah: Svaki napor ka probuđenju ima svoju vrednost, ali da bi potpuno razumeli sebe, naš put ka samorealizaciji ne sme da bude štur i siromašan, sa samo jednom ili dve dimenzije. On ne bi trebao da bude isključivo emocionalan ili samo misaon, voljnog ili energetskog tipa, nego potpun, totalan napor.

Rad na sebi dobija svoj najveći smisao tek kad obuhvati sve slojeve ljudskog bića: i razum i srce i volju i, konačno, svesnost. Kad je rast potpun, unutrašnje bogatstvo razotkriva se u punom sjaju i oplemenjuje sve situacije, relacije i slojeve postojanja sa kojima dođe u dodir.

Ali istinski rad na sebi ne mogu, ako hoću da se precizno izražavam, nazvati radom -

specifičnost je u pristupu.

Rad na sebi je igra na sebi.

Na primer, dokle god ne naučiš neki ples, ti učiš korake, sinhronizuješ kretanje ruku i nogu, pokušavaš i grešiš, grešiš pa opet pokušavaš. Ulažeš veliki trud, danonoćno se zalažeš, učeći valcer ili tango. Tek kada u potpunosti ovladaš svim pokretima, rad iščezava i igra može da počne.

Slično je i sa unutrašnjom igrom. Ne poznavajući zakonitosti duhovnog napretka, čovek se upinje da savlada sve principe, ali kad ih jednom nauči, rad na sebi postaje igra. Zbog toga i kažemo daje u početku rad na sebi prosto užasan. Kasnije, nakon uvida, igra je stvarno užasno prosta.

Još nešto - obično se misli da je duhovnost određena nekim činom, i to činom koji je po opštim merilima poseban i svet. Ta je akcija nešto što je, na prvi pogled, iznad svakodnevnih dešavanja. Takvi i slični kriterijumi nemaju nikakve veze sa duhovnošću.

Autentična, duhovnost zavisi od činioca, nikada od čina. Kada je činioc nesvestan, on pogrešnim imenovanjem čina, kao i samim činom, pripisuje sebi nepostojeću vrednost.

S: Bojim se da ovo poslednje nisam baš najbolje shvatio. Možete li mi navesti neki primer?

Sah: Šta je molitva? Koji je osnovni kvalitet molitve? Predanost, detinje poverenje, duboka otvorenost izvoru života. Kada je nesvestan, čovek u onome što imenuje molitvom samo pokušava da isprosi manju ili veću uslugu s neba, neku metafizičku protekciju, iako sve to, gledano sa strane, podseća na molitvu. Zbog toga što ne zna, čovek u dotičnoj situaciji misli da zna, pa se time produžava duboko neznanje. Činilac pogrešno imenuje čin koji mu, zauzvrat, stabilizuje nesvesnost, uljuljkujući ga u nerazaznavanju činjenica. Uvek je tako kad se duhovnost procenjuje vrstom čina, a ne svesnošću činioca.

S: Da, sad je jasno.

Sah: U igri na sebi nije bitan čin - to je vrlo važno da se razume. Ti možeš da budeš odsutan sedeći u položaju za meditaciju i potpuno meditativan u samoposluzi.

Kvalitet bića, ta zaboravljena ontološka celovitost je ono što čin determiniše kao duhovan. Možeš da klečiš ili da se klanjaš, da udaraš glavom o Zid plača ili bilo koji drugi zid, da sediš prekrštenih nogu, sklapaš oči, vrtiš brojanice ili prinosiš oltaru skupocene darove - ako si nesvestan ništa ne pomaže. Ako si ti sam kao činilac odsutan, nikakva tobožnja svetost čina neće ti pomoći. Naprotiv.

Duhovnost aktera prenosi se i na akciju, to jest čin. Kada si svestan, više nije važno šta radiš već kako to radiš, ne "kako" u smislu veštine, već "kako" u smislu potpune prisutnosti subjekta iza bilo kojeg dela. Ako si autentičan, potpuno je svejedno da li pereš čarape ili isteruješ bičem trgovca iz hrama. Kada iznutra nema podele, nema je ni spolja. Neomeđeno predrasudama, biće može slobodno da se izražava kroz sve, i kroz samoću i kroz međuljudske odnose.

S: Da li je igra na sebi traganje za Bogom?

Sah: Ne. Reč je o nalaženju tragaoca. Onaj koji traga je ono što treba da se nađe. Lako će Bog da te pronade ako stalno živiš na istoj adresi, tj. ako ti sam prestaneš da lutaš. Ostavi transcendentalna pitanja po strani - od njih nećeš imati nikakve koristi.

Mi smo isuviše uobraženi da bi shvatili čak i veoma proste stvari: čovek nema čime sebe da nađe! Ne snalazimo se čak ni u racionalnom svetu - ulazak u iracionalne vode značio bi izlazak iz zdrave pameti. Glumimo bogove, a nismo ni ljudi - otuda licemerje.

S: Značili to daje igra na sebi vrsta ateizma?

Sah: Čim nije teizam, misliš, mora daje ateizam.

Nevernik veruje samo u ono što vidi. Vernik veruje i u ono što ne vidi, a igra na sebi se sastoji u tome da čovek ne veruje ni u ono što vidi ni u ono što ne vidi. Igra je avantura, istraživanje unutrašnje stvarnosti - zbog toga u igri nema mesta za veru.

S: Zato što je vera nebitna?

Sah: Sve je na ovom svetu i bitno i nebitno, i korisno i beskorisno. Vera, međutim, zna da bude i opasna. Ko veruje? Onaj koji ne zna. A šta čini onaj koji hoće da sazna? Ne veruje. To ne znači da takav čovek ne veruje u Boga, već da ne veruje u um sam po sebi, on ne veruje u instrument vere i nevere.

Igra na sebi, dakle, nije ni teizam ni ateizam, već smelost da se ispita stvarnost. Šta je to što jeste? U čemu je konačni smisao postojanja? Zašto jesam i da li uopšte jesam? Ko je taj što traga za sobom?

Sva ova pitanja su odraz čovekove žeđi za samim sobom. Nikakva teorija - ma koliko veličanstvena bila - ne može da ugasi tu suštinsku žeđ, jer metafizički žubor još više rasplamsava vatru traganja.

Vera ume da bude uteha - zato sam i rekao da je ponekad opasna. Um je spreman da poveruje u sve što mu odgovara. Verovanje čovekovo bezuspešan je pokušaj da utehom obloži stvarnost i da tako, makar i za tren, utopli golotinju svog doživotnog nesnalaženja. Kao uplašeno dete koje zvižduće u psihološkom mraku, on se brani dogmama, teorijama i recima, prividno zaglušujući nepomerljivu tišinu neznanja.

Sve nas to uspavljuje, a pravi cilj je buđenje. Ja nisam protiv vere, ali jesam za prekid sna.

S: Šta prvo kažete čoveku koji želi da radi na sebi? Sah: Nemoj da mi veruješ.

S: Samo to?

Sah: Samo to. Čoveku koji hoće da se probudi niko - a pogotovo ne učitelj - ne sme da postane uspavanka. Ako učenik to ne shvati na početku, slatki snovi o buđenju pretvoriće se u noćnu moru samozavaravanja.

SVESNOST I POSLEDICE

Sagovornik: *Pre nekoliko dana desilo mi se iskustvo koje ste vi nazvali "uvid", i ono mi je pomoglo da razumem celkupnu situaciju i psihološko dešavanje. Ipak, svakodnevna iskušenja me i dalje nadjačavaju. Bez obzira na snagu uvida, moja mehaničnost se i dalje "odaziva" na imperativne okolnosti. Kako je to moguće?*

Sah: Uvid je svesnost koja omogućava sagledavanje psihološkog slepila, ali slepilo se time samo smanjuje - ne nestaje! Da bi se čovek u potpunosti oslobodio mehaničnosti, potreban je višegodišnji napor, a on podrazumeva ne samo povišavanje svesnosti, već i jačanje volje i srca.

Rad na sebi počinje od svesnosti. Svesnost je moć posmatranja...

S: *Čega?*

Sah: Bilo čega. Nije bitno šta nego *koliko istrajno* posmatram.

Mogu da posmatram svet oko sebe, ili da posmatram sopstvene psihološke reakcije na taj isti svet. Ako posmatranje traje duži period - što je u početku nemoguće -

počinjem da primećujem da mi spoljašnja dešavanja gotovo u potpunosti određuju unutrašnja raspoloženja; kao da su okolnosti daljinski upravljači koji menjaju programe na ekranu moje psihe. U tom trenutku shvatam da me nema.

Iz mene, na podražaj od spolja, automatski isplivavaju mentalni, emocionalni ili ponašajni odražaji. Kada je situacija napeta i ja sam napet, a kada prođe, napetost se neko vreme, zbog inertnosti, zadrži, pa iščezne. Kada me neko pohvali, osećaj samozadovoljstva odmah se pojavi, a ako ta ista osoba, posle pet minuta, kaže nešto suprotno, iz mene pokulja nezadovoljstvo.

Ako imam dovoljno hrabrosti da budem iskren pred sobom, prisiljen sam da zaključim samo jedno: ja ne postojim. Iza sve te mreže psiholoških reakcija *nema nikog!* Kada sam ljut kažem da sam "ja ljut" - kao da sam baš to hteo!? Da ne bih primetio da me nema, u sve što govorim ubacujem "ja", a prisustvo prve lične zamenice u bilo kom kontekstu teži me i sugeriše da postojim jer "ja sam ljut", "moje mišljenje", "ja verujem" i tako dalje.

S: *Da li je moguće da u meni samom nema ničega što sam ja sam?*

Sah: Ne znam, pronađi sam. Posmatraj.

Nemoj da mi veruješ. Ma šta da kažem, uvek proverim sam za sebe. Ako hoćeš da promeniš kvalitet svog života, proveravaj sve u praksi, i ono što otkriješ biće tvoje postignuće. Sve ono u šta veruješ samo će ti pomoći da protračiš život u neznanju.

Rad na sebi je put provere, ne put vere.

S: *Put, dakle, počinje posmatranjem, što bi moglo da znači da čovek počinje da biva svestan i u svakodnevnom životu.*

Sah: Nije bitno kako ćemo to formulirati, nego da li ćemo zaista praktikovati posmatranje. Ljudi vole da pričaju, ali ne i da rade. Put je praksa, ne priča o delanju.

Ako pažljivije pogledaš, nikakvo trajno "ja" ne postoji. Pod trajnim "ja" podrazumevam "ja" koje je nezavisno od spoljašnjih okolnosti. Ako mi okolnosti diktiraju koju vrstu "ja" treba da primenim ili da osetim, to je dokaz da povrhu sve moje mehaničnosti nema nikakvog "ja". Skupno ime za sva ta "ja" je "ličnost".

"Ličnost" je slučajni proizvod situacionih uslovljavanja, pa zato i kažemo da smo dobri ili loši zbog ovih ili onih životnih okolnosti.

S: A šta je sa individualnošću?

Sah: Kojom individualnošću? Individualnost je samo prazan pojam, sentimentalnost našeg zavaravanja.

"Individuus" je latinska reč čije je značenje "nepodeljenost". Samim tim, individualnost označava autentičnu psihološku homogenost - koja ne postoji!

S: Znači li to da čovek nema individualnost?

Sah: Još uvek nema; to ne znači da ne može da je ostvari. Proces individualizacije je proces depersonalizacije. Ako mislimo da je specifičnost naše mehaničnosti - individualnost, onda je nikada nećemo ostvariti, jer će nas vera u sopstvenu dovršenost sprečiti da pristupimo dovršavanju.

Čovek nije dovršen, i ako poveruje da jeste, unutrašnja evolucija se prekida. Pošto nemamo hrabrosti da se suočimo sa činjenicama, vera dodatno pogoršava ionako nezavidnu situaciju. Jedan jedini trenutak posmatranja dovoljan je da nam uništi iluziju dovršenosti. Nama je ipak lakše da verujemo, jer vera je uspavljujuća. Opasnost vere je u tome što nam ona prividno olakšava život. Posmatranje je teško jer rasanjuje, a osim toga, anestetik verovanja tada prestaje da deluje! Viđenje činjeničnog stanja stvari ne može te ostaviti ravnodušnim. Tada moraš nešto da učiniš sa sobom. Ne sa svetom, nego sa sobom.

S: Zbog čega revolucionari insistiraju na menjanju sveta ?

Sah: Zbog nesvesnosti, i njihovi sledbenici su sledbenici samo zato što nisu svesni.

Promena okolnosti te ubeđuje da se nešto promenilo i u tebi samom. To mišljenje je daleko od istine. Revolucionar menja uslove življenja, dok "evolucionar" menja sebe samog. Kad osvestiš život u sebi, život oko tebe se stoprocentno menja. Ali, ako kreneš od okolnosti, sve u tebi ostaje isto.

Svejedno je da li si psihološka mašina u povoljnim ili nepovoljnim okolnostima, ali dokle god si mašina, ti insistiraš na okolnostima i, logično, na njihovoj promeni zato što su ti, kad si mašina, važne samo okolnosti; i to po mogućstvu povoljne. Neugodno je osmotriti sebe, ali bez obzira na sve, bolje je (simbolično) umreti u samospoznaji nego (bukvalno) na barikadama.

Revolucionar je čovek koji nije svestan da je kratkovid. Njemu su svi pejzaži utonuli u maglu, i umesto da popravi vid, on želi da pomeri pejzaže na pristojnu udaljenost. Ako shvati u čemu je problem, ostaviće revoluciju po strani i otpočet će evoluciju. To je hrabrost: suočiti se sa uzrokom, ne sa posledicom kratkovidnosti.

S: Ipak, meni se čini da je i za promenu okolnosti potrebna velika hrabrost, nije li tako?

Sah: Ne, dovoljna je glupost. Hrabrost je čin i potvrda inteligencije. Rešavati problem onim što stvara problem je glupost, a ne inteligencija ili hrabrost. Hrabrost je istovremeno i uzrok i posledica samoposmatranja. Ako posmatranja nema, onda se oslanjamo na "bolje sutra" i smatramo sebe herojima.

S: Na osnovu svega što govorite, može se zaključiti da čovek nije dovoljno svestan da bi mogao da primeti koliko je nesvestan. Da li sam u pravu?

Sah: Da, čovek jednostavno ne vidi činjenicu svog neznanja upravo stoga što je ona isuviše očigledna. To me podseća na molitvu jednog isihaste: "Bože, isuviše si prisutan da bih mogao da te vidim!"

S: Odakle početi?

Sah: Već sam ti rekao: od svesnosti. Posmatranje je put stvaranja, širenja i stabilizacije svesnosti. Posmatranje ti u isti mah pruža i svesnost i snagu da izdržiš suočenje sa onim čega ćeš, pre ili kasnije, postati svestan.

S: Da li je jedna od posledica razvitka svesnosti i rušenje socijalnog mita o individualnosti?

Sah: Da, između ostalog, ali posledice svesnosti su zaista brojne: čovek nema "ja"... Čovek ne može ništa da uradi; ono što je po njemu akcija, suštinski je reakcija... Individualnost je iluzija uobraženih somnabulista... Slobodna volja je san robova okolnosti... Izboru nema... Ljubav je hormonalna prevara... Religija ljudi nije ništa drugo do "sveta uspavanka"... "Čovek" glumi da je čovek... Prijateljstvo je konspiracija sanjara... i tako dalje.

Sve su to posledice rada na buđenju svesnosti i, pošto sam ti dao perspektivu, sada je jasno da čovek *ne sme* da bude svestan. Može da priča o hrabrosti i svesnosti, ali to su tek reci. A svesnost je samo početak...

S: ... početak posmatranja psiholoških reakcija na svet, zar ne? To razumem, ali mi nije jasno šta iz toga konkretno proizilazi? Šta je prvi plod posmatranja?

Sah: Nevezanost. Ako posmatraš iluziju ne možeš u njoj i učestvovati. Film koji gledaš je sled slika, ali dok mašina nesvesnosti radi punom parom, taj sled slika stvara čitav niz utisaka, emocija, ideja. Kad usporiš mašinu, vidiš da je film iluzoran, i reakcije nestaju. Tada shvataš da je tvoja vezanost ubrzavala filmsku traku i da zbog toga nisi video da je to, za šta si verovao da je stvarnost, samo sled nestvarnih slika.

Dok smo u vrtlogu misli, svet nam izgleda vrtložan, i da bi se čovek otreznio, on mora da siđe sa mentalnog ringišpila. Potrebna je silna praksa da bi se osvojila distanca neophodna za otklanjanje makar samo jednog mehanizma. Kad čovek stvarno oseti nevezanost, svežina i spokoj tog stanja su tako blistavi i čisti da više ne postoji mogućnost zaboravljanja samog sebe kao ranije. Posmatranje i kao rezultat toga nevezanost, vremenom smanjuju prijanjanje uma za bilo koji sadržaj. Već posle nekoliko dana vežbanja čovek može da se rasani i da - sam za sebe, ne pod pritiskom autoriteta - shvati da sanja.

S: Odvajanje posmatrača i mehanizma kao objekta posmatranja ostvaruje se razvitkom svesnosti. Da li je stvorena odvojenost nešto trajno ili se ona mora održavati svakog trenutka?

Sah: U početku je neprekidno ulaganje napora neizbežno -kasnije je jednostavno nemoguće.

Koliko je odvojenost trajna, to zavisi od toga koliko je trajna svesnost. Dubina ljudskog sna je nesaglediva, i većina kvaliteta koje čovek sebi pripisuje u potpunosti su imaginarni. Zbog toga što je toliko umišljen, čovek pati od bolesti koju možemo da nazovemo "galopirajuća imaginacija", Ona je za homogenost psihe pogubna koliko i tuberkuloza za pluća. Prvu bolest ne primećujemo, i to nam pokazuje koliko je ona destruktivna. Najbrže podlegneš bolesti od koje i ne znaš da si oboleo, a "galopirajuća imaginacija" je nevidljiva epidemija. Mi, kao što si i sam rekao, uopšte nismo svesni koliko smo nesvesni - otuda

nerealne predstave o radu ne sebi, otuda teškoće u praksi.

S: Ponekad, dok pokušavam da praktikujem posmatranje, iz podsvesti, potpuno neočekivano, pokuljaju neverovatne slike koje me preneraze ili agresivnošću ili snagom požude. Šta tada da činim?

Sah: Strah može biti velika smetnja pri posmatranju. On poprima najrazličitije oblike, iako ne mora biti isključivo vizuelan; može biti i taktilan, auditivan, iracionalan, konkretan ili apstraktan, ali strah je strah, bez obzira na nivo i način ispoljavanja. Pri običnom posmatranju, nas uopšte ne zanima kvalitet i estetska vrednost posmatranog. Međutim, ako istinski posmatramo ne ostaje nam vremena da vrednujemo, analiziramo i kategorizujemo, jer kroz sve ove procese počinje poistovećivanje, a prestaje posmatranje... Ukoliko je to moguće, poželjno je posmatrati i strah, posmatrati analitične misli, emocionalne reakcije, sve. To je meditacija: registrujem sve, ne reagujem ni na šta.

S: A šta ako ipak reagujem?

Sah: Onda si slobodan da registruješ reakciju, tj. da prekineš beskonačan niz besmislenih psiholoških reakcija na sve i svašta.

S: Pri posmatranju sebe u društvu često mi se javlja silno nezadovoljstvo i nesigurnost. Kad osetim svu tu besmislicu sukoba i ljudskog predstavljanja, preplavi me beznađe, ali nakon toga dolazi do smirenja, čak pomirljivosti. Tada prepoznajem i neku ozarenost u sebi, a sa njom se pojavi osećaj za lepotu življenja. Kako vi to vidite?

Sah: Kad ti se pri posmatranju vlastitih reakcija pojavi, kako kažeš, "silno nezadovoljstvo i nesigurnost", onda se nezadovoljstvo i nesigurnost silno posmatraju.

Lepota življenja prirodna je posledica življenja koje je svesno, bujno i celovito. Unutrašnji sukobi, kao odraz spoljašnjih, predstavljaju prekid u posmatranju. Kada se sukob voljno ili spontano prekine, lepota je opet vidljiva onom ko može daje posmatra. Lepota je u posmatraču, ne u posmatranom. Život je u posmatraču, ne u onom što se životom smatra.

S: To zaista razumem.

Sah: Lepota nije kraj. Nastavi s posmatranjem.

Sagovornik: *Odkad znam za sebe, ponavlja mi se jedan isti problem. Šta god da odlučim, odustanem već kod prve krupnije prepreke. Kad sednem u meditativni položaj i počnem da vežbam koncentraciju, već posle desetak minuta, bol u nogama ili u vratu me prisili da prekinem napor. Nakon svega toga, počinjem samog sebe da omalovažavam zbog nedoslednosti. Možda je sve što radim pogrešno. Kako da ojačam volju?*

Sah: Čovek nema volju, pa samim tim, nema šta ni da ojača. Ono što ljudi zovu voljom je nešto malo jača želja, ne i volja. Isuviše smo podeljeni iznutra da bi rad na volji urodio plodom. Ljudi, recimo, vežbaju koncentraciju, upinju se iz sve snage, i malo ko primeti da im je moć usredsređivanja vremenom sve lošija.

S: *Zašto? Kako je to moguće?*

Sah: Slaba koncentracija uzrokovana je unutrašnjom tenzijom, a sama koncentracija je nova vrsta tenzije. Ako napetost "oslobađamo" napetošću, rezultat je psihička reuma: potpuna zakočenost praktikanta. Takav rad je uništavanje volje. Zbog toga rad na sebi uvek počinje od sves-nosti.

Svesnost je ono što nam omogućava da se objektivno posmatramo pri svakodnevnim (ili bilo kojim drugim) aktivnostima. Ako nam je svesnost dovoljno jaka, u stanju smo da precizno sagledamo sopstvene mogućnosti. Kakvi su nam planovi? Veličanstveni. A mogućnosti? Smešno male. No bilo kako bilo, to je sve što za sada posedujemo. Da se energija ne bi uludo rasipala, mudro je planove prilagoditi mogućnostima, jer to je jedini način da se mogućnosti povećaju.

Šta je sada aktuelno? Nedostatak volje. Plan? Sti-canje volje (i, kao posledica, koncentracije). Da bi ono što je moguće postalo ono što je stvarno, ne smemo da imamo nestvarne predstave o svojim mogućnostima.

S: *Sve što govorite zvuči prilično onespokojavajuće. Pravoslavni mistici su u svojim propovedima govorili da treba svoju volju predati Bogu, i da će tako biti rešene sve naše zemaljske brige i problemi. Meni se to čini kao vrlo dobar metod. Šta vi mislite o tome?*

Sah: Da li ti sada poseduješ koncentraciju?

S: *Ne; zašto?*

Sah: Predaj mi je.

S: *Molim? Kako da vam predam ono što nemam?*

Sah: Pre deset sekundi si govorio kako volju treba predati Bogu, a meni ne možeš da ponudiš čak ni sposobnost jed-nousmerenosti. Zar ti misliš daje Bog naivniji od mene?

Budimo realni. Naše ruke su prazne. Čak i da hoćemo da predamo volju, to ne možemo učiniti; niti imamo koncentraciju, niti imamo volju, a o predanosti i da ne govorimo. Imamo samo iluziju posedovanja koncentracije, volje i predanosti. Tek nakon razbijanja iluzije možemo da utičemo na smer svog života; sa iluzijom nas valjaju talasi okolnosti...

S: Kako se onda dolazi do koncentracije?

Sah: Koncentracija je prirodna posledica opuštene svesnosti. Kada u nama opadne nivo psihičke tenzije, jednousmerenost uma je logičan ishod. Zbog toga i kažem da se prvo radi na svesnosti (koja smanjuje i ukida protivrečnost mehaničkih misli i želja), pa tek onda na volji. Poći od volje, to znači bez ikakve potrebe maltretirati nervni sistem koji je ionako rashodovan.

S: Kako čovek zna kada je spreman da radi na volji?

Sah: Kada se koncentracija spontano pojavi. Čim primetimo da možemo bilo koju stvar da radimo mnogo duže i pribranije nego pre - sigurni smo da je došao pravi trenutak. Unutrašnja rascepanost se smanjuje povećanom svesnošću, i to nas dovodi do koncentracije koja ustostročuje mogućnosti. Tek tada je rad na volji plodonosan i bezopasan.

S: Da li to što ste rekli znači da čovek ne može da radi na koncentraciji?

Sah: Može - ako se ona pojavi. Ako do jednousmerenosti ne dođe razumevanjem, homogenizacijom psihe, kontinuitetom svesnosti, onda čovek ništa ne može da uradi - jer koncentracije nema! Forsirati um da boravi samo u jednoj tački je akt nasilja nad sobom. Bolnice su pune mladih ljudi koji su bili neustrašivi, ali neuki. Ljudska psiha je izuzetno fin aparat, i sa njom mora da se rukuje apsolutno pažljivo. Samostalni duhovni eksperimenti - bez učitelja -su prečica do ludila.

Sećam se jednog divnog mladića koji mi je došao sa pričom da je spreman da probudi kundalini šakti. Po tantri, kundalini šakti je energija nesvesnog koja je strahovito snažna. Osvestiti je, to znači postati probuđen.

Saslušao sam njegovu ispovest - sta je radio, na koji način, koliko dugo - i kad je završio priču, ja sam mu, na prijateljski način, jasnim glasom rekao:

"Ti si obična budala."

Čovek je, istog trenutka, pocrveneo od besa.

"Nisi u stanju", dodao sam, "da izdržiš ni običnu ljudsku reč, a misliš da si sposoban da izdržiš erupciju kosmičke energije."

Posle nekoliko godina saznao sam daje hospitalizo-van. Zaista mi je žao što je na najgori mogući način saznao da ga nisam lagao.

S: Koju vrstu volje čovek treba da koristi da bi prevazišao unutrašnju podeljenost?

Sah: Za sada čovek, ponavljam, uopšte *nema volju*, a ti već govoriš i o vrstama volje.

Ne postoje dve volje. Volja je jedna. Svesnost je jedna. Srce je jedno. Ali je čovek "multifreničan". Njime upravlja slučaj. *Ništa* značajno ne može da mu se dogodi jer mu se *sve* dešava. Sve njegove akcije su prisilne reakcije na spoljašnje pritiske.

S: Po tome što govorite proizilazi da čoveku nema spasa. Da li je zaista sve tako crno?

Sah: Donosiš zaključak, a nisi ni počeo da ispituješ. Sve ti deluje crno zato što su ti kapci svesnosti još uvek spuštteni.

Čekaj, mi još uvek ne znamo šta je stvarno, ali možemo -ako smo istrajni u htenju - da spoznamo ono što je nestvarno. Bitno je ispitivati.

S: Kako da ispitujem?

Sah: Možemo, ako ti je lakše, zajedno da istražujemo. Ovo što držim u ruci je tabakera. "Tabakera" je ime ovog predmeta. Da li možeš deset sekundi da gledaš u ovaj predmet, a da ti reč "tabakera" nijednom ne prođe kroz um? Pokušaj...

S: (nakon tri, četiri sekunde): Ne mogu, jednostavno ne mogu. Prosto mi se nameće samo jedna reč: tabakera, tabakera, tabakera. Kao da...

Sah: ... nemaš volje. Koju vrstu volje nemaš?

S: (rezignirano) Nijednu.

Sah: Dobro je; uvek je dobro krenuti od početka. Mi sada samo ispitujemo mogućnosti.

Očigledno je da bez svesnosti ne možemo spoznati vlastite mogućnosti. Ako nismo razboriti, poći ćemo ne od početka nego od sredine, i to će biti naš kraj.

Volja je, već sam ti rekao, jedna jedina, ali ona ima dvostruku primenu. Kada je pospoljena, može da zaustavi zakon slučajnosti time što, putem ostvarenja odluke, menja okolnosti, a kada je pounutrašnjena, snaži svesnost. Dakle, volja može biti eksternalizovana ili internalizovana, ali je samo jedna. Volja prema spolja = menjanje spoljašnjih uslova. Volja ka unutra = stabilizacija svesnosti. Ali, to je jedna volja - smer upotrebe je sposobnost primene volje na spoljašnje ili unutrašnje okolnosti.

S: Neke sufi-škole napominju da čovek ima četiri vrste volje.

Sah: Bilo bi mudro da umesto što ih nabrajaš, sve teorije proveravaš u praksi, jer ako ne dođeš do jedne volje, ideja o nekoj desetostrukoj volji neće ti pomoći. Možemo da komplikujemo i da pričamo o kontemplaciji kao mentalnoj volji ili poverenju kao volji na nivou osećanja, ali sve to neće pojednostaviti ionako zamršenu situaciju.

S: Sve treba da se uprosti.

Sah: Sve mora da se uprosti. Volja je jedna.

S: Šta je odluka?

Sah: Odluka je svesni čin pospoljavanja volje. Kada trezveno i razborito sagledavaš vlastite mogućnosti, tada si spreman da odlučiš i ostvariš. Tada je odluka isto što i ostvarenje. Ako odlučuješ nasumice, nemaš ispravnu sliku o svojim mogućnostima. Da bi stvarno promenio okolnosti, čin pospoljavanja volje kroz odluku mora biti svestan, razborit, realan.

S: Da li se voljne sposobnosti dobijaju rođenjem?

Sah: Ne. Život je samo prilika da obogatimo život sam po sebi. Mi učimo čak i hodanje, zar ne?

S: Mnogi učitelji savetuju učenike da odu preko sopstvenih mogućnosti. Da li se vi slažete s tom sugestijom?

Sah: Da bi išao preko svojih mogućnosti, ti prvo moraš da znaš kolike su tvoje mogućnosti. Tek tada može biti reči o prevazilaženju.

Ako ti je prirodno potrebno malo sna, onda voljna tehnika bdenja nije za tebe, ali ako si fizički lenj i ako voliš da jedeš, karma joga i upavas (post) će ti sigurno pomoći da ojačaš volju. Voljna tehnika koja ti se najmanje dopada krije najveći dar. Ako si najizrazitije mehaničan dok pričaš, praktikuj mounu (ćutnju), a ako ti je dosadno kad si

sam, jednom nedeljno se povuci u izolaciju, ekanath (samoću).

S: Da li u svim tim praksama postoje i određene opasnosti?

Sah: Već sam naglasio da rad na sebi ne može da bude improvizacija. Po mom vlastitom iskustvu, imamo nekoliko opasnosti: mazohizam, spiritualna ambicioznost, avanturizam i poređenje.

S: Zar spiritualna ambicija i spremnost na avanturu nisu jedno te isto?

Sah: Duhovno ambiciozan čovek ne mora biti avanturista. Avanturista je onaj što isuviše rizikuje, onaj koji voli da iskušava ivična stanja, onaj koji sočnije oseća život kada se približi smrti. Ambiciozan čovek je, s druge strane, nestrpljiv, ali ne voli da se kocka sa psihofizičkim zdravljem.

S: Znači li to da rad na volji može ozbiljno da ugrozi psihičko zdravlje onih koji vole da rizikuju?

Sah: Ispravljam se - može da im pogorša bolest. Spiritualnog pada se uglavnom plaše oni koji čuče na zemlji. Njima se zasigurno nikada ništa neće desiti.

Rad na volji može da naruši i fizičko zdravlje, ali sve su to samo izgovori kukavica. Inteligencija i smelost su savršena zaštita. Čitavog života se, u strahu, skrivamo od života, i na kraju su nam svi drugi krivi. Uporno izbegavamo sve ono što ima snagu da nas probudi, a u međuvremenu se uspavljujemo stvarima, pojmovima i idejama - ne primećujući apsurd.

S: Ali ko meni može da garantuje da mi se ništa strašno neće desiti ako počnem istinski da radim na volji?

Sah: Ako tražiš garanciju, kupi toster. Samospoznaja zaista nije proizvod koji se prodaje uz garantni list.

PUT PREMA PUTNIKU

Sagovornik: Da li je iskustvo buđenja "dostupno" i ljudima koji se nisu opredelili za duhovno usavršavanje, ili je ono privilegija određenog broja ljudi?

Sah: Sve je dostupno svima, ali nisu svi dostupni svemu.

Nijedna religija ili duhovna škola nema monopol nad duhovnošću. Kao što ne postoji privatno Sunce, tako ne postoji ni lična istina. Ljudska psiha je nedovoljno proputljiva za Sunce univerzalnosti.

Problem je u tome što ljudi ne znaju da ne znaju, pa im je lako da svoju mentalnu zbrku nazovu znanjem, poznanstvom prijateljstvom i da sentimentalno-seksualni interes etiketiraju kao "ljubav".

Proglaši ono što je ostvarljivo već ostvarenim i sa tobom je svršeno: ništa od ostvarenja. To je san. Čovek prestaje da živi i nastavlja samo da funkcioniše, iako to uopšte ne primećuje. On čak nema u sebi *čime* da vidi da u sebi nema *šta* da vidi. Zbog toga je naizgled miran i psihološki apsolutno statičan. Stari, ali ne sazreva.

S: Kako se onda prekida san? Kako uvideti?

Sah: Razumevanjem aktuelne situacije. Sećam se da je jedan tragalac grubo prekinuo učiteljevu priču o nedostatku autentičnosti kod navodno duhovnih ljudi, tvrdeći da je on sam autentičan.

"Možda ti jesi", odgovorio mu je učitelj, "autentičan zid, ali nijedna cigla u njemu nije tvoja. Istina ne ide po ulicama dokazujući svoju uzvišenost vičući: 'Ja sam istina! Samo sam ja istina.' Ako si zaista svoj, zašto si izabrao sukob kao metodu provere? I zašto se uopšte boriš - ako znaš? Ali ti ne znaš - čim si prisiljen da proveravaš."

Mi smo nestabilan zid sastavljen od cigala svih mogućih spoljašnjih uticaja, ali to ne smemo sebi da priznamo.

Usled trenja uma i stvarnosti razvija se psihološka reakcija koja utiče na um. Krajnji rezultat tog procesa je "ličnost", kao i smanjena osetljivost i prijemčivost uma. Što je ličnost jača, to je receptivnost slabija. Zbog smanjene senzitivnosti uma, ličnost traži sve jače i jače nadražaje, tako da vremenom otupi i postane, kako je jedan pesnik napisao, "nagluva za važno, sluhovita za lažno". Na taj način čovek polako i neosetno zaboravlja sebe, a kad u potpunosti zaboravi da se zaboravio u potpunosti, postaje psihološki leš u živom organizmu.

"Ličnost" potiče od reci ličina, što znači maska. Kada zaboravimo da je ličnost tanak veo samozaborava prebačen preko autentične prirode, i kada prestanemo da se sećamo da smo se zaboravili, tog istog sekunda umiremo.

S: Bukvalno?

Sah: U fizičkom smislu ne, ali gora smrt od psihološke ne postoji. Smrt tela je smrt staništa, ne stanara. Ali kad stanar umre, kuća je sablasno prazna.

S: *Vaše me reči podsećaju na legende o zombiju, a to nije nimalo prijatno. Da li je situacija zaista toliko strašna?*

Sah: Nepripremljen čovek ne bi mogao da izdrži ni jedan jedini trenutak suočavanja sa stvarnim stanjem stvari.

Mi se smejemo majmunima zbog toga što su nam fizički i po ponašanju toliko slični. Zombija se plašimo jer, ko zna, možda i tu postoji neka podudarnost, ali ne fizičkog tipa. Sličnosti rađaju i smeh i strah, zar ne?

Kada kažem daje velika većina čovečanstva potpuno mrtva, ja samo iznosim činjenicu. Ponekad bih i sam voleo daje to tek mišljenje, prolazno kao i svako drugo. Mišljenje nam uliva snagu da verujemo da će se si-

tuacija izmeniti na bolje, ali mi ne razumemo da smo zbog mehaničkog mišljenja obustavili napredak ka lepšem i boljem, da smo izvršili samoubistvo i postali tek bespomoćne mašine koje očekuju pomoć od spolja - kao da su životne okolnosti automehaničari!?

Situacija zavisi od čoveka, a mašina od situacije. To je razlika između lica i maske.

S: *Kako skinuti masku?*

Sah: Svesnošću. Voljom. Srcem.

S: *Kako?*

Sah: Posmatraj svoj svakodnevni život što pažljivije možeš, ostani tih iza misli, slika, emocija, sećanja. *To je svesnost.*

Primetićeš da je većina onoga što smatraš "sobom" samo mozaik sastavljen od kamenčića - roditelja, društva, poznanika, škole, statusa i slično. Shvatićeš da je rad na sebi borba za sebe. *To je volja.*

I konačno, kad se mehanizmi odstrane, videćeš svet oko sebe u pravom svetlu, i nećeš osetiti strah već samo ljubav i saosećanje. *To je srce.*

S: *Volela bih da steknem, pre no što progledam, makar kakvu-takvu perspektivu puta. Možete li mi reći kakva je razlika između neprobuđenog i probuđenog čoveka?*

Sah: Gledajući spolja, razlike nema. Međutim pre probuđenja, čovek je samo oblik u životu, a nakon probuđenja, on je život u obliku čoveka.

S: *Da li postoje etape ili stepeni samospoznaje?*

Sah: Nema postupnosti. Ili je Sunce izašlo ili nije, ali ipak postoje nijanse svanuća. Hoću da kažem da je čovek ili probuđen ili neprobuđen, ali pre probuđenja postoje etape)

Vrlo je nezahvalno opisivati put, jer po rečima o putu ne može da se putuje. Ali...

Um bilo kojeg čoveka je kao mračna, neprovetrena soba prepuna najrazličitijih stvari, nameštaja, nevažnih detalja. "Stanar" je "ja", iskustvenik.

Pošto nema svetla, sudari tog stanara sa stvarima u sobi su neizbežni. Svaki udarac u bilo koji predmet predstavlja po jedan unutrašnji konflikt. U okviru ovog primera stvari su mehanizmi. Nepotrebno je pominjati da je soba prenatrpana.

To bi otprilike bio opis umnog inventara zajedno sa stanarom i ujedno, *opis sna.*

Ponekad se u mrkloj noći čuje grmljavina, i s vremena na vreme munja - za delić sekunde - osvetli celu sobu. Ako stanar ne gleda, munja ga samo uplašiti, a ako gleda, može da nazre raspored stvari.

Munja je kao bilo koji neočekivani događaj: smrt bliske osobe, dobitak nasledstva, nagli uspeh ili neuspeh na poslu - maltene bilo šta što je snažno po intenzitetu, i što

nikako nismo mogli da predvidimo. Ako je stanar imao spuštene kapke, munja iznenadnog događaja protumačiće se ili kao tragedija ili kao božanska milost, ali ništa se neće promeniti u samoj sobi uma.

Ako su kapci bili podignuti, svetio munje omogućiće stanaru da bar na momenat sagleda sobu. To je *trenutak rasanjivanja*.

Svako u svom životu dočeka munju - i zatvorenih i otvorenih očiju - bar nekoliko puta, ali su retki oni koji iskoriste tu povoljnu priliku.

Kad munja osvetli sobu i nameštaj u njoj, većina stanara sa otvorenim očima nauči najnekorisniju stvar iz toga: da se spretnije kreće kroz nered. To su ljudi koji su se "snašli u životu", oni koji "znaju zašto žive". Veoma je mali broj onih koji se promene nakon rasanjivanja, jer im bljesak munje omogućava da, posle kratke stanke, još dublje urone u san.

Najmanje je stanara koji počinju da shvataju skučenost svog staništa, onih koji osećaju gorak plod mehaničke prenaseljenosti sobe. Takvi ljudi počinju da ulažu napor kako bi se oslobodio psihološki "stambeni prostor", tj. izbacuju sve suvišno. To je *trenutak spremnosti za rad na sebi*.

Sto je stanar spremniji da promeni unutrašnju situaciju, to mu je sve lakše da isprazni sobu. I tu postoji pravilo - što smo spremniji da se oslobodimo mehanič-nosti, to životne okolnosti postaju sve nepredvidljivije. Neočekivane situacije opisao sam kao bljesak munje. Više munja, više svetla. Mehanizmi su sve vidljiviji, i kad je sve-snost stanara dovoljno stabilna, mesečeva svetlost prodire u sobu. To je *trenutak buđenja*.

Taj momenat je istinski šok za čitav sistem. Sećam se da je jedan učenik rekao daje buđenje "potres od žlezde do zvezde". Taj potres je u isti mah i predivan i strašan, i prijatan i neprijatan. Poželjan je po efektima, ali ubitačan po eruptivnom ispoljavanju. Kada se oči prilagode sjaju mesečine, stanar počinje da uviđa da gotovo nijedan predmet u sobi nije njegov! To je *trenutak spremnosti za igru na sebi*.

Pogled stanara sad obuhvata svaki ćošak umnog la-virinta. Prostor u kojem se nalazi više ne krije nikakvu tajnu. Po prvi put dopušteno mu je da prouči smer svoje sudbine i da napokon živi sebe. Na prozorima percepcije vidi genetsku i karmičku prašinu koja mu je zamračivala mesečinu budnog stanja. Sloboda još uvek nije realizovana, jer svesnost još uvek nije dovoljno proširena.

S: *Sta je probuđenje?*

Sah: Vedro jutarnje nebo.

Soba je um, a probuđenje nije iskustvo, bar ne iskustvo koje se dešava unutar četiri zida. U stvari, probuđenje se ne može nazvati iskustvom, jer *u trenutku probuđenja nema iskustvenika*, nema stanara. Tavanica uma sakriva nebo probuđenja.

S: *Ne razumem.*

Sah: Razumljivo.

S: *Volela bih da se vratimo na iznenadne i neočekivane događaje. Zbog čega nas oni rasanjuju, i zašto uopšte imaju takvo dejstvo na čoveka?*

Sah: Mehaničnost u nama podržana je i od spoljašnje rutine, od jednoličnosti svakodnevnih obaveza. Kada se monotonija događaja nečim prekine, mašina se za trenutak zaustavi - slično motoru automobila koji radi, ali su mu točkovi odignuti od tla. Zbog toga su putovanja tako privlačna; neizvesnost okrepljuje i oživljava. Sve iznenadne situacije nas rasanjuju, ali to nema neku naročitu vrednost, zato što, opet, zavisimo od okolnosti.

Budnost koja nije posledica tvog individualnog napora, tvoje volje, je iznuđena okolnostima. Svesnost nezavisna od spoljašnjih pritisaka jedina je istinska svesnost.

S: *Zašto ste buđenje opisali kao šokantno iskustvo? U duhovnoj literaturi se ono veliča*

kao neverovatno blažena spoznaja, kao povratak izvoru.

Sah: Ne vidim neku razliku. Dokle god imaš podvojenju svesnost - koja i nije svesnost, ali ne nalazim bolju reč -iskustvo je i bolno i blaženo. Duhovni spisi prenaplaćavaju slatkoću izvorske vode - ja govorim i o drugoj strani medalje: o patnjama dolaska do izvora, o teškoćama ispijanja istine.

Sve što govorim isključivo je posledica mog viđenja. Činjenica ima noge i ne moram da joj nudim štike sačinjene od svetih spisa. Jasna mi je mudrost starih učitelja koji su u superlativima govorili o izvoru propovedajući s krovova, a kad su bili u situaciji da govore i o mučnom lutanju, to su ljudima šaputali na uho. To je najčešći metod, ali srećom, nije i jedini.

S: Vaš metod je dosta drastičan, zar ne?

Sah: Zato što govorim o izvoru, ali ne preskačem i tegobni put do njega. Zašto bih to činio? Ako si cvet, otvorićeš se suncu. Ako si meduza, istopićeš se. Ako si krtica, pobeći ćeš pod zemlju.

S: A ko sam ja?

Sah: Pitanje je dobro, ali je upućeno u pogrešnom smeru. Upitaj sebe: "Ko sam ja?" i ne prihvataj ponuđene odgovore. Pitaj se pažljivo, temeljno, svim srcem, i u samom procesu ispitivanja čućeš odgovor koji nije reč, odgovor koji nije misao.

S: Nego šta?

Sah: Pogrešan smer.

S: Ne razumem.

Sah: Opet si pogresila smer ispitivanja. Niko ti od spolja ne može reći šta jesi, ono što nije ni reč ni misao.

S: Da, Jasno.

Sah: Istražuj, ispituj se, nepokolebljivo traži.

Onaj što od početka traži je ono što se pronalazi na samom kraju traganja. Putovanje traje dokle god su putnik i cilj putovanja razdvojeni. Kada se put potpuno, bez ostatka usmeri ka putniku, s putešestvijama je svršeno. Tada se očaj mesa sa smehom - cilj je oduvek bio pod stopalima tragaoca koji je tražio onog što je tražio tragaoca koji je tražio onog stoje tražio...

SVESNOST I VOLJA

Sagovornik: *Zbog čega je čovek mehaničan?*

Sah: Zbog toga što sve usvaja bez razumevanja... On tuđe misli, kao lego-kockice, slaže u ono što kasnije zove svojim mišljenjem.

S: *Jednom ste rekli daje svesnost "prepoznavanje mehanizma kao mehanizma". Da li je prepoznavanje dovoljno da bi se zaustavila mehaničnost?*

Sah: Tikovi su fizički mehanizmi; neko vrti kosu, dodiruje usnu resicu ili vrh nosa, trupka nogom ili maše rukama. Proveri sam - da li je svesnost dovoljna?

S: *Ne, potrebna je i volja... Kad prepoznamo reakciju to je svesnost - volja je kada mehaničnost ne sprovedemo u delo. Da li sam u pravu?*

Sah: Da, tačno tako. Rad sa mehaničnošću - bez obzira da li su mehanizmi fizički, ponašajni, verbalni, mentalni, emocionalni ili psihološki - zahteva sinhronizovan rad svesnosti i volje.

Da bi svesnost dostigla kulminaciju, da bi se uopšte došlo do samorealizacije, neophodno je "nešto" što stabilizuje svesnost, "nešto" što je produžava, čineći je nezavisnom od unutrašnjih reakcija na spoljašnje pritiske. To "nešto" je volja, tzv. unutrašnja volja,

Kada se bavi životnim situacijama, menjajući spoljašnje okolnosti, snagom odluke volja je pospoljena. Pou-nutrašnjena je kada prekida saradnju s mehanizmima subjekta.

Svetom vlada slučaj, čovekom vlada mehaničnost. Ukidanje mehaničnosti vezane za određenu situaciju je zadatak pospoljene volje. To su dve *funkcije* volje, ne dve volje. Volju ne možemo podeliti na nižu (kad radi s okolinom) i višu (kad radi s centrom), kao što ljudski organizam ne možemo podeliti na niže telo ispod struka i više telo iznad struka. Telo je jedno, baš kao i volja.

Mehanizam je beskorisna psihološka snaga koja se našom nesvesnošću obnavlja, tj. energizira. Ono što somnabulista naziva "sobom" samo je konačna rezultanta svih mehanizama.

S: *Ko je "sombulista"?*

Sah: Svako ko ne zna da ne zna.

Sombulizam je bolest mesečarenja. Ljudi spavaju i onda, odjednom, ustanu iz kreveta, hodaju, pričaju, smeju se ili plaču, ali ne izlaze iz sna. Kada se rasane, mesečari ne mogu da se sete šta su radili, o čemu su pričali ni gde su bili... Jednostavno, čim se demehanizuje, somnabulista je spreman da postane učenik.

S: A da li u radu s mehanizmima učenik treba da krene od onih najuočljivijih, kao što su robot-reči ("poštapalice") ili navike, ili je uputno odmah preći na osveščivanje onih najdubljih mehanizama?

Sah: To zavisi od motivisanosti učenika, od njegove spremnosti i razumevanja, od snage svesnosti i volje, ali je u principu bolje kad učenik sa dovoljno razumevanja sam krene da se oslobađa svojih lakše uočljivih mehanizama.

Ako učitelj određuje na kojem mehanizmu treba da se radi, čitava stvar može lako da se izjalovi, jer one najdublje mehanizme učenik uopšte i ne vidi; pogotovo ih ne vidi kao mehanizme.

Ako učenik nije dovoljno sluhovit, tj. ako mu nedostaje razumevanje, on slepo poštuje isključivo vlastite kriterijume. Takvi učenici su, aktuelno, sami sebi nadriučitelji, a spoljašnji učitelj služi im samo kao paravan za samozavaravanje. Učitelju je neophodno ogromno strpljenje, mada ga, povremeno, namerno ne upotrebljava.

S: Mnogi učenici misle da su zreli da sami rade - da li to hoćete da kažete?

Sah: Rad po sebi i rad na sebi uzajamno se isključuju. Ako ulažeš samostalan napor - bez učitelja - to je rad po sebi. Rad na sebi je rad sa učiteljem, ali *sa učiteljem*, ne po sebi.

Ako misliš, iz bilo kog razloga, da nešto ne treba da menjaš, ti onda svim snagama štitiš dotičnu osobinu, čin, reč ili naviku. Na kraju, somnabulista samo imitira učeništvo, postajući vremenom sve gori i gori. Kada je "rad na sebi" samo puka fraza sročena da se ne bi prepoznala istina, to je pravi san u snu.

Nikada nemoj da zaboraviš da čak i sredstva oslobođenja mogu da te zarobe. Nema goreg zatvora od privida slobode.

S: Želeo bih da mi pojasnite to sadejstvo svesnosti i volje. Često mi se čini daje svesnost dovoljna da bi se mehaničnost prekinula.

Sah: Uzmimo, na primer, jedan od najrasprostranjenijih automatizama: "predstavljanje".

Gde god da se pojaviš, ti pokazuješ samo one delove sebe koji su socijalno prihvatljivi, i poistovećuješ se isključivo s onim stvarima koje mogu da ti koriste. Svestan si da si lažan, ali ostaješ lažan. Nisi svoj. Vidiš, ali i dalje si pokretna izložba koja mami aplauze.

S: Ali to može da bude i obično pitanje prilagodljivosti, zar ne?

Sah: Može, ali i ne mora, i uglavnom nije. Strah od nevo-ljenosti je mehanizam. Trema je mehanizam. "Pametovanje" je mehanizam. Svi zajedno čine automatizam "predstavljanja".

Probaj da razumeš razliku između slabičke prilagodljivosti i svesne adaptibilnosti. I krzno zeca i krzno lava su u savršenom, besprekornom skladu s okolinom. Ali, tu postoji ogromna razlika. Ako se prilagođavaš iz straha, onda si mehaničan, a ako imaš volju, imaš i neustrašivost. Ako zaista znaš šta si, možeš da budeš adaptibilan i ne moraš da budeš adaptibilan, ali to je onda već pitanje tebe samoga, ne situacionog pritiska; pitanje volje, a ne moranja.

S: Ali zar za našu mehaničnost nije krivo društvo? Mi robujemo pravilima samo zbog socijalnih okolnosti, zar ne?

Sah: Onaj koje svestan okolnosti ne može da bude rob istih, a onaj kojem je spoljašnja situacija gospodar, nikad u sebi ne nalazi krivca.

Automatizam je kombinacija dva, tri ili deset mehanizama.

S: *Kakve se to dubinske promene dešavaju čoveku koji radi na sebi? Šta oseća čovek koji je već počeo da se oslobađa?*

Sah: Samo jednu stvar: nestvarnu dubinu svog ropstva. Paradoksalno, ali je tako. Ta činjenica je vrlo, vrlo mučna, i retko ko može stoički da je podnese. Kada se rasaniš, tebi se u prvi mah učini da sanjaš. Sve je toliko neverovatno da se bojiš da prihvatiš, kao istinu, ono što sagledavaš.

S: *Zašto većina spiritualnih tragaoca ne oseća to isto?*

Sah: Zato što većina "tragaoca" traži ime za novi san, a ne probuđenje. Ako bi duhovnost procenjivali po psihološkom profilu prosečnog tragaoca, slobodno bi mogli da zaključimo da je duhovnost najgluplji, najdosadniji, najbleđi, najnekreativniji i najbesmisleniji proizvod ljudske rase. Taj uvid mi se obnavlja iskustvom iz dana u dan već petnaest godina.

Duhovnost je kao mirisni vrt. Kada u njega uđe pesnik, plod je pesma. Kada u vrt uleti medved, on *izgazi cveće* i pojede pesnika... Bilo kako bilo, nije mudro proce-njivati vrt po vrednosti posetioca. Svako ima prava da svašta naziva svačim.

S: *Vratio bih se na temu... Svesnost i volja. Da li je mehanizam prvi i poslednji neprijatelj volje?*

Sah: Mehaničnost uopšte nije neprijatelj - ni svesnosti, ni volje, ni srca. Stekao si pogrešnu predstavu.

S: *Šta je onda mehaničnost? Nije neprijatelj, nije protivnik, ali šta je?*

Sah: Mehaničnost nije neprijatelj volje iz prostog razloga što je svaki konflikt između tebe i bilo kog dela stvarnosti samo *mogućnost* da nešto vredno učiniš sa sobom.

Avion treba da uzleti sa piste. Na prvi pogled, vazduh je nevidljiva prepreka - trenje usporava brzinu. Ali, da nije tog trenja između vazduha i letelice, avion ne bi ni mogao da se odvoji od tla.

Misliti u terminima neprijateljstva je znak nedovoljne svesnosti. U radu na sebi sve ti pomaže da rasteš - ako si *stvarno odlučio*, ali ako je tvoja statičnost maskirana pričama o promeni, sve će ti pomoći da ostaneš rob.

Bog naredi svom najmoćnijem anđelu da sa dna pakla izvuče nekog grešnika.

"Dovoljno je patio", reče Bog anđelu, "i sad je, napokon, svestan do čega ga vlastita dela mogu dovesti. Idi i reci mu da je slobodan. Samo mu reci - nemoj da mu pomažeš. Neka spasenje bude njegovo delo."

Kada je čuo božansku reč sa usana anđela, grešnik poskoči od sreće, zahvali se usrdno i odmah zamoli da ga na krilima izvuče iz vatrene doline.

"Ne mogu sam", požali mu se. "Na dnu jame vreline je neizdrživa, a ako počnem još i da se penjem, biće mi još gore."

Nakon ovih reci, anđeo se sam vratio na nebo.

S: *Da li je i lenjost mehanizam?*

Sah: Lenjost ili mrzovolja, najveći je "kočničar" za sticanje volje. Ne mislim samo na fizičku lenjost, već pre na lenjost uma koja vremenom dovodi do psihološke ustajalosti, t.j. zatupljivanja. Spoljašnja lenjost i nije toliko opasna - u po-ređenju s unutrašnjom. Njome je um bandažiran, umr-, tvljen, kontaminiran, a stoje najgore, vlasnik uma sve to ni ne primećuje.

Pod lenjošću uma podrazumevam usvajanje bilo čega bez razumevanja, halapljivo gutanje informacija bez imalo svesnosti. Pamtiti bez shvatanja je kao jesti bez žvakanja. Ta navika je veoma pogubna za stomak - još je pogubnija kada se primenjuje na psihi. Posledica "sva-štožderstva" je psihički dijabetes. Dijabetes je nazvan "gladovanjem u

izobilju", što je vrlo precizan opis, zar ne?

S: Kako se mehaničnost prevazilazi?

Sah: Nije dovoljno svesnošću percepirati mehanizam - taj usvojeni program - već je potrebno zaustaviti se u njegovom ponavljanju. Zbog straha i zavisnosti imamo uslovne reflekse koji uporno produžavaju našu statičnost. Taj *status quo* je neznanje. Da bi se statičnost razgradila potrebne su godine i godine rada.

S: Još uvek mi je nejasna međuzavisnost volje i svesnosti.

Sah: Volja bez svesnosti je slepi snagator. Svesnost bez volje je vidoviti slabić. Volja snaži svesnost, a zatim svesnost, u povratku, preciznije upotrebljava volju. Ako je sve-dimenzionalni razvoj cilj igre na sebi, onda moramo da krenemo od rada na svesnosti i volji.

Svesnost je, ipak, osnova rada. Ona je *jasnoća*. Bez volje, svesnost nije istinska *snaga*; ako je bez srca, nedostaje joj *punoća*, bujnost, osećaj razigranosti,

Ako igra na srcu ne podrazumeva i rad na svesnosti, rezultat je beskorisni emocionalizam, entuzijazam bez uzemljenja. Volja bez svesnosti je maratonac u lavirintu.

Jednolinijski rad na sebi nas može dovesti do pro-buđenja, ali takav preobražaj je siromašan, bez one istinske, raskošne lepote.

Rad na sebi, u svakom slučaju, ne liči na bolest koju razvijaju piloti borbenih aviona... čini mi se da se zove "opčinjenost metom". Zbog fasciniranosti ciljem, pilot prekasno skrene avion i pogine.

Ovde je reč o totalnom razvoju, potpunom obogaćivanju ljudskog bića, a ne o izdvajanju i favorizovanju jednog jedinog segmenta.

S: U pravoslavnom sistemu se kaže daje dovoljno da čovek otvori dušu i da će je Bog ispuniti svim duhovnim slastima i lepotama. Šta vi mislite o tome?

Sah: Ne moram da mislim, znam.

Znam da je neophodno ispuniti dva uslova da bi se okusilo to transcendentalno vino: prvi - moramo imati čašu, i drugi - ona mora biti potpuno prazna.

S: Šta se dešava kad se čaša isprazni?

Sah: Čovek se kucne sa stvarnošću. Tek onda ima razloga da napravi pravo slavlje.

PREPOZNATI TO STO JESTE

Sagovornik: *Da li učenici prolaze kroz teške periode u svom radu na sebi? To jest, može li duhovnost da bude opasna po psihičku stabilnost čoveka?*

Sah: Žena koja odluči da postane majka, svesna je rizika kojeg na sebe preuzima. Njeno telo više neće biti isto, a znamo da trudnoća može da joj naruši i fizičko zdravlje. Pa ipak, ljudska rasa nije, barem po kvantitetu, jedna od ugroženih vrsta.

Izneti trudnoću, to je veliki zadatak za svaku ženu, i sve one prolaze kroz zaista teške periode: mučnina, preo-setljivost, fizička nelagodnost, emocionalne krize itd. Da li je strah od fizičkih ili psihičkih kriza ubedio žene da se odreknu mogućnosti da postanu majke? Koliko vidim, uopšte nam ne preti opasnost od izumiranja. Daleko veća opasnost od odumiranja leži u čovekovom strahu da rodi sebe samoga. Fizički, tj. brojčano, ima nas previše, ali smo zato duhovno ugrožena vrsta.

Duhovnost nije opasna za psihičku stabilnost jer stabilnosti nema. Čovek je šizoidan. To je činjenica koju niko *ne sme* da vidi. Luđak je, može se reći, nestabilno podojen čovek, dok su ljudi koje svakodnevno srećemo stabilni luđaci. Ko povlači granicu između psihičkog zdravlja i bolesti?

Merodavni ljudi, ljudi kojima verujemo, možda nisu dovoljno zdravi, ili objektivni, da bi mogli da procene. Možda je, po njima, Isus Hrist paranoidni shizofrenik. Buda je depresivan i autističan, a Krišna boluje od satirijaze. Isus je podojen jer priča o jedinstvu sa nekim ocem s onoga sveta. Buda ne reaguje na spoljašnje podražaje i poriče sebe teorijom o ne-sopstvu, dok Krišna zadovoljava svoje nagone sa par hiljada pastirica.

Psihologija postaje, iako u dosluhu sa naukom, jedna nova vrsta religije, jer ljudi su sve više okrenuti unutrašnjem svetu, što je veoma, veoma dobro - za spoljašnji svet.

S: Zar to nije dobro i za njih?

Sah: Pogledajmo činjenice... Društvo je leš koji se raspada, i da nije politike i vojske, raspad bi bio očigledan. Kako je to moguće? Normalnost se sve više forsira institucijama za "mentalno zdravlje", a zdravlja ni od korova. Nešto nije u redu. Neka to bude jasno, ja uopšte ne tražim krivca. Lako je naći izgovor u društvu koje je globalni mehanizam našeg straha i zavisnosti, i time eskivirati odgovornost, ali... ko je društvo? Zar je društvo nešto izvan nas samih? Misliš li da si ti nešto drugo? Otvori oči: društvo. Sklopi oči: društvo. Ako kažeš daje za opšte rasulo krivo društvo, ti na posredan način priznaješ vlastitu krivicu.

S: Da, u potpunosti se slažem sa Vama kad kažete da od krivice za opšte stanje stvari niko ne može pobeći. Krivica je zajednička.

Sah: Prerano si se složio. Krivica nije zajednička, ona je lična: tvoja, moja, njena, njegova. Ne naša! Krivica je pojedinačna. To mora da se razume. Krivica je *uvek* pojedinačna.

S: Ali u čemu je razlika?

Sah: U hrabrosti. Kukavički je skrivati se iza slepog broja, iza slatkih fraza i salonske iskrenosti. Hrabrost je kada čovek *sam* nešto razume, *sam* nešto prizna, i *sam* preuzme krivicu. Licemerno je falširati u horu; smelost je solirati ne skrivajući se iza tuđih glasova.

S: Vi hoćete da kažete da je društvo zbir pojedinaca koji jedni druge optužuju za vlastito stanje?

Sah: Da, prosto. Niko ne sme da pogleda u sebe; unutra je mračno, nema putokaza, put ni na koji način nije obeležen, staze su neutabane. Mnogo je lakše videti greške u spoljašnjem svetu. Ali, jedna stvar je izvesna: ne bi mogao da budeš toliko reaktivan na spoljašnje bolesti da nisi i sam njihov nosioc i prenosio.

S: Ja mislim da mnoge društvene pojave nisu opravdane, ali u sebi ne mogu da pronađem krivicu za rat, recimo, ili nešto slično?

Sah: Zar se u tebi ne odvija rat?

S: Ne više. Još pre tri godine sam diplomirao psihologiju i sada...

Sah: ... i sad komotno možeš da objektivno sudiš koje krivac, a ko mirotvorac, zar ne? Rat nije samo vidljiva borba; trenutno si usred "hladnog rata" koji je tehnološki savršeni i humaniji, ah nije prestao.

S: Kako vi to možete znati?

Sah: Kako ti to možeš da ne znaš?

Rat je psihološka podvojenost, a mir jedinstvo. Mir je uvek jedan te isti mir: bezazlen, nevin, krhke strukture, delikatnog oblika. Rat, s druge strane, može biti okrutan, podmukao, varvarski, osvajački, sa mnogo žrtava; ili, ako je dobro smišljen, može da se izvede i bez mnogo krvi. Kakav god bio, spoljašnji rat je globalni vid psihoterapije, jer tad je ljudima dopušteno da iz sebe izbace sve što su potiskivali za vreme mira i primirja. Međutim, međunacionalne psihoterapije traju već hiljadama godina, rat ne prestaje ni za sekund, a pojedinac, osim veće slojevitosti vlastite psihe, ništa nije stekao. Nakon toliko vekova dresiranja kulturom, politikom, tradicijom i medijima, naučili smo da mašemo repom kada nam pokažu "naše" tekovine, a spremno lajemo na sve što je etiketirano kao "tuđe". Pripitomljeni smo normalnošću, i ako nam niko nije rekao staje to.

S: Mislite li da su psihoterapije beskorisne?

Sah: Nisam to rekao. Dobro je istresti tepih po kojem se previše gazi.

S: Zbog čega onda imam utisak da niste previše naklonjeni psihologiji?

Sah: Crkva je, pre par stotina godina, prodavala oprostajnice zar ne? Ljudi su kupovali papirić koji im je garantovao raj. Neću da kažem da je psihologija nova religija - jer se to podrazumeva - nego hoću da kažem da niko nema prava da prodaje papiriće "normalnosti".

Psiholog ne zna sebe. Generalizujem kroz svetlost vlastitog iskustva. Psiholog je od autentičnosti udaljen koliko i njegov pacijent, iako samo jedan od njih dvojice ima monopol nad zdravljem.

S: Zar nije potpuno ista stvar i s odnosom učitelja i učenika? Učitelj zna, učenik ne zna. Cilj odnosa, tj. prosvetljenje, je u rukama učitelja, i učenik sledi

metode i instrukcije kao neki vid psiholoških smernica.

Sah: Koliko si ti učitelja upoznao do sada?

S: *Vi ste prvi.*

Sah: Ja ti nisam rekao da sam učitelj.

S: *Ali drugi su mi rekli...*

Sah: Opet se oslanjaš na druge. Lav me vidi kao hranu. Da li sam ja zbog toga zebra, ili antilopa, ili gnu? Ti si sin svoje majke, ali nisi moj. Kad razgovaraš sa mnom, jesi li ti sin žene koja te je rodila? Ili si čovek po sebi, čovek za sebe, sam po sebi?

S: *Da, shvatam... (pauza)*

Sah: Šta je to što ima dva oveća zuba, sitne oči, rep bez dlaka, četiri noge i sive je boje?

S: *(duža pauza) Miš.*

Sah: A može da bude i slon, zar ne? Kada imaš samo opis, a ne i objekat ispred sebe, nagađanja su neminovna, a s njima i greške.

Rad na sebi, ili igra na sebi, je poseban oblik duhovne discipline koja ne pretenduje da bude alternativa psihoterapiji, iako je ta vrsta spiritualnog napora u velikoj meri slična psihološkom.

S: *U čemu je razlika?*

Sah: U tome što slon ne može da uđe u mišju rupu društva.

S: *Kako?*

Sah: Nikako. Ne može, čak i kad hoće - a neće.

Čovek koji teži samosvojnosti je posredno za društvo jer više ne ide *protiv* sebe. On je za promenu, ali na unutrašnjem, ne na spoljašnjem planu. Društvo se raspada oko mene jer se i ja, kao deo društva, raspadam u sebi. Ako se homogenizujem, ako moja svesnost i mir moga bića zaustave rasedanje psihološkog tla, društvo može da od toga ima samo koristi. Ja sam, kao pojedinac, indirektna ili mikro-slika društva, a slika se menja iz dana u dan, po onoj dinamici po kojoj se menjam i ja.

S: *Ali u čemu je razlika između psihologije i duhovnosti? Pratim vas koliko god mogu, ali još uvek ne naslućujem razliku.*

Sah: Cilj psihologije je da se smanji tenzija u pojedincu kako bi ovaj mogao da se što bolje uklopi u svoju životnu sredinu, zar ne?

S: *Jedan od ciljeva.*

Sah: Cilj psihologije je da pojedinac postane dovoljno soci-jalizovan, nije li tako?

S: *Tako je.*

Sah: Cilj rada na sebi nije u tome, da kroz psihološku zavisnost od sredine, čovek postane rob te iste sredine. Cilj rada nije da čovek, da bi se adaptirao, odbaci sebe, već da stekne

sebe.

Psihologija je u službi sistema, i prisilno ubeđuje čoveka u ispravnost socijalnih kriterijuma. Duhovnost čoveka podseća - bez ubeđivanja! - da zadate vrednosti ne moraju biti njegove autentične vrednosti, i da je njegov zadatak, ili odgovornost, da dođe do istinskih individualnih kvaliteta. Te kvalitete, taj smisao, niko ne može da mu pokloni ili proda, jer oni su isključivo njegovo otkriće, njegovo nasleđe i jedino blago.

S: Neki veliki psiholozi su govorili i pisali o tome...

Sah: ... a većina malih je upamtila da funkcioniše sa deset procenata moždane mase, i da je samo deset procenata psihe dostupno svesnom umu; a šta je sa preostalih devet desetina? Ili je abnormalno i, kako si pitao na početku, "opasno" krenuti u "širenje kapaciteta", u nepoznato?

S: Ali to i jeste opasno!

Sah: Otkud znaš?

S: Probao sam i sam, i...

Sah: ..."odustao". Sad stojiš kao Kerber na ulazu u nepoznato i teraš nezvane goste natrag kao profesionalna savest društva? Ako strah postavlja granicu između opasnog i bezopasnog, onda će, pre ili kasnije, desetak stručnih kukavica proglasiti i meditaciju "zastranjivanjem". Ti ljudi nikada neće doći do autentičnosti, ali će zato, za utehu, ostati normalni s jedanaest procenata mozga.

S: Ali šta može da se uradi?

Sah: Mnogo toga - ako se hoće i sme.

Zdrava psiha je ona koja je razuslovljena od svih mehanizama, jer svesnost je zdravlje. Ostvariti potpunu svesnost znači ostvariti potpuni mir. Ako je mir procentualan, onda je desetopostotni mir samo ljuska devedesetopostotnog rata, zar ne?

S: Pokušavam da razumem, ali mi je teško da prihvatim. Interesuje me - koji je osnovni cilj rada na sebi.

Sah: Spoznaja onog što je neustrašivo. Kako mogu da se plašim nečeg što je u meni? Ako osećam psihološki strah od određenog sadržaja u nesvesnom, onda bi trebalo da bude normalno i to što osećam fizički strah od sopstvenog palca. Potisnuta misao ili palac - u čemu je razlika?

Probuditi se znači prepoznati to što jeste; videti i najstrašnju misao samo kao to što jeste: najstrašnja misao. Mi u svemu pronalazimo nepostojeći značaj koji, usled naše nesvesnosti, izaziva postojeće efekte.

S: Možete li mi to malo pobliže objasniti?

Sah: Nesvesnost, tj. nemogućnost da budemo to što jesmo, sprečava nas da vidimo stvarnost. Zbog toga što nam nedostaje svesnosti, koja sve osvetljava, nama se u pomračini života učini od neke veće mačke daje opasni tigar, i to nas silno preplaši. Tigar je iluzoran, ali strah nije.

Psihologija rešava stvarne ljudske probleme, ali oni su zasnovani na nestvarnom sagledavanju stvari. Glupo je, zar ne, kočiti strah; smešno je kontrolisati paniku, ili govoriti ljudima da se priviknu na užas.

S: A šta je, po Vama, potrebno da se uradi? Šta je, gledano iz perspektive rada na sebi, neophodno učiniti?

Sah: Ništa posebno... dovoljno je prepoznati mačku kao mačku.

ODGOVORNOST PREMA SEBI

Sagovornik: *U čemu je osnovna razlika između čoveka koji radi na sebi i čoveka koji svoj život provodi na uobičajen način, kao svi normalni ljudi?*

Sah: Očigledno je da ne praviš razliku između "uobičajenog" i "normalnog". Pre no što potanko odgovorim na pitanje pokušaću da ti razjasnim šta je normalno, a šta uobičajeno.

Čovek ne srne da živi sebe. On se zadovoljava time što oponaša prihvaćen model ponašanja, predstavljajući se kao jedinstveni maneken dozvoljenih vrednosti. Zbog psihološke zavisnosti koja se u njemu razvija, pa čak i osnažuje, on ni ne primećuje da nije svoj. Ali - to je sve normalno.

Otuđen od sebe samog, čovek imitiranjem dostupnih psiholoških matrica postaje karakter. Citiranjem tuđih reci, parafraziranjem tuđeg života, on vremenom stvara iluziju o posebnosti vlastitog života. Ali, i to je normalno.

Normalni ljudi ubijaju normalne ljude. To je normalno, zar ne? Normalni roditelji vaspitavaju normalnu decu. Ponekad dolazi i do normalnih nesporazuma, što je i normalno. Mi znamo šta je normalno jer srno, normalno, poverovali normalnim ljudima koji su nam rekli da su normalni.

Sada te pitam: šta je normalno? Za lažova je normalno da laže. Za lopova je normalno da krade. Za većinu, za ogromnu većinu ljudi je sasvim normalno da se smatraju normalnim, svesnim, autentičnim, prirodnim i dobrim ljudima. Spontano nam se nameće pitanje koje je pre čuđenje nego pitanje: "Da li je sve to normalno?"

Strah od samoće nas sve čini normalnim. Mi nismo zajedno zato što volimo jedni druge, već zato što se bojimo sebe. Ipak, normalno je što ne vidimo vezivno tkivo kao strah nego kao ljubav.

Kad god ima slobodnog vremena da oseti sebe, da vidi činjenično stanje vlastite psihe, čovek tu divnu priliku proglasi dosadom i automatski pronađe neku preču stvar kojom će ispuniti vreme. Ne ubija nas vreme - mi sami sebe ubijamo. Međutim, i to je normalno.

Ako nisi uobičajen, rizikuješ da te odbace i žigošu kao "asocijalnog", "neprikladnog", pa čak i "nenormalnog". To rađa strah. Zbog toga što smo želeli da budemo normalni, odrodili smo se i od unutrašnje i od spoljašnje prirode. Toliko smo sada normalni da smo na pragu da uništimo planetu, pa u panici osnivamo ekološke pokrete kako bi zaštitili ne toliko prirodu, koliko njene istrebljivače. Ponekad sebičnost podseća na plemenitost, zar ne?

Uobičajeni ljudi nisu ni normalni, ni nenormalni. Niko nije prirodan, i to je pravi problem, i sasvim je normalno da normalni ljudi u to ne veruju.

Rad na sebi je borba za autentičnost.

S: *Da li to znači daje duhovan čovek protiv društva?*

Sah: Naprotiv. Čovek koji radi na sebi je za društvo jer se kreće ka sebi. Bolestan čovek uvek traži uzrok izvan sebe - zato je potvrda prezdravljenja okretanje ka subjektu,

uzroku bolesti, a ne ka društvu koje je samo posledica iste.

Ako je pojedinac bolestan, ni društvo neće biti zdravo, ali ako makar jedan jedini čovek izleći sebe, to se automatski prenosi i na zdravlje društva. Izlećenje pojedinca utiče na sredinu u kojoj on živi, tako da se opšte stanje popravlja. Međutim, ako bolesni pojedinac okrivljuje društvo za vlastito stanje, to je siguran znak da bunca u nesvesti. Društvo nije, niti može biti krivac. Ko je nesvestan? Bolesnik. Kako društvo može biti krivac? Društvo je multiplicirani pojedinac. Čovek je čovečanstvo. Ako razumem da sam jedino ja odgovoran za svoje zdravlje, onda čovečanstvo ima šanse da prezdravi, jer krećem od sebe. Ali, ako krenem od promene društva, tada će bolest revolucije stvoriti pravu revoluciju bolesti.

Razlika između čoveka koji radi na sebi i bilo kog drugog je u tome što čovek koji radi na sebi ne traži krivca za vlastito stanje u okolnostima, ma kakve one bile.

Takav kakav jesam - jednostavno jesam, ali sam sam odgovoran za to. Ako sam nesvestan, to je samo posledica moje ranije neodgovornosti prema sebi. Kakav god da sam, okolnosti nemaju veze sa tim.

Početak rada na sebi označava preuzimanje odgovornosti.

Ma šta da sam životom postao, niko, sem mene samog, nije za to kriv: ni društvo, ni vaspitanje, ni uslovi odrastanja, ni roditelji, ni rodbina, ni genetsko nasleđe, ni sudbina, ni Bog, ni đavo, ni karmička zaostavština, ni astrološki uticaji, ni geopatogene zone, ni tradicija, ni nacionalnost, ni vidljivi ni nevidljivi svetovi; niko nije kriv, niko nije zaslužan.

Ja sam zaboravio sebe, ja sam jedini koji može sebe da se seti. Ja sam sebe umrtvio samozaboravom, i ja sam jedini koji sebe može da oživi. Štaviše, sve od spolja može da me oživi ako ja sebe dignem iz mrtvih. Čitava spoljašnja stvarnost može mi u svemu tome samo pomoći, pod uslo-vom da prestanem samom sebi da odmažem.

Zbog toga i naglašavam da rad na sebi nije negativan, već potpuno afirmativan pristup unutrašnjoj stvarnosti. To je put "za", nikada put "protiv"... protiv bilo čega ili bilo koga.

S: Rekli ste, u jednom trenutku, daje rad na sebi borba za autentičnost. Možete li mi nešto više reći o tome?

Sah: Biti autentičan znači biti svoj, a živeti autentično znači živeti sebe. Ako ne živim sebe nego neku zamisao iz svoje sredine, to je psihološko samoubistvo.

S: Ali, zar vam se ne čini daje vrlo mali broj onih koji nisu izvršili to, kako kažete "psihološko samoubistvo"?

Sah: Ja nisam ni rekao da je čovečanstvo živo. U stvari, živi ljudi su jako jako retki; neprimetni su, nenametljivi, diskretni.

Jesti, piti, razmnožavati se i pričati - čovek koji radi na sebi to ne smatra životom. Život je kada životu napraviš mesta, kad mu nesvesnošću ne zatvaraš vrata. Život je život kada znaš šta živiš, kada znaš koga živiš, kada znaš čemu živiš. Sve ostalo je smrt.

S: U kom smislu smrt? Hoćete li da kažete daje sve ostalo isto što i fizička smrt?

Sah: Ne, nego nešto mnogo gore od fizičke smrti.

Fizička smrt je obnavljanje života. Psihološka smrt je poništenje života.

Samozaborav je aktuelno stanje ljudskog bića. Za to je kriv svaki čovek ponaosob, ne društvo, kultura, politika, umetnost, religija. Čovek dokazuje da je zreo za duhovni rast čim krivca za svoje stanje potraži u sebi. Ako ga tu potraži, tu će ga i naći. To je početak odgovornosti prema sebi.

S: Koliko god pokušavala da vas raziunem, to je uvek samo do određene granice. Čini mi se da shvatam, i onda mi, iznenada, smisao prosto pobegne. Da li biste mogli da mi malo približite "odgovornost prema sebi"?

Sah: Najbolje ću ti to objasniti kroz neki primer iz tvog života. Primetio sam da si bila malo uznemirena kada si došla. Zbog čega?

S: *Vozač autobusa je bio vrlo neljubazan, i to me je stvarno naljutilo.*

Sah: Dobro. Putnici, vozač, gužva, neljubaznost... to je bila spoljašnja okolnost, a ona je rezultovala tvojom promenom raspoloženja, tj. ljutnjom, nije li tako?

S: *Jeste.*

Sah: Sada te pitam: ko je kriv za pojavu ljutnje?

S: *Vozač.*

Sah: Vozač ti je nametnuo ljutnju!? Da li ti je vozač prišao s naređenjem da sada moraš da se ljutiš ili će te, u protivnom, izbaciti iz autobusa?

S: *Ne znam šta time želite da kažete; niko mi nije nametnuo ljutnju, ali je vozač zaista bio...*

Sah: ... takav kakav je bio, to nije važno; pojavila se ljutnja. To je ono što nas trenutno zanima. U jednom trenutku došlo je do pojave ljutnje, zar ne? Odakle je ona došla? Čija je ljutnja?

S: *Moja, ne razumem.*

Sah: Ti ne voliš ljute, besne i agresivne ljude - da li sam u pravu ili grešim?

S: *U pravu ste.*

Sah: Pa ipak, ljutnja je izletela iz tebe, ne iz situacije, ne iz vozača, a ti si rekla daje vozač kriv.

S: *Da, sad razumem.*

Sah: Kad si nesvesna, ti, uz osećaj pravednog gneva, napadaš objekat tj. vozača jer ne možeš da prihvatiš daje reaktivnost došla iz podsvesti subjekta tj. tebe, iz one koja ne voli ljutnju, bes i agresiju.

Obrušavamo se sa starozavetnom retorikom na sve što nam kvari kontinuitet sna. Sve što ne prihvatamo u sebi pripisujemo drugima, a sve ono što drugi u nama prihvataju pripisujemo sebi. Naravno, to svi čine, pa je to u neku ruku normalno. Ali, na svu sreću, život nam svakodnevno daje mogućnosti da steknemo odgovornost prema sebi i da prestanemo da se večito pravdamo okolnostima.

Istinska promena je promena subjekta, a ne objekta. Autentična duhovnost menja svesnost življenja, a ne uslove življenja. Ako se unutrašnji uslovi promene, oni će neminovno rezultovati i promenom spoljašnjih.

Da bi došao do srži sopstvene prirode, da bi realizovao sebe, čovek mora da bude neustrašiv. Zbog toga su đaini svog učitelja zvali Mahavir, "veliki heroj". Za ostvarenje autentičnosti hrabrost je neophodna, neophodna je spremnost za patnju. Glupost boli da bi uspavala, istina boli da bi probudila. A proces izlečenja bolesti zna da bude bolniji od same bolesti.

S: *Da li se ljudi drže poznatog i zbog toga što negde duboko u sebi naslućuju koliko je proces buđenja bolan?*

Sah: Tvoje pitanje je posledica "galopirajuće imaginacije". Ljudi su u dubokom snu, i za njih su svi spiritualni termini obična buka u vazduhu. Proces buđenja!? To somnabuliste može samo slatko da nasmeje. Da ih ideja o probuđenju ne zasmehava, ona ne bi ni bila toliko vredna i dragocena. Neki ljudi su čak u stanju da imitiraju duhovne napore. Racionalizacija postoji i kada čovek pomisli da je preuzeo odgovornost. Sećam se da je jedan učitelj rekao učenicima da prestane da puši, i pošto ona to nije mogla, smislila je priču da ona puši zbog toga stoje, uz pomoć razumevanja, shvatila da nije vezana za taj čin i da, u skladu s tim, više nije važno puši li ili ne. Kada je molba prerasla u imperativ, ona se sa cigaretom vratila u sfere poznatog, napustivši učitelja.

Mi nismo naučili da posmatramo sebe. Nama se čini da mi to i sami spontano praktikujemo...

S: *Kako je moguće da se tako nešto dogodi - mislim na taj slučaj s ostavljanjem pušenja?*

Sah: Želja da se autentičnost ostvari ne mora biti autentična. Da bi došli do stvarnog preuzimanja odgovornosti, naš motiv mora da bude prirodan odjek dubokog razumevanja, a ne trenutnog emocionalnog zanosa. Učitelji koji podstiču promenu, insistirajući na primeni razumevanja, štete silno vreme i sebi i lažnim tragaocima.

S: *Kako se stiče hrabrost?*

Sah: Ne moramo da je stvaramo. Dovoljno je razotkriti je. Čemu strah? Izgubili smo sve što se izgubiti može: sebe. Šta još možemo da izgubimo? Ako to razumeš, kukavičluk spontano otpada, a hrabrost spontano izrasta.

S: *Da li je i moja potreba za društvom neka vrsta straha?*

Sah: Izolovanost od istog stvorila bi još veći strah. Rad na sebi nije prelazak iz bolesti društvenosti u bolest asocijalnosti. Govorim o zdravlju, ne o menjanju dijagnoze na zdravstvenom kartonu.

Privremena izolacija može da bude korisna samo kao metod sricanja svesnosti o količini zavisnosti, ali dokle god je društvo u nama, mi nemamo *gde* da ostanemo po strani. Društvo oko nas nije smetnja - smetnja je "društvo" u nama.

Sah: *Ovo poslednje ne razumem baš najbolje. Možete li mi preciznije objasniti stajanje to "društvo u nama"?*

Sah: Sve psihološke matrice: ponašajne, verbalne, emocionalne, mentalne, predstavljaju "mapu" društva. Sve ono što smo od spolja usvojili bez razumevanja je smetnja za samospoznaju. Mi eskiviramo sebe i socijalizacijom i asocijalnošću, tako da sa spoljašnjim društvom nema šta da se radi; ono je takvo kakvo jeste - sarađuj s neminovnim. Društvo je neka vrsta psihološkog štitinika, ali nije smetnja. Ono ti ionako ne sugeriše da bi trebalo da ga koristiš kao štitnik, zar ne? Ako bi društvo bilo krivac za tvoju nesvesnost, onda bi kriv bio i vozač autobusa.

Jedno je sigurno: beg iz društva nije rešenje. Ne moraš uvek da budeš van sveta. Mnogo je važnije da svet bude izvan tebe.

S: *Meni se čini daje najgore kad si sam, a svet, unutrašnje društvo, još uvek nastavlja da živi u tebi. Da li je asocijalnost još bolji način da se čovek sakrije od sebe?*

Sah: Potpuno je svejedno da li si usamljena u gomili ili van nje. Dokle god je društvo u tebi, ti ne možeš da budeš sama. Kada je gomila izvan tebe, sama si ma gde bila - u društvu ili u samoći.

S: *Da li postoji stvarna razlika između usamljenosti i samoće?*

Sah: Usamljenost je kada sebe izoluješ od društva. Samoća je kada društvo izbaciš iz sebe.

S: Da li to znači da treba da živim neuslovljena društvom i svim pravilima koje društvo nameće?

Sah: Ne. Ne radi se o ratu sa spoljašnjim pravilima nego o suočavanju sa unutrašnjom nesvesnošću kojoj smetaju spoljašnja pravila.

Čovek koji radi na sebi, onaj koji je zaista prihvatio odgovornost prema sebi, *ne može* da bude reakcionar. Niko mu to ne zabranjuje, ali je svesnost ta koja ukida glupost i besmisleno trošenje skupocenog vremena.

Mnogo je "normalnih" ljudi koji misle da su slobodni jer viču "ne" čim društvo kaže "da". Tim kontrastom dokazuju sebi da su nadrasli društvo, ne shvatajući koliko su istim uslovljeni. Svaki njihov akt zavisi od društva, jer ako društvo iznenada kaže "da", oni će, preko noći, odjednom da poviču: "Ne, ne i ne", ubeđeni da su baš to hteli. Ako je društvo fotografija, reakcionar je negativ.

Odgovornost prema sebi je, ponavljam, jedna jedina stvar: borba za autentičnost.

S: Kada ona počinje?

Sah: U trenutku kad iskreno postaviš pitanje. Odmah. Sada. Ako zavisimo od okolnosti uvek ćemo odlagati. Odloži odlaganje. Ako jedan ostvari sebe, to je podstrek za sve. Ako iskoristiš mogućnost sada, i čovečanstvo ima budućnost.

Dovoljno je upotrebiti sadašnjost, baš ovaj trenutak.

PUT KREATIVNOSTI

Sagovornik: *Čitajući spiritualne knjige i razgovarajući sa mnogim ljudima, stekla sam utisak da duhovni učitelji govore da postoje samo dva puta: ljubav ili srce, i svesnost ili znanje. Da li se vi slažete sa tim? I da li je zaista tako: ili srce ili svesnost?*

Sah: Definitivno ne. Podela je veštački stvorena, ali se uglavnom sve svodi na ta dva: ili srce ili svesnost. Međutim, na svu sreću, puteva ima mnogo, mnogo više, tako da te podele ne moraš previše ozbiljno shvatati.

Postoji put svesnosti: *ja*, i put srca: *ti*. Ali imamo i treći put, put Tantre: *ja i ti*. Zašto bi se bilo šta odbacivalo? Glupost u čoveku razmišlja u "ili-ili" terminima. U stvarnosti, postoji samo "i", ne "ili".

Ne postoji ništa što je suvišno i zato je glupo forsiranjem jednog kvaliteta odbacivati deset drugih. Mi nemamo dovoljno razumevanja, i to je naš problem. Stari nameštaj, kojeg bi neznalica bacio predstavlja ono što bi svaki antikvar mudro iskoristio. Bez razumevanja, mi odbacujemo sve ono što bi moglo da nam omogući razumevanje.

I zaista, zašto bi se bilo šta etiketiralo kao suvišno? Kao prvo i prvo, zar srce mora da isključuje svesnost? Zar nadahnuće ljubavi obavezno mora da nas učini nesvesnim? I kao drugo, mora li svesnost da zaobilazi ljubav, bliskost i poverenje?

S: *Običnim ljudima...*

Sah: Zar sam ja neobičan?

S: *(smeh) Htela sam da kažem da ljubav ljude čini nesvesnijima, a da ih svesnost - onoliko koliko ja mogu da primetim - čini hladnima, previše distanciranim.*

Sah: Takozvana ljubav je šlepa, dok je istinska ljubav vidovita. Ljudi samo pričaju. Ko može da voli? Kako da voli? I čime? Subjekta nema, pa odsustvo priča o ljubavi. Drugom odsustvu te reci laskaju, pa ono, kao zahvalna dolina odjeka, uzvraća istom merom. Da li je *to* ljubav? Ne. To je samo mala, bezazlena igra hormona. Naravno, kasnije dođe i do takozvanog prijateljstva.

Kad svesnosti nema, mehanizmi kolo vode.

S: *Razumem šta hoćete da kažete, ali se jednostavno plašim da u to poverujem.*

Sah: Nemoj da veruješ. Uvek prvo proveriti. Ljubav je vrhunac, istinski krešendo ljudskih mogućnosti, zar ne? - a svako sebi uzima za pravo da može daje oseti ili ispolji.

S: *Rad na sebi ništa ne isključuje?*

Sah: Ne. Ni ljubav ni svesnost.

Postoji put srca, put volje i put svesnosti. Ali postoji i put celovitog bića, put kreativnosti: svesnost, volja, srce.

S: Primetila sam da se većina ljudi koji su vama bliski, bavi nekom umetnošću: slikarstvom, fotografijom, baletom, muzikom. Da li je kreativnost, tj. put kreativnosti, nešto što ima veze sa umetnošću?

Sah: Obično se kreativnost povezuje sa talentom, i krajnje je vreme da se ta dva pojma odvoje.

Ako je čovek umetnik, on jeste talentovan, ali ne znači da je automatski i kreativan. Talentovan čovek ne mora da bude kreativan - može, ali ne mora - a kreativan čovek ne mora da bude talentovan, niti umetnički nastrojen.

Kreativnost je strahovito redak kvalitet, baš kao i ljubav. Obe su se reci izlizale usled nestručne upotrebe. Iz neznanja, mi sve zloupotrebljavamo - i pojmove i ljude.

Kreativnost je sposobnost totalnog ispoljavanja sebe. To ispoljavanje, dakle, ne mora se nužno svesti na umet-nost. Vodoinstalater može da bude kreativan, pesnik ne mora da bude kreativan. Kreativnost zavisi od kvaliteta i celovitosti bića, a ne od vrste posla. Ako je vodoinstalater potpun, *činilac* je umetnost, ne *čin*. Ako je pesnik neprisutan i mehaničan dok stvara, delo može da bude umetnost, ali ne mora činilac. To je nešto što je neophodno razumeti. Kad se malo bolje pogleda, razlika između zanatstva i umetnosti postaje vrlo očigledna.

Ako me, zbog intenziteta prisutnosti, moje vlastito delo oplemenjuje, ucelovljuje i budi, to je kreativnost. Nije važno, uopšte nije važno šta radim - da li cepam drva, dirigujem filharmonijom ili prenosim džakove - ako sam počeo da se dovršavam, *sve* mi pomaže u tome, svaki čin me trezni, svaka situacija produbljuje.

Pre dve godine, sećam se, posmatrao sam jednog parketara dok je radio. Bio je sav u poslu, nije dizao glavu ni za sekund, potpuno predan vlastitom delu. To je bilo nešto najlepse što sam video u poslednje vreme. Čovek je satima radio ne osećajući, čini mi se, ni glad ni žeđ, ni isparenja lepka, ni zagušljivost u prostoriji. Pola dana mi je proteklo kao pet minuta. Bio sam zahvalan životu što me je doveo u situaciju da vidim šta je potpunost na delu. To postavljanje parketa je bilo nešto više od poezije, nešto više od muzike, nosilo je pečat bića u sebi, pečat čoveka koji nikada, možda, za kreativnost nije ni čuo, mada je kreativnost bila sve što sam tad video.

Kada radiš ono što umeš, to je zanat, ali je umetnost voleti ono što radiš, ma šta to bilo.

S: Znači, da bih bila kreativna, ja samo treba da postanem celovita, zar ne? Nije bitno šta činim...

Sah: Čin, svakako, nije mnogo važan, ali biti istinski kreativan prilikom bilo koje aktivnosti je strašno velik zadatak, skoro nemoguć. Prvo moramo da postanemo čeli u onome što volimo, a zatim, ako postanemo čeli (sami po sebi), celovitost će biti prenesena na svaku delatnost.

S: Da li je potrebno nešto prevazići da bi se kreativnost prenela s činioca na čin?

Sah: Nije potrebno, već je *neophodno* prevazići mehaničnost.

Daću ti primer. Ti si se, od rođenja do danas, okupala barem osam hiljada puta. Koliko puta si bila svesna onoga što radiš i one koja radi?

S: (smeh) Da budem iskrena, samo jednom... i to kad sam pustila vrelu vodu umesto hladne.

Sah: Kupanje - pranje kose i tela - znači, u potpunosti je mehanički čin. On od mene ne zahteva ni minimum prisutnosti, no ako ipak, i pored svih ometajućih procesa, us-

pem da zadržim svesnost, biću očišćen i spolja i iznutra. To je početak rada na kreativnosti. Zašto? Zbog toga što unosiš kvalitet bića u taj krajnje prozaičan čin kao što je kupanje.

To jeste početak (rada na kreativnosti), ali od početka sve počinje.

S: Mislim da sam tek sada shvatila smisao vaših reci. Ponekad i sama imam potrebu da nešto napišem ili naslikam, ali se zaustavim zbog uverenja da sam netalentovana. Da li da te impulse sprovodim u delo, bez obzira na objektivni talenat, ili da odustanem?

Sah: Samo piši, slikaj, izražavaj se na sve moguće i nemoguće načine. Nije važno da lije tvoje delo umetnost ili nije.

Sećam se mladića koji je, u vreme kada sam ga upoznao, toliko mucao zbog nesigurnosti da nije mogao ni jednu jedinu rečenicu da sklopi bez dve, tri sinkope. Danas peva na sav glas, izražavajući se brzo i okretno kao Zen majstor. Kad bi ga upoznala, pomislila bi daje takav rođen - kao kombinacija Nusrat Fateh Ali Kana i Bodidarme.

Samo nemoj da se porediš s drugima. Svaki čovek je poređenjem toliko isfrustriran da nastavlja da se osujećuje čak i onda kada ga okolina podržava.

Kreativnost je, u suštini, protočnost, ona krajnja ne-inhibiranost, sloboda da se manifestujemo kao celina. Nemaš, zaista, nikakvog razloga da se brineš.

Dišemo, živimo, jesmo - ako to iskoristimo za razvoj svih svojih potencijala, naš život je ispunio svoju svrhu. Ako iskoristiš postojanje da bi pronašla sebe - samu suštinu postojanja - život će onda imati na koga da bude ponosan.

S: Suština kreativnosti je u meni?

Sah: Da, ali važnije je to da *ti sama* možeš da budeš vrhunac kreacije.

S: Ne razumem.

Sah: Svaki čovek koji spozna sebe je vrhunac kreacije. Put kreativnosti je put samospoznaje. Mi se, duhovnim naporom, samo prividno stvaramo jer ne nastajemo spoznajom. Ti već sada jesi ono što si - to niko ne može ni da ti oduzme ni da ti pokloni. Ti to jesi, ali ne znaš da jesi. Zato se i tražiš. Rad na sebi znači: doći do onoga što jeste. Tada *znaš* onoga koji jeste, i više ne moraš mišljenjem da nagađaš niti verovanjem da oblikuješ ono što ti se učini da jeste ili da nije. Tada *živiš* to što jeste, ili ako hoćeš, to što jesi.

S: Da li je to što mi sada govorite konačni cilj puta kreativnosti?

Sah: Konačni cilj puta stvaralaštva nije stvaranje nego razotkrivanje Tvorca.

S: Da li je to Bog?

Sah: Recima samo stvaraš drugi objekat, ne razotkrivaš suštinu subjekta.

S: Da li je to sopstvo, atman, duša?

Sah: I dalje samo stvaraš reci, zaboravljajući razotkrivanje. Rekao sam ti da je cilj puta kreativnosti razotkrivanje Kreatora, a ne stvaranje pojmova kao što su "Bog", "duša" ili nešto treće. Prirodno je da sve što čuješ odmah konceptualizuješ, ali barem budi svesna da je koncept samo koncept - ništa više, ništa manje. Um je u stanju da neumorno fabrikuje sve vrste spiritualnih koncepata, ali ne može da spozna ono oko čega je koncept stvoren. Um nije u mogućnosti da razume stvarnost, tu konačnu istinu. Može da misli o njoj, da stvara teorije, da objašnjava, analizira, studira, opisuje, ali, zaista, ne i da spozna.

Svako ko pokušava da ono Neizrecivo shvati umom, liči na pralju koja hoće da iscedi platno uporno ga držeći ispod površine vode.

S: Rekli ste, na početku, da je put kreativnosti nešto što u sebi spaja i svesnost i srce i volju. Da li svi polaze od, recimo, volje, ili, ako je učenik izrazito emocionalan, može da počne od srca?

Sah: Put kreativnosti uvek počinje od svesnosti. Ako naučiš da ispravno - bez interpretacija! - posmatraš sebe, primetićeš da, iako si do maločas verovala da imaš volju, poseduješ samo inat, ambicioznost (usled nesigurnosti), samovolju, tvrdoglavost, svojeglavo ponašanje, ratobornost itd, ali ne i volju.

S: Pretpostavljam da, kroz posmatranje, čovek shvati da, ma koliko verovao u to, nije ni za put srca.

Sah: Čovek jednostavno nije opremljen za takav put. Sentimentalnost, idealizacija, fanatizam, deficit inteligencije, emocionalizovana seksualnost, sklonost fantazijama, dobrota iz nemoći, odigravanje plemenitih uloga, psihička popustljivost (tj. sugestibilnost) ili samopopustljivost (tj. raz-maženost) nemaju nikakve veze sa autentičnom osećaj-nošću iako se vrlo često takvim predstavljaju. Sve su to samo slabosti, mehanizmi, ili čak bolesti koje se radom na sebi objektiviziraju i prevazilaze.

S: Da li ljubav ima veze sa osećanjima?

Sah: Posredno da, suštinski ne.

S: Kako?

Sah: Ljubav može da se izrazi preko osećanja, kao i glas preko telefona, ali kao što telefon nije glas, tako ni ljubav nije osećanje.

Ljubav je puls života i da bi se taj puls ojačao, čovek mora sebe da oživi. Nesvesnost nas sve podjednako mortifikuje. Mrtvi ljudi pod ljubavlju podrazumevaju emocionalnu ili seksualnu reaktivnost, a tražiti takozvanu ljubav kroz takozvani seks isto je što i tražiti auto-delove u pekari.

S: Razumem.

Sah: Put kreativnosti je jednostavan, ali težak, jer zahteva napor, a ne izbegavanje istine razgovorima o istini.

ODBACITI SUVIŠNO

Sagovornik: *Može li čovek sam da izabere koji mu spiritualni put najviše odgovara, tj. koja je duhovna disciplina najkorisnija za njega?*

Sah: Može, ali problem je u tome što ono što mu odgovara uopšte ne mora biti korisno za njega. Isto tako, ono što nam je najkorisnije može nam biti neodgovarajuće. Kako da znamo - ako ne znamo? U svakom slučaju, mi možemo iz kućne apoteke nasumice uzeti bilo koji lek, ali bez znanja o medicini, to je uvek rizičan potez.

S: *Ali ako znam da ne znam, onda ne znam ni ko je onaj koji zna, zar ne?*

Sah: Tačno. Ništa ne znaš, ništa ne vidiš, a tvoja statičnost spontano pušta korenje, čineći te vremenom sve stabilnijim u tom neznanju, ili slepilu, svejedno.

Pre sedam, osam godina jedan bramin iz Bombaja -inače veliki poštovaoc Isusa i Sidharte - pitao me je ko je, po meni, najveći svetski učitelj.

"Strah", odgovorio sam.

Pred strahom se svi ponašamo kao slepi obozavaoci, krotki i poslušni. Ako strah kaže "stani", čovek se ukopa u mestu bez razmišljanja. Strah nema Jevandelje, strah ne poseduje nikakve svete spise, ali su ljudi njime prosto opčinjeni.

Biti neustrašiv znači ne odlagati. Čovek mora da ide ka sebi po svaku cenu. Bolje je izgoreti u pokušajima da nađeš svetio nego ostavljati iza sebe sluzav trag, kao puž.

Jednostavno, ti ne možeš da vidiš ko vidi, a ko ne vidi, ali ako čekaš gubiš sve, ne dobijajući ništa.

S: *Da li to znači da treba da prema učitelju gajim apriorno poverenje?*

Sah: Ako si iole objektivan prema sebi, videćeš da nemaš šta da odgajaš! Čovek nema poverenja jer, iskreno govoreći, količina straha daje nam samo jednu mogućnost: apriorno podozrenje. Poverenje je: živeti smelo, slobodno, ne po diktatu straha ili pod režimom predubedenja.

Ljudi koji su zainteresovani za duhovni razvoj uglavnom su konvencionalno hrabri. Oni hoće sve da dobiju, a da ne izgube ništa. Pričaju o žrtvovanju statičnosti, ali se drže poznatog. To dovodi do zaista smešnih posledica. Kad god učitelj pokloni čisto voće čoveku s prljavim rukama, rezultat je bol u stomaku. Svi znamo koje posle kriv.

S: *Da li se kroz spremnost za žrtvovanje statičnosti prove-rava učenikova zrelost?*

Sah: Nije u pitanju zrelost nego nivo razumevanja. Da je učenik stvarno zreo, on u odbacivanju suvišnog ne bi video nikakvu žrtvu, ne bi osetio ni trunku patnje ili straha. Zre-

lost je veoma dalek cilj - mi radimo samo na jačanju razumevanja, što posredno utiče i na sazrevanje.

Žrtva se ogleda kroz to što se ne držiš panično za vlastite predstave o sebi, međuljudskim odnosima i životu samom po sebi. Ljudi vole velike reci i glamurozne najave, ali nisu skloni da se istinski suoče sa vlastitim neznanjem. Čak i kada daju obećanja, ona su pre izgovor ili posledica situacionog pritiska nego jaka, stabilna, ljudska reč. Osloniti se na takva obećanja isto je što i osloniti se na površinu vode.

S: Da li možete da mi za to navedete neki konkretan primer?

Sah: Ispričaću ti priču, a primere ćeš moći i sam da pronađeš.

Kad je ugledala izgadnelog vuka kako joj se približava, divokoza se u dva skoka popela na visoku i nedostupnu stenu.

"Siđi slobodno", reče joj vuk, "ionako sam prestao s ubijanjem. Ako siđeš, obećavam ti da te neću pojesti."

"Sigurno?" promuca uplašena divokoza.

"Obećavaš?"

"Nego šta", pokroviteljski će vuk, "kraj mene si sigurna k'o pored rođene majke."

Međutim, čim se spustila sa uzvišice, vuk joj je bez odlaganja zario zube u grlo.

"Ali", promuca divokoza izdišući, "obećao si da me nećeš povrediti!"

"To da", nasmeja se vuk, "ali ti nisam obećao da ću prestati da lažem."

Mi smo žrtva vlastitog straha od žrtve, i ako nam to ne postane jasno, naš život će promašiti sopstveni smisao.

S: Šta se dešava sa onima koji su uporni u svojinj racionalizacijama?

Sah: Čim shvate, tj. čim im učitelj praktično *dokaže* daje kroz rad samozavaravanje neostvarljivo, ljudi onda obično odustaju i traže adekvatnije sklonište.

Kada je čovek hipnotisan statičnošću, on onda uopšte ne primećuje apsurdne vlastitog ponašanja, razmišljanja ili reci. Sećam se osobe koja se strašno branila od otvaranja pred drugima - pričam o neophodnosti uzajamnog otvaranja! Takođe, kad god bi joj neko skrenuo pažnju na taj ozbiljan problem, njen odgovor je bio kategoričan: "To je samo tvoj problem."

S: Kako vi to objašnjavate?

Sah: Čovek se boji svega onog što može da mu ukine strah. Zbog toga je strah statičnost. Živeti statično znači slušati sugestije straha.

S: Možda je to posledica našeg nedovoljnog razumevanja. Da li se žrtva čini zbog vlastitog napretka ili nečeg, tj. nekog drugog?

Sah: Tvoje pitanje je posledica nedovoljnog razumevanja. Kad slepac žrtvuje slepilo, zašto to čini? Zbog drugih ili zbog sebe? I kad vidi rezultat, smatra li odbačeno žrtvom? I može li, nakon promene, ponovo da postane sluga poznatom?

U duhovnom radu se ništa ne čini zbog nekog drugog. Naprotiv, sve što činiš je zarad sebe samoga, a od posledica tvog samoprihvatanja svi imaju koristi. Sveća ne može da upali sebe samu - potrebno je prisustvo upaljene sveće, Međutim, kad sveća primi plamen, ona ne sija da bi sebe obasjavala. U tome je i sav paradoks i sva lepota duhovnog rasta.

Učitelj ti pruža samo mogućnost da izgubiš sve ono što te sprečava da imaš sebe. On ti ništa ne daje, jer sve što

je vredno već je u tebi, ali ako ti ne otkloni slepilo, ti onda nećeš videti tu jasnu činjenicu.

Žrtva, ili preciznije, takozvana žrtva, nezaobilazna je u radu na sebi, zbog toga što učenje zahteva disciplinu. Dakle, moramo da odbacimo suviše: mehaničnost. Samo to. Sve ostalo je samo odjek nesvesnosti. Psihologija umiruje odjeke jer ne dopire do glasa. Rad na sebi zaustavlja točak psihološke uslovljenosti i, posledično tome, odjeci prestaju.

Mi smo zatvoreni strahom od otvaranja, jer otvaranje je uvek rizik. Ispred nezaključanih vrata može da se pojavi i prijatelj i razbojnik. Ko je sposoban da predvidi posledice? Krik jelena čuju i srna i jaguar, i nikad se ne zna ko će prvi da se odazove. Ali, bez obzira na sve, ko može bilo šta da primi ako je sam po sebi blindiran? Izvestan rizik ne može da se prenebregne. Upustiti se u rizik, to znači biti spreman za učenje.

S: Čovek koji žrtvuje svoju volju postaje učenik, zar ne?

San: Ne, nego idiot. Staje to što poseduješ? Volja ili samovolja (kao oponiranje svemu što prolongira san)? Čovek koji ima volju stekao ju je *isključivo* zbog žrtve. Žrtva nije odbacivanje volje nego odbacivanje tereta straha. Mi samo menjamo terete koji nas čine statičnim, ali kad prihvatimo teret učenja, *tek tada* dolazi da promene. Ne menjaj teret, nego se drži tereta koji te menja.

Strah je potpuno neopravdan. Nespremni ljudi su sujetne kukavice; plaše se svega i svačega, a strah im pruža uverenje da oni imaju nešto vredno u sebi. Čak i da hoću da opljačkam prosjaka, ja to jednostavno ne mogu. Šta da uzmem? Dakle, mi projektujemo podozrenje na "pljačkaše" i tako umirujemo strah od ontološke nemaštine. Imamo osećaj da smo ugroženi spoljašnjom opasnošću, a ta projekcija nam samo neprimetno raspiruje osećaj unutrašnje opasnosti.

S: A šta je sa ljudima koji se u potpunosti slažu sa vama?

Sah: Kad god somnabulista čuje činjenicu, on je u stanju da se složi sa njom, ali ne zbog toga što prepozna vrednost izrečenog, već zato što se to slaže sa njegovim prethodnim uverenjem. Učitelj zbog toga mora da bude protivrečan, kako bi obeshrabrio one koji ne razumeju da ne razumeju.

S: Zar to ipak nije manipulacija?

Sah: I injekcija protiv bola je bol. Izmanipulisan vlastitim mislima, ti si prisiljen da misliš da razumeš, ali, u jedno možeš da budeš siguran: ako nemaš koristi od onog što razumeš, to je onda nerazumevanje, a ne razumevanje! Ako znaš da je kriticizam ispoljavanje mehaničnosti, a ipak i dalje u svemu pronalaziš manu, ti onda samo misliš da znaš. I sad, šta da se radi? Kako da zaustavimo manipulaciju nesvesnog? Svesnom manipulativnošću.

Učenik je sličan tigru sa trnom u šapi. Učitelj hoće da izvadi trn, ali tigar jednostavno ne može da razume smisao njegovog prilaska. Zbog toga mu se učitelj obraća polako i direktno, smirenim glasom i da bi došao do trna on mora da umanjí strah zveri koja, bukvalno, štiti uzrok bola braneći se od spasioca.

Da li ti misliš da razumeš? Jesi li ti spreman za vađenje trna neznanja? Ili ćeš čitav svoj život provesti kao hroma zver?

S: Da li bi mi joga pomogla u mojim pokušajima da spoznam sebe?

Sah: Ako bi se bavio jogom, ne. Ako bi se bavio sobom kroz jogu, da. Joga je pomoć u samospoznaji ako si zaista učenik, ali ako očekuješ pomoć od nečeg spoljašnjeg - joge, tantrе, sufizma - imitiraćeš ideal ne menjajući se. Srećo sam na hiljade dobrih i neupućenih ljudi koji su mislili da su našli raj, ostvarili smisao života, iako su u stvarnosti samo kupili ulaznicu za mentalni Diznilend.

S: *Nova terminologija često može da ubedi čoveka da se promenio. Moj prijatelj kaže da učitelj koristi reci da bi čoveka doveo do onoga što ne može recima da se prenese. U susretu sa vama on je osetio ono neizrecivo: iza reči.*

Sah: Tvoj prijatelj se napio slušajući me, i sad veruje da je trezan. Otrezniti se, to znači slušati, slušati celovito, zrelo, pažljivo, bez subjektivnosti - ni "za" ni "protiv". Ako ti se dopada ono što slušaš, ti kažeš da je to istina; naravno, laže svako čije ti se reci ne dopadaju. Kako možeš da znaš ko je u pravu ako se sa izrečenim slažeš po mehaničkim kriterijumima? Tvoje slepo "da" postaje slepo "ne", i obrnuto, ali do istinskog viđenja ne dolazi. Zbog toga ljudi tako slobodno i nehajno menjaju vlastite principe, stavove, mišljenja - i ništa ne primećuju.

S: *Zasto je ljudima toliko stalo da budu u pravu?*

Sah: Tebi je svejedno?

S: *Ne, nije.*

Sah: Postavi onda pitanje na ispravan način.

S: *(pauza)... Zbog čega je meni stalo da u svakoj situaciji budem u pravu?*

Sah: Zato što ne znaš. Dokle god moraš polemikama da proveravaš sebe i da sebi dokazuješ ispravnost svoje tačke gledišta, budi siguran da ne znaš.

Kad autentičan čovek govori kako stvari stoje, kad iznosi činjenice, on uopšte nema osećaj daje u pravu ili da greši. On zna i, samim tim, *ne može* da se proverava. Istina koju iznosi toliko mu je očigledna da mu istina sama zabranjuje da oko nje pravi larmu.

S: *Da, počinjem da shvatam...*

Sah: ... a sa shvatanjem ćeš završiti kad konačno iščupaš iz sebe taj trn neznanja, kad budeš skupio hrabrost da odbaciš sve, sve stoje suvišno.

S: *Kako?*

Sah: I tvoje pitanje je suvišno...

IDENTIFIKACIJA JE ŽIVOT KOJI JE ZA ČOVEKA SMRTONOSAN

Sagovornik: *U čemu je osnovna razlika između potiskivanja i prevazilaženja problema ?*

Sah: U svesnosti. Ako sam svestan određenih pojava u sebi, i ako ih prihvatam bez obzira na stav okoline, te pojave, ma kakve one bile, neće biti potisnute, tj. ojačane, nego će njihov uticaj na moj život vremenom biti sve manji. Ako dođe do potiskivanja, rezultat je sve veća psihička napetost i nestabilnost nervnog sistema, a to me nikuda ne vodi.

S: *Potiskivanje nije rešenje problema, zar ne?*

Sah: Potiskivanje je osnaživanje problema, *nikada* rešenje. U stvari, samo potiskivanje je problem. Ali zašto mi uopšte potiskujemo? Zbog čega nam je tako teško da prihvatimo sebe u potpunosti?

Ljudsko biće se razvija kroz oponašanje. Ono ne uči - njega podučavaju. Pošto pojedinac u svakom smislu zavisi od mnoštva, kroz takozvanu edukaciju on je prisiljen da se prilagođava i da po psihološkom profilu postane nosilac tuđih vrednosti. To je uslov da bude prihvaćen. Što bolje funkcioniše u društvu, to manje živi sebe.

Čovek podražava karakteristike sredine u kojoj se nalazi i tako dosledno preslikava njenu nesvesnost. Da bi bilo ko bio prihvaćen od strane mnoštva on mora da izgubi jedinstvenost i da, hteo - ne hteo, postane mnoštven. Zavisnost je osnovni zamajac tog ontološkog sunovrata. Posle par decenija, čoveka kao individue jednostavno nema. Dobili smo "trbuhozborca": pojedinac otvara usta, a društvo govori.

S: *Kako mi to gubimo sebe? Kako uopšte dolazi do pojave tog suštinskog problema - samopotiskivanja?*

Sah: Ja ne znam šta je dobro, ne znam šta je korisno, ne znam šta je vredno, a svi oko mene smatraju dobrim, korisnim i vrednim ovo ili ono. Zbog toga što ne znam šta je šta - a već sam naučen da želim da me žele, da volim da me vole - ja naslepo usvajam ponuđeno, bez i trunke preispitivanja, iako osećam da promašujem smisao sopstvenog života, udaljavajući se od sebe velikom brzinom.

Kada bi po svaku cenu čovek išao na to da ostane svoj, pre ili kasnije bio bi odbačen. Dakle, prvo imamo sa-mopotiskivanje, tj. uklapanje u sredinu, a zatim dolazi do finalne obrade tog nevidljivog ubistva: potiskivanje svih onih elemenata koje sredina ne prihvata. Vidimo da je podrška potiskivanju strah od osude, strah od odbacivanja i nepripadanja. Drugim recima, ja dobrovoljno ugušim sebe da ne bih doživeo spoljašnji linč, ja sebe samoga obogaljim da to drugi ne bi učinili, ja poslušno odigravam zamisao svoje okoline, sve dok ne počnem samog sebe da se bojim, samog sebe da osuđujem, sebe samoga da ne volim. Na kraju, lažna predstava dobija lažan aplauz, i niko ništa ne primećuje - ni oni što tapšu ni onaj koji se klanja i zahvaljuje.

Na koji način prekinuti taj začarani krug? Ako optužiš društvo, ostaješ mnoštvena. Ako optužiš sebe, frustracija se umnožava. Izgleda nam, u prvom trenutku, kao da se nalazimo u lavirintu i da smo svakim korakom sve dalje od izlaznih vrata. Ako smo nesvesni ne možemo izaći iz lavirinta nesvesnosti.

S: Svesnost je rešenje.

Sah: Da, jedino svesnost. Svesnost je strahovito važna. U to nas svakodnevno ubeđuju oni koji je nemaju.

Svaka tvoja reakcija na društvo te podružljava, a ne ujedinjuje. Cilj je ujedinjenje sa samim sobom, a ne sukob sa sredinom. Spoljašnji rat ne može da bude put u unutrašnji mir.

Do prevazilazenja psihološke razuđenosti *neće* moći da dođe, rad na sebi *neće* moći da otpočne sve dok ti sama ne razumeš da si, zbog zavisnosti i straha, postala puki portparol socijalnih mitova, preplašeni i zbunjeni rob sredine. Ako to nije tvoje osećanje, tvoj uvid, tvoje razumevanje, zveckaceš okovima tuđih vrednosti i sanjati san o slobodi. Nećeš moći da ostvariš svoje snove sve dok se ne probudiš! Mučićeš se u snu nastavlajući da režiraš sopstveni život po preporuci globalne spavaonice u kojoj sanjaš da živiš. Autentičnost je nedostupna somnabulistima.

S: Nije mi do kraja jasna jedna stvar... zbog čega bi autentičan čovek uopšte bio odbačen i osuđen od strane bilo kojeg društva?

Sah: Pitaj razapetog Isusa. Pitaj obezglavljenog Suhravardi-ja, otrovanog Sokrata, iskasapljenog Haladža. Društvo je svakog od njih proglasilo opasnim po vlastitu stabilnost. Oni su simbolisali sve što društvu nedostaje, i premda nijedan učitelj ne zagovara prevrat i revoluciju, društvo ih ili ignoriše ili ekskomunicira. Zbog toga je jedan od učitelja govorio: "Nisi realizovao sebe sve dok te hiljadu pravovernih, poštenih i dobroćudnih ljudi ne proglaš ili za đavola ili za prevaranta ili za luđaka. Ako imaš prijatelje oko sebe, to je pouzdan znak da lažeš, jer ako ljudima govoriš istinu, kako onda možeš imati prijatelje?" Masa opijena snovima, ne može da toleriše onoga koji sam prevazilazi zadate idole, zadate vrednosti, život koji mu se nameće.

S: Da li je svaki autentičan čovek pretnja za stabilnost društva?

Sah: Ako je pretnja, onda nije autentičan, ali je problem u tome što ga okolina doživljava kao pretnju jer je definitivno drugačiji. Čim ne pristaješ na kompromis, izdvajaš se, iako to ne želiš. Kad svinji pokloniš biser, ona kaže: "Liči na žir, ali je bezukusan." Kad god razmišljamo kroz vladajuće mentalne matrice, mi moramo da ne razumemo onoga koji nam govori da sebe ne razumemo. Otuda nesporazum.

S: Ali društvo kaže da su takvi ljudi opasni zbog toga što indoktriniraju druge.

Sah: Naravno. Za društvo je indoktrinacija sve ono što se ne slaže sa svakodnevnom indoktrinacijom od strane te iste sredine. Pastir govori ovcama da ne napuštaju njegovu blizinu jer će ih vukovi zaklati. Da li je pastir sam po sebi vegetarijanac ili koljač? Što pre to shvatiš, to ćeš lakše odbaciti nametnutu žudnju da te bilo šta ili bilo ko prepozna kao nosioca dozvoljenih vrednosti. Takođe, shvatićeš da je medenica na ovnu za klanje nepodnošljivo slična medalji oko tvog delikatnog vrata.

Ti si nalik praznoj sobi. Vaspitanjem, u tebe unose mehanizme koji su korisni za život u zajednici, i svaki mehanizam je, simbolično, jedan odevni predmet. Na kraju, ti

postaješ garderoba, prostorija u kojoj su pohranjeni svi elementi "ponašanja" - čak se ni ne prepoznaješ bez uvaspi-tane konfekcije, a kada te, nekim slučajem, situacija ogoli, ti nemaš osećaj da realizuješ integritet nego da gubiš identitet.

Vezan si uvek za ono što nisi jer niko ne može da bude vezan za svoju pravu prirodu. Možeš da budeš ono što si, ali ne i da se vežeš za to. Poistovećenje je korisno za funkcionisanje i pogubno za življenje. Takođe, možemo to i preciznije da kažemo: identifikacija je, za čoveka koji se poistovećuje, život koji je po njega smrtonosan.

Kad god si poistovećen, prisiljen si da budeš u vremenu - ili se sećaš životnih iskustava, ili ih planiraš. No jedno je sigurno: možeš da živiš jedino *sad*. Život je sada; ne "juče", ne "sutra". Ako si vezan za ono što se dogodilo, nisi živ. Nisi živ ni ako misliš o onom što se još uvek nije dogodilo. Ako si u prošlosti, ti si sentimentalni leš, a ako si u budućnosti, ti si mrtvac koji se nada. "Sada" je jedini egzistencijalni trenutak. Biti u "sada" je pogrešan izraz; ako nisi u "sada" ti ne možeš da budeš. "Biti", to znači "sada". "Juče" je smrt, "sutra" takođe.

Dokle god su identifikovani, ljudi žive svoje male privatne smrti, a gubitak fizičkog tela predstavlja samo transfer iz privatne u univerzalnu smrt. Mi živimo sopstveno nepostojanje jer smo poistovećeni sa svim onim stvarima koje nam uskraćuju život.

Veličanstveno je biti živ, ali je za beg iz smrti potreban uvid: "Ja ne postojim ako ne živim *sebe*." U suštini, borba za sebe je borba za život, doživotna borba. To je rad na sebi.

S: *Da li čovek može da oživi sebe ako ne radi svesno na sebi?*

Sah: Rad na sebi je svesni napor. Bez svesnosti čovek može da se automatizuje, ali ne i da se oživi, tj. osvesti. Može li riba da pliva kroz led?

S: *(smeh): Ne može, naravno.*

Sah: Može li svesnost da propliva kroz utabanu nesvesnost?

S: *Da, suvišno pitanje.*

Sah: Demehanizacija - ili rad na sebi - je svesno prevazi-laženje svega što nas umrtvljuje: identifikacija, misao, mehanizmi, automatsko ponašanje, predubedenja i tako dalje. Niko ti neće pokloniti slobodu ili prosvetljenje ako se ti sama ne setiš da si u zatvoru vlastite nesvesnosti. Ti sebe možeš da oslobodiš samo ako uvidiš da si bila rob socijalnih ideja nezavisnosti, i ako nikoga ne okriviš za svoju privatnu smrt. Ako društvo smatraš za grobara, još dublje ćeš se ukopati u nepostojanje. Tebe je sahranila tvoja nesvesnost, a ne sredina u kojoj živiš. Stvarno je glupo optužiti drugoga ili druge za ono što smo sami učinili.

S: *Da li to znači da produžavanjem tog procesa poistovećenja samo ojačavam mehaničnost?*

Sah: I da i ne. Čovek se poistovećuje zato što je nesvestan.

Sećam se reakcije nekog čoveka pri diskusiji o kvalitetu nemačkih i američkih automobila. Kad je njegov sagovornik rekao da su nemački automobili trajniji od američkih, čovek je hteo da se zbog tog stava fizički obračuna. Kada smo nesvesni sebe, može nam se desiti da se poistovetimo i sa detroitskim čeličanama.

Mi usavršavamo svoju mehaničnost ponašajnom, psihološkom i verbalnom nesvesnošću. Stvari rastu, tehnolo-

gija se razvija, a čovek ili stagnira ili retardira. Jedina konstantna stvar u čoveku je totalnost njegovog samozaborava. Nauka je postala *Guliver*, naučnici su ostali *Liliputanci*.

Poistovećenost se prekida svesnošću, a ne reakcijom na društvo. Da bi mogla da počneš da se raspoistovećuješ, *ti* moraš preuzeti odgovornost za sebe. Bilo kakav sukob sa okolinom je glupost, pečat nesvesnosti, ili beg od preuzimanja odgovornosti. Ujedinjenje sa sobom ne počinje otce-pljenjem od društva.

S: Zar okolina nije ta koja podržava sve ono što ja nisam?

Sah: Društvo odjekuje, ali ti si glas. Ako ti ne podržavaš sopstveno nepostojanje, društvo neće moći da te sahrani.

Autentičnost ti je dostupna sada, ovde, tu, a ne tamo, ne sutra. Nepostojanje, to nerazaznavanje sebe samoga može *odmah* da se prekine. To su dve susedne prostorije, i samo te vrata dele od slobode.

S: Strah mi izaziva kolebanje, iako mi je potpuno jasno šta je to što mi izaziva strah.

Sah: Kada iz te sobe nepostojećeg kreneš u drugu sobu, u sebe samu, ne budi neodlučna. Ako si otvorila vrata, ne premišljaj se previše; ili uđi ili zatvori vrata, ali ne stoj kod dovratka. Drugim recima, ili radi na sebi ili nastavi da bežiš od sebe. Ako se kolebaš kraj otvorenih vrata ubiće te promaja.

Sećam se jedne plemenite gospođe koja je, iako doktor sa velikom reputacijom, hranila sve pse i mačke lutalice iz bolničkog kruga. Njene kolege se sa tim nikako nisu slagale, ali je ona, ne obazirući se na kritike, nastavljala da životinjama donosi hranu. Kad ju je jedan pas slučajno ujeo, kolege su likovale govoreći da su sve vreme bili u pravu, ali ih je ona prekinula jednostavnim recima:

"Ako želite da mi pokažete kako se razlikujem od Vas, ja mogu da Vam kažem samo jedno: hvala na komplimentu."

S: Da li to znači da pomoć i slaganje okoline nisu neophodni?

Sah: Šta drugo!?

MIŠLJENJE ODLAŽE PROMENU

Sagovornik: Čula sam da često koristite reč "razumevanje", pa sam u jednom trenutku pomislila da je razumevanje, u stvari, neka nova vrsta mišljenja.

Sah: Misaono uobličiti nešto ne znači stvoriti nešto mislima.

Spoznaja može da bude mentalno artikulisana i, ako se misli pretvore u reci, prenesena u spoljašnji svet. Misaona postavka i logično iznošenje izvesnih uvida ne znači da su misao i logika otac i majka razumevanja.

Razumevanje nije proizvod misli, već su određene misli sredstvo da se bilo koja spoznaja ili uvid ispolje putem reci. Razumevanje se konkretizuje mislima na unutrašnjem nivou, baš kao što se misli konkretizuju recima i tako tišina razumevanja postaje čujna.

S: Zar promena mišljenja nije uvek posledica razumevanja?

Sah: Razumevanje uvek raskida mehanički splet misli, pa se samim tim menja i mišljenje, ali je dovoljno i da čovek veruje u nešto pa da zbog toga - iako on sam ostaje istizameni misao mišlju, umišljajući promenu. Znači, mišljenje može da se konvertuje i zbog verovanja, zar ne? Promena mišljenja može biti odraz razumevanja, ali i nerazumevanja. Mišljenje odlaže promenu. Čak i misao o neophodnosti promene takođe odlaže promenu.

S: Situacija mi se čini bezizlaznom...

Sah: ... i ako osetiš tu bezizlaznost celim bićem, iskreno i odvažno, i ako ostaneš usred svega toga prisebna i tiha, istog časa ćeš razumeti da nema odakle da se izađe - bila je to samo misao o tome da si zarobljena u nečemu!

Sloboda uma je sloboda od uma. Kada se ostvari sa-mospoznaja, misao tada spontano nastaje, spontano prestaje. Pojavi se misao o ropstvu, i prođe. Pojavi se misao o oslobođenju, i prođe. Ni prva ni druga misao ne ostavljaju traga u umu, ne pretaču se u misaonu reakciju na mišljenje, ne postaju delo ili nova zamisao. Iza misaonog toka nema entiteta koji kontroliše i koči misli. Kad je um oslobođen od neznanja, ništa nije nešto drugo, ništa nije nešto više od onog što jeste.

S: Ali zar ne bi trebalo da mislimo intenzivnije i da snagom mišljenja promenimo, tj. produbimo sopstveni život?

Sah: Ne moraš da ideš u krajnost mišljenja da bi shvatila beskorisnost mišljenja, ali tvoja postavka deluje logično; liči na rešenje, i zato ga propuštaš.

Logika je dobar način tumačenja stvarnosti, ali samo na nivou logike. Život nije logičan, i tu za um nastaju problemi. Bez obzira koliko vesto menjala ugao gledanja, dioptrija logike uvek uvećava ili smanjuje. Najčešće je sama upotreba logike pokušaj da se stvarnosti nametne fiksni koncept, a život je isuviše živ da bi mogao da opstane u

nametnutim okvirima: sićušnim kavezima misli. Logika je, kao i misao, dobar sluga, ali loš gospodar.

S: Ne mogu da poverujem u to da je misao neka vrsta unutrašnjeg neprijatelja. To u meni izaziva mučno osećanje.

Sah: Misao stvara utisak da je nešto više od same misli, i tako se trajanje misli produžava. Ne moraš da veruješ. Pokušaj da vidiš sama za sebe. Ako emocionalizuješ činjenice, nećeš moći da ih vidiš. Posmatraj vlastite sadržaje i doći ćeš do razumevanja.

Misao je prirodna reakcija na stvarnost, ali ako smo u neznanju, misao zamagli stvarnost. Ona dođe i prođe kroz um kao vazduh kroz pluća. Da sa vazduhom radiš isto što i sa mislima, odavno bi dobila tahikardiju.

Misao nikad ne razotkriva stvarnost, već je uvek sakriva i deformiše. Primetila si da je ponekad svet depresivan - kad god imaš depresivne sadržaje. U nekim trenucima svet je prosto opčinjavajući - kad god radosne misli izobličie percepciju. I sad - kakav je svet?

S: Ne znam. Verovatno nije ni depresivan ni zanosan. Ne mogu da znam kakav je svet jer je misao tumač svega što percipiram.

Sah: Upravo tako. Misao je oružje koje dođe glave svom vlasniku, nikada onome u stajje uperena.

Želeći promenu, mislimo o njoj. Logika nam sugerise daje za promenu potrebno vreme. Um istog trena izmišlja metodologiju koja bi ubrzala dolazak do cilja. Da bi se amortizovali postojeći konflikti, teorija o spoljašnjim (otežavajućim) okolnostima postaje izuzetno važna. Upotreba opravdavanja za mogući neuspeh unapred se uzima kao nešto normalno - zbog ekstremno teških uslova rada. Jedna misao - u čitavoj mentalnoj strategiji - može biti potpuno protivna nekoj drugoj, ali to se tumači kao prolazna faza ili kao slabljenje početne euforije. U pokušaju da ostvari promenu, misao, na svu sreću, brzo gubi snagu. Um polako, ali sigurno odustaje.

U tom trenutku moguća je promena, jer za promenu nije potrebno vreme. Razumevanje je jedino potrebno! U stvari, čas pojave razumevanja je čas istinske promene.

S: Misao odlaže promenu...

Sah: Misao odlaže promenu. Čim razumevanje prekine oslanjanje na misao, promena se neodložno dešava. Svima. Uvek.

Isviše povezujemo mišljenje sa razumevanjem. Mišljenje je mišljenje, a razumevanje razumevanje, ali dok nemamo razumevanje, mislimo da ne postoji razlika.

Nerazumevanje budi strah od gubitka misli kao oslonca, i tek na dnu samozaborava shvataš da je slamka spasa bila od olova.

Ljudi veruju da kvantitet misli stvara mudrost, što je potpuno suprotno istini. Mudrost je prosto, čisto, nena-porno viđenje stvarnosti. Mudrost nije trenutak prestanka misli, već prestanak mentalnih reakcija na mentalne sadržaje. Misli postoje i pre i posle razumevanja, ali mudrost je viđenje *mimo* misli. Mudrost, kao vrhunac jednostavnosti, može da se izrazi kroz reci koje su ozvučene misli, ali ona nije *od* misli niti *zbog* misli.

Mišljenje, koje je linearan proces, nameće predstavu da je za promenu potrebno vreme, jer kao što telo podrazumeva prostor, tako i um podrazumeva vreme. Um je skladište za sve sadržaje tog kontinuuma prostor - vreme, i svaki pokušaj da se bilo šta promeni menja kvantitet mišljenja, ali ne i kvalitet življenja. Kad se spozna nemogućnost promene dešava se razumevanje, koje je samo po sebi

promena. Mišljenje je horizontala, razumevanje vertikalna, i taj krst je krst čovekove sudbine.

S: Šta je u centru krsta?

Sah: Sada.

S: "Sada" kao deo vremena?

Sah: Misao, kao sukcesivna, automatski stvara "juče, danas, sutra", i pošto je nastala iz vremena, sve vidi kao deo vremena. Vrhunac razumevanja uma je spoznaja da se umom ništa ne može spoznati. Taj bljesak pojednostavljenja uništava sve iluzije, ne ostavljajući ni pepeo sumnje.

"Sada" ne pripada vremenu. "Ovde" ne pripada prostoru.

Zamisli list papira. Taj list je um ili vreme. Večnost je praznina oko papira. Trenutak razumevanja je trenutak kada žarom uvida probušimo rupu na papiru. "Rupa" je drugo ime za prazninu, pojam koji govori o "nedostatku" papira na određenom mestu. Zavisi li ta praznina na papiru od samog papira ili ne zavisi? I da li je praznina u ravni papira nešto što sa njim nema nikakve veze?

S: Ne znam, zaista ne znam. Sve mi je jasno, a ništa ne znam.

Sah: Sada je tačka preseka horizontale uma verikalom razumevanja. Ne misli o tome - vidi to!

S: Da li je to trenutak buđenja?

Sah: Uvek je sada. Život je sada. I sad je sada, ali te misli čine nedostupnom. Kad misao vidiš samo kao misao, spoznala si da se i misao dešava - baš sada! Uvek sada! Čak i tvoje misli o uspomena iz davne prošlosti dešavaju se sada. Ništa te ne odvlači sem misli da si odvučena!

S: Osećam to, nazirem, ali kao da oklevam u razumevanju. Tu je, samo što se nije desilo, ali se ne dešava. Kao da treba da srušim nevidljivi zid...

Sah: Pusti misao da prolazi - nevezanost je sloboda. Ne zaustavljaj se kočnjem misaonog toka. Samo budi bez misli; posmatraj. To je meditacija. Vigjana Bairava Tantra kaže: "Ma gde da ti um luta, unutra ili spolja, upravo tu, to!" Otpusti napor i svaki pokušaj da razumeš. Ako hoćeš da piješ vodu spoznaje, otvori dlan uma, ne stezi pesnicu -svaki trud istiskuje tečnost.

S: Šta da učinim?

Sah: Učini ništa! Nema šta da se učini. Svaki čin će dodatno osnažiti misli. Posmatraj - to nije čin. Posmatranje je odustajanje od učešća u prolaznom, odustajanje od činjenja. Zuri u datost bez očekivanja, i ako ne uslovljavaš stvarnost, ona će te razusloviti.

S: Jesam li ja ta stvarnost koju tražim?

Sah: Šta drugo? Ništa drugo i nisi bila. Ništa ne postajemo, samo razotkrivamo. Prosto.

To je buđenje; spoznaja koja trajno menja kvalitet uma. Svesnost u tom času prolazi kroz vrtoglavu ekspanziju, ali nije teško doći do buđenja svesnosti - stabilizacija budnog stanja je ono što je istinski duhovni izazov. Možda će te to iznenaditi, ali čak ni buđenje, zaista, nije neko naročito postignuće. Varnica je kresnula, za trenutak poništila mrak, i odmah se ugasila. Mnogi tragaoci, nakon buđenja, zapadnu u još dublji san, jer

varnica, zbog stvorenog kontrasta, ostavlja još dublju tamu iza sebe. Buđenje prekida san, ali ga ne ukida, kao što ni varnica ne ukida mrak. Tama neznanja iščezava samo pred suncem probuđenja.

S: Da li je buđenje početak promene koja se završava probuđenjem?

Sah: Ma koliko da se trudimo, ne možemo putem reci da objasnimo neizrecivo. Probuđenje je samo drugo ime za ono stoje nespoznatljivo.

S: Šta se dešava sa mišljenjem nakon buđenja?

Sah: Buđenje označava trenutak kad vidiš to što jeste kao to što jeste, bez obzira da li je "to" misao, osećanje, slika ili ideja. Međutim, ubrzo te mehanizmi vrata na početnu poziciju.

S: Ako je tako, u čemu je onda smisao rada na sebi?

Sah: U tebi.

S: Ne shvatam.

Sah: Čovek se vrati na početak, ali drugačiji. Ako je pre buđenja krenuo ka sebi kao neznalica, sad kreće pročišćeniji, svesniji, spremniji. Mehaničnost je smanjena, i njemu je lakše da se distancira od sadržaja, kako spoljašnjih tako i unutrašnjih,

S: Šta bi mi najviše pomoglo da stvorim jaz? Kako da sebe učinim spremnijom?

Sah: Ako je svesnost dovoljno stabilna, sve ti pomaže - čak i ono što te prividno uspavljuje. Spremna si ako nisi sluga mentalnim reakcijama.

S: Pojasnite mi to... ako smanjim reaktivnost onda sam spremna? Šta to znači?

Sah: Kad je Isak Njutn spavao pod drvetom, jedna jabuka mu je pala pravo na glavu. Njemu je to bilo dovoljno da otkrije zakon gravitacije. To je spremnost.

S: A šta bi, u tom slučaju, bila moja reaktivnost?

Sah: Spavaš, i jabuka te pogodi posred čela. Ti automatski otkriješ sekiru i oboriš drvo. Razumeš?

S: Da, u potpunosti.

UČENJE NIJE U KNJIGAMA O UČENJU

Sagovornik: *Ako sam vas pravilno razumeo, rad na sebi je spiritualni put koji pretpostavlja prisustvo učitelja. Odnos učitelja i učenika postoji u svim duhovnim tradicijama i od pamtiveka se zna koliko je ta veza složena i neobična.*

Svaki odnos podrazumeva izvesnu količinu bliskosti, i ja verujem da odnos između učitelja i učenika nije izuzetak iz tog pravila. Samim tim, automatski dolazimo i do pitanja vere i uzajamnog poverenja, do mogućih psiholoških kriza koje dovode do podozrenja, ponekad i prekida odnosa.

Sve ovo pitam zbog toga što sam zbunjen. Pročitao sam mnogo knjiga koje pominju dotični odnos, upoznao nekoliko učitelja, i sad sam, čini mi se, još konfuzniji nego na početku. Ranije sam bio idealista, i mada nisam bio učenik, doživljavao sam tu vezu kao nešto gotovo božansko, nadljudsko, idealno, nešto što se samo poželeti može. Čini mi se da polako gubim nadu.

Sah: Dobro je. Gubitak nade je uslov za dobitak stvarnosti. Kažeš da si taj odnos video kao nešto idealno i nadljudsko, što je samo potvrda činjenice da ništa nisi video. Ko čini odnos? Ko su učitelj i učenik? Kakva su to bića koja sačinjavaju vezu? Jesu li to ljudi ili medvedi?

S: *(Smeh) Ljudi, naravno.*

Sah: Zašto onda očekuješ da išta bude nadljudsko? Životinje su prizemnije i zbog toga realnije. Jedan medved ne očekuje nadmedvedni odnos sa nekim drugim pripadnikom svoje vrste - zbog toga i nema mnogo nesporazuma u životinjskom svetu.

S: *Ali zašto onda sve duhovne tradicije idealizuju taj odnos? Zbog čega se taj vezi pripisuju kvaliteti kojih objektivno možda i nema?*

Sah: Ko piše te knjige? Ljudi ili medvedi? Ko ih čita? Ko kome šta pripisuje? Ko, na kraju krajeva, može da zna koji su kvaliteti tog odnosa ako nikada nije bio njegov deo?

Opis određenog iskustva čini iskustvo drugačijim od onog što se stvarno desilo. Samim opisivanjem dolazi do zbrke. Subjektivnost možemo da izbegnemo samo ako pri-
metimo njene pogubne efekte. Ako ništa ne primećujemo, već to neuviđanje je rezultat zbrke o kojoj ti govorim.

Šta god da ti se desi, bilo koje iskustvo, je jedna stvar, a njegov prenos putem reci, nešto sasvim drugo. Sam opis, pri pokušaju da se nešto pojednostavi, uslo-
žnjava situaciju. Ako si idealista, ti možeš i potpuno prozaično iskustvo recima da uzdigneš do neverovatnih visina.

Čovek je nesvestan. Zbog toga i ne primećuje razliku između objektivnog dešavanja i svoje subjektivne reakcije na objektivno dešavanje. Pošto je, psihološki, doživljaj događaja

trajnjiji od događaja samog po sebi, mi vremenom izgubimo perspektivu, i na kraju se uopšte ne sećamo onoga što se objektivno dogodilo. U sećanju nam ostaje samo mentalni ili emocionalni odjek stvarne situacije, i kada nas neko upita za određeni slučaj iz života, mi mu, po pravilu, prenesemo svoj subjektivni eho, nikada zvuk samog dešavanja. Ljudi su deca koja se igraju "pokvarenih telefona", a subjektivnost uvek pravi "smetnje na vezama". Zbog toga što sve samo *doživljava*, čoveku se stvarno *ništa ne dešava*. Ovim sam pokušao da ti razjasnim teškoće koje nastaju pri sagledavanju bilo čega, pa i odnosa učitelja i učenika.

Ta veza je nešto što teško može da stane u naše skućene reci, i meni se čini da je jedini način da dođeš do razjašnjenja sledeći: postani učenik. Tada ćeš prestati da idealizuješ sebe, a kada prestaneš sa idealizovanjem subjekta, objektivni svet će automatski postati, po prvi put, objektivan, takav kakav jeste.

S: Zar je to tako jednostavno?

Sah: Još jednostavnije... Međutim, ponovo sve interpretiraš po svom. Ti misliš da će se sve promeniti time što ćeš formalno postati učenik. Ako si to pomislio, ispravljam se: ništa se promeniti neće. Zec može da se progłosi orlom, ali i dalje ne može da leti.

S: Pa zar nije učitelj onaj koji me čini učenikom?

Sah: Odakle ti ta ideja? Iz tvojih reci se oseća miris celuloze - previše si čitao i sada su ti tuđe predstave sočiva kroz koja sve gledaš i imenuješ.

Učenik je onaj koji uči, ne onaj kojeg podučavaju. Kada kažem "učenik" ne mislim "đak". Učeništvo je vrhunac prijemčivosti, a đaci su ljudi koji hvataju beleške.

S: Izgleda da mi se polako pojašnjava šta želite da kažete. Da li to znači da čovek može biti učenik i kada nema učitelja, a da formalno inicirani učenici ne moraju biti ništa više od običnih đaka?

Sah: Još uvek me nisi potpuno razumeo, mada se tvoje ne-razumevanje smanjuje.

Formalna inicijacija u učeništvo ne znači ništa - time ne postaješ učenik. U stvari, taj čin ti dokazuje da ništa nisi naučio, jer da jesi, ti bi bio onaj koji inicira, a ne onaj što se inicira, zar ne? Kad učitelj uvede čoveka u učeništvo, to je početak početka. Ti od tog trenutka prestaješ da hvataš beleške i počinješ da se učiš učeništvu. Pošto ne znaš, učenje ti daje mogućnost da shvatiš *koliko* ne znaš. Količina neznanja motiviše te da spoznaš, a snaga motivacione sile nagrizi početno slepilo. Tako se raste, tako se otvaraju oči znanja. Čovek koji može da uči došao je do tako visokog nivoa baš zbog toga što je imao - ili ima - učitelja.

S: Po prvi put čujem da je "učenik" ime za spiritualno postignuće. Većina duhovnih pokreta govori da je učenik onaj koji sledi određen skup religioznih ili okultnih pravila, i ničim se ne stiče utisak da je "učenik" zaista učenik. Da li sam u pravu?

Sah: Tačno tako. Ako bolje pogledamo, vidimo samo sled-benike, đake i vernike, ali učenika nema. Među svim tra-gaocima, učenik je najređa vrsta.

S: Ko je zaista učenik?

Sah: Onaj koji zna da ne zna; biće spremno za avanturu spoznaje. Ako imaš koristi od toga što si živ, onda si učenik. Ako ti iskustva pomažu da celovitije, svesnije i bujnije izraziš sebe, ti onda imaš pravo da se nazoveš učenikom.

S: Maločas ste spomenuli i nekoliko termina koje laici stavljaju u isti koš s terminom "učenik": vernik, đak i sled-benik. Hteo sam da Vas zamolim da mi pojasnite te pojmove, i da mi odgovorite na jedno pitanje: imate li vi sledbenike?

Sah: Sledbenik je onaj koji nekoga ili nešto sledi. To može biti određeno učenje ili čovek koji ga zastupa i nešto pro-poveda. Pošto nigde ne idem, kako neko može da me sledi? Kada bih ljudima govorio o svetloj budućnosti, kada bih obećavao neko božansko stanje i upotrebljavao "ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će", imao bih sledbenike. Ali kako bilo ko može da me sledi ako se ne pomeram s mesta? **Život je sada.** Ja sam ovde. Gde bih išao? I zašto?

Naravno, inicirani učenici mogu u sebi da nose i elemente sledbeništva. "Sledbeništvo" u ljudima je ono što i od najdivnije duhovne grupe napravi sektu. Čim se u ljudskom umu pojavi podela na "mi" i "oni", to je već sledbeništvo. Čim pomisliš da je učenje koje si usvojio nešto bogom dano i posebno, stvorio si sve uslove da postaneš sektaš. Mnogi ljudi pate od spiritualnog elitizma, i to je ono što može da uništi svako traganje. Ako umisliš da si našao nešto vredno prestaješ da tražiš, ali sam prestanak govori o tome da si tražio utehu, a ne istinu. Kad god ga uteha zaustavi u traganju, čovek počinje da se ponaša kao nea-firmisani Mesija koji sve ostale ubeđuje u svoje stavove. Ko god se s njim ne slaže je neprijatelj istine. Takav čovek se ponaša kao pas koji reži na sve sem na gospodara - vlastitu iluziju.

Pre nekoliko vekova su se u katoličanstvu pojavili "dominikanci", takozvani "Božji psi". Oni su ubijali - "istine radi" - svakoga ko bi im se suprotstavio.

S: Ista je stvar i sa mudžahedinima, kao i sa ostalim religioznim fanaticima, zar ne?

Sah: Naravno. Glupost je internacionalna bolest, utopijski precizno razdeljena po svim kontinentima, svim narodima i pojedincima.

S jedne strane imamo Isusa koji govori da je Bog ljubav, a s druge strane "njegove" sledbenike koji, kao pravi ovčarski psi, napujdavaju ljudske ovce u tor sopstvene religije. To je vrlo čudno. Sledbenik ne misli daje sledbenik, pa se lako dešava da ne uoči paradoks: ljubav koristi strah kao metodologiju preobraćenja!

Da istina vidi ko sve uzima za pravo daje brani, ona bi, od sramote, u zemlju propala.

S: A šta je sa vernikom?

Sah: Vernik je duhovni turista koji ne putuje, ali voli da čita i sluša o putovanjima - čak i pesme peva o tome. On bi voleo da, eventualno, stigne na drugu obalu, ali ne srne da zapliva, ne srne da napusti sigurnost obale svog poznatog sveta.

Vernik može da ima učitelja, ali njihov odnos je odnos samo u tehničkom smislu. U stvari, vernik koristi učitelja kao bioskopsko platno na koje projektuje sve svoje predstave o duhovnosti i onostranom. On može da postane sledbenik, čak i fanatik, a može i da se rasani, da odbaci duhovne knjige kao "turističke vodiče". Ipak, to se sraz-merno retko dešava.

Đak je čovek koji misli da je učenik. On usvaja, ali ne razume. Pamti, ali u praksi ne proverava upamćeno. Svoju sugestibilnost tumači kao prijemčivost i otvorenost, a inferiorni stav kao stav učenika. Njegovo poverenje je zataškavanje straha.

S: *Pretpostavljam da sve nabrojane kategorije nisu nešto fiksno.*

Sah: Ne, nisu. Recí mogu da zavaraju. Svako može da postane sve. Istorija je puna priča i anegdota o najneverovatnijim promenama. Ne kaže se uzalud da u svakom grešniku čuči svetac, i obrnuto.

S: *Šta je ono što čoveka u potpunosti čini učenikom?*

Sah: **Iznutra hrabrost, a spolja učitelj.**

S: *U mnogim knjigama naišao sam na izreku koja kaže: "Kad je učenik spreman, učitelj se pojavljuje." Da li je to tačno?*

Sah: Tačno je, ali zbog toga stoje, kada si učenik, za tebe sve učitelj, a ne zato što se pojavilo božansko biće duge, sede brade. Niko u spoljašnjem svetu ne čeka s nestrpljenjem tvoju spremnost - to moraš da razumeš. Čovek je sam na putu, od početka do kraja, i sa učiteljem i bez njega.

S: *Ovim što ste rekli niste me nimalo utešili.*

Sah: Nisam ni pokušavao. Ako tražiš utehu, na pogrešnom si mestu.

S: *Ali knjige govore o univerzalnom jedinstvu svih bića! Mnoga spiritualna učenja počivaju na takvim i sličnim teorijama! Zar je moguće da su sve to samo puke reci?*

Sah: To jesu reci, ali ako hoćeš da vidiš da li ima neke istine u njima, zaviri u sebe, a ne u knjige. Biblija kaže da je kraljevstvo nebesko u nama. Biblija ne kaže: "Kraljevstvo nebesko je u Bibliji", a ljudi se i dalje drže knjige. Bhagavad Gita, Talmud, Kuran, Upanišade, svi sveti spisi sveta ponavljaju jednu te istu stvar: "To što tražiš je u tebi!" Ljudi, međutim, ubeđuju jedni druge da je to ili u Bibliji ili u Kuranu ili u Talmudu ili u Upanišadama ili u Bhagavad git!

Znaš li kako je nastao rat? Po jednoj staroj legendi, sedam mirotvoraca je otvorilo Knjigu Znanja, i na prvoj strani se govorilo o istinskom duševnom miru. Kad su završili poglavlje, iznenada su krenule rasprave - jer je svako od njih zastupao vlastitu teoriju o miru. I tako su nastali ratovi koji se i dan-danas vode.

Čuvaj se teorija, jer su reci auditivni alkohol koji brzo i neprimetno opije ljudski um. Čovek, zapamti, ne može da se osloni na reč "oslonac".

Daću ti primer: neko je godinama čitao i iščitavao metafizičke teorije o, kako kažeš, univerzalnom jedinstvu duša. U privatnom univerzumu tog čoveka teorija o bilo čemu univerzalnom ima moćan odjek. Postoje čovek raslojen sopstvenim neznanjem, reč "jedinstvo" njemu zvuči neodoljivo privlačno - ali ne ujedinjava! Naprotiv. Ta reč još više utvrđuje i jača unutrašnju višeslojnost. Na kraju, velike reci o velikom jedinstvu postanu mali deo njegovog malog uma. Ništa se ne dogodi.

Učenje nije u knjigama o učenju. Istetovirana ruža miriše na ljudsku kožu, a ne na cvet. Naš umje prebukiran recima, tim istetoviranim cvećem, i malo ko je dovoljno smeo da odbaci utešne teorije i da sam krene u nepoznato. Utešno je verovati ili slediti drugog - teško je ući u sebe. Nemoj da veruješ. Proveri sam za sebe. Znam da je *nemoguće* teorijom ući u stanje o kojem govori teorija, kao što je nemoguće izlečiti bolesnika govoreći mu na uvo "lek, lek, lek." Nemaš više šta da odlažeš. "Lek" te truje, "jedinstvo" razjedinjuje.

S: *Ali knjige...*

Sah: Šta knjige? Jesi li ti bibliotekar ili tragalac? Dovoljno si čitao o putu - sad putuj. Čemu odlaganje? Vezao si se za knjige koje govore o nevezanosti. Pre par minuta sam ti rekao da je ono što te čini učenikom unutrašnja hrabrost. Jesi li dovoljno hrabar da se odvežeš? Ili čekaš na neku novu teoriju koja bi opravdala tvoj strah? Možda je učitelj bio stotinu puta u tvojoj blizini, ali ga nisi primetio jer si čitao. Zar ne vidiš da odlaganjem samo ojačavaš zidove svoje tamnice? Slobodno budi smeo. Strah za sebe je pospoljen strah od sebe. Poznavao sam čoveka koji je otišao u specijalne jedinice, na prvu liniju fronta, samo da bi tim činom zamaskirao prisustvo, ne fizičkog, nego psihološkog straha u sebi.

Činjenica je prosta: mi zaista nemamo čega da se plašimo. Strah je odraz neznanja. Samospoznajom otklanjaš neznanje i tada, u trenutku viđenja, nestaje svaki strah.

S: Šta se tada dešava? Šta se dešava sa čovekom koji je prevazišao strah?

Sah: Brzina misli koja ti omogućava da iz odgovora izvučeš materijal za novo pitanje je za svaku pohvalu, ali ti uopšte ne pomaže. Čemu pitanje: "Šta se zbiva sa onim ko je ušao u sebe i prevazišao svaki strah?" Misliš li da ćeš time smanjiti neznanje? Jedini dobar odgovor za tebe je: "Ne znam."

S: Ali vi znate...

Sah: Možda znam, možda ne znam, možda i znam i ne znam, možda niti znam niti ne znam, ali ti ne znaš, i to je tvoja briga. Strah je neznanje. Uništi to neznanje i strah nestaje.

S: Mene zaista zanima šta će se tada desiti.

Sah: Tada ćeš znati da li ja znam. Tada ćeš znati da učenje nije u knjigama o učenju.

Rad na sebi nije vrsta napora koja može da se dokonča teorijom, bilo kojom, bilo čijom, ali teorijom. Rad na sebi je praktičan od početka do kraja, i tu reci služe samo kao podrška za skok u sebe, a ne kao način da do skoka nikada ne dođe.

Kada je jedan tragalac došao kod učitelja silno oduševljen brojem duhovnih knjiga, učitelj ga je, dok je ovaj naglas iščitavao naslove, ponudio kafom.

"Kakvu kafu piješ?"

"Bez šećera", odgovorio je čovek listajući knjigu.

Posle pet minuta, učitelj se vratio sa samo jednom šoljicom kafe. U drugoj tacni nije bilo ni kafe ni šoljice. Praveći se da je sve u najboljem redu, stavio je praznu tacnu ispred gosta. Uživajući u mirisu kafe, učitelj je odgovarao na pitanja svog posetioca. Kada je ovaj obratio pažnju, primetio je da se u tacni umesto šoljice kafe nalazi samo parče papira. Znaš li šta je pisalo na njemu?

S: Ne.

Sah: "Gorka kafa."

MEDITACIJA I MEDITIRANJE

Sagovornik: *Već tri godine meditiram svakoga jutra po pola sata, ali kako vreme odmiče, u meni se sve češće javlja neki osećaj prezasićenosti - kao da ne mrdam s mesta. Šta da radim?*

Sah: *Mrdni se s mesta.*

S: *Kako? Kada bih znao kako to da izvedeni ne bih nikoga pitao za pomoć. Meditacija mi jednostavno ne ide...*

Sah: *Hoćeš, u stvari, da kažeš kako ti tehnika meditiranja ne izaziva nikakvu promenu. Ne mešaj tehniku s meditacijom.*

S: *Zar postoji razlika?*

Sah: *Meditacija je stanje proširene svesnosti, tehnika je zbir instrukcija. Kada svesnost postane kristalno čista, javlja se stanje koje je neverovatno prirodno i spokojno, a da bi ušao u to blaženstvo moraš da zaboraviš na sve duhovne tehnologije.*

S: *Moj instruktor meditacije mi nije tako govorio.*

Sah: *Zbog toga, verovatno, tvoj instruktor dvadeset godina ne mrda s mesta. Ti već tri godine gubiš vreme sklapajući oči po pola sata dnevno. Da li si mu se požalio?*

S: *Jesam.*

Sah: *I on ti je odgovorio da će do promene doći ako budeš dovoljno strpljiv.*

S: *Kako znate?*

Sah: *Zar nije očigledno? Za sedamnaest godina, i ti ćeš postati instruktor, i savetovaćeš ljude da budu strpljivi.*

Taj začarani krug se mora prekinuti. Da si tri godine gnječio kamen, već bi ga smekšao prstima.

Meditativno stanje je razobrucena svesnost koja se ostvaruje, širi, produbljuje, ali tek pošto zaboravimo na svaku tehniku... Tehnika je kao avionska karta, a meditacija je avion. Bez tehnike, doduše, nećeš moći da uđeš u avion, ali je let na avionskoj karti nemoguć. Drugim recima, sa tehnikom u džepu ostaćeš na zemlji. Ali da bi ušao u avion,

karta mora da se iskoristi i baci, tj. zaboravi nakon poletanja.

Meditacija je posebno stanje svesnosti koje ne potpada pod sferu poznatog. Ljudski um je uplašen onim što sebi ne može da predstavi. "Poznato" je um, i svako iskustvo koje može da se misaono artikuliše ne budi strah unutar uma. Pošto je meditativno stanje iznad mišljenja ili bez mišljenja, ili, ako hoćeš, mimo misli, um pod pojmom "meditacija" ne podrazumeva stvarno stanje, već ono što misao može da protumači kao "stanje", ili "nepoznato", ili "meditacija". Tim zavaravanjem, meditant ništa ne dobija, a u poznato se uvodi novi pojam, nova interpretacija nepoznatog. Zbog toga čovek može da provede dvadeset godina meditirajući bez realizacije meditativnog stanja.

S: Da li hoćete da mi sugerišete da bi trebala da se borim protiv misli?

Sah: Čime ćeš da se boriš!? Mislina protiv misli!? Besmislica.

Borba nije način. Šizoidnost ne mora da se jača - ionako je dovoljno snažna u svima. Problem je u tome što čovek isuviše veruje recima. Kad gledamo zalazak Sunca, u nama zaživi jedan tanani osećaj, gotovo svečano stanje tišine, ali čim se u umu pojavi impresija u vidu reci "lepo", "divno", "božanstveno", za nas je zalazak Sunca zauvek zašao, a mi, ne primećujući ništa, nastavljamo da se hip-notišemo mentalnim formulacijama "lepo, divno, božanstveno".

Mi čujemo za termin "buđenje", i misao odmah dostupnim utiscima iz poznatog pronade način da prolongira san. Zbog toga je znanje neprenosivo.

Daću ti primer... Kažem "kuća", i vidim sliku objekta. Reci i ti...

S: Kuća.

Sah: Kakva je slika bila iza reči?

S: Sojenica.

Sah: Ja sam rekao "kuća", ti si ponovio. Ti si video sojenicu, ja brvnaru. Čak i na nivou poznatog, reč i misao ometaju razumevanje, iako nam se čini da je sve u najboljem redu. Iskustvo koje konceptualizujemo i pretvaramo u reč više nije direktno, i svako sledeće iskustvo, kao i ono prvo ili početno, sve nas više udaljava od aktuelne stvarnosti.

S: Osećam da je tako, ali mi razumevanje izmiče.

Sah: Mi ne vidimo stvarnost zbog misli. Vidimo samo misli o stvarnosti, i to "stvarnosti" koja je mentalno artikulisana. "Stvarnost" je uništila stvarnost.

Čitav meditativni napor je u nenapornom prepoznavanju. Čega? Bilo čega. Objekat nije važan; bitna je samo povišena svesnost subjekta. Možeš da posmatraš svet ili "svet", privid stvarnosti koja je samo fatamorgana koncep-tualizacije. Ja nisam protiv koncepta, ali je koncept protiv neposrednog viđenja stvarnosti - ako ga ne prepoznaješ kao koncept.

S: Kako se izlazi iz te zamršene mreže misli, koncepata, pojmova i reci?

Sah: Kako se uopšte u taj haos ulazi? To je bolje pitanje. Nepažnjom. Nedovoljnom prisutnošću, dakle, odsustvom svesnosti. Kako se iz haosa izlazi? Odgovor se sam po sebi nameće.

Čovek nije dovoljno pažljiv, i kao posledica te nes-vesnosti, u njemu se stvara psihološki nered. Kada iskusi bolne posledice mentalne i emocionalne napetosti, čovek pokušava da pronade metod kojim bi uklonio bol.

Mi nismo tragaoci zato što naše htenje nije usmereno ka probuđenju bolesnika, već ka uništenju bolesti. Ne vidimo da je haos stvoren pospanošću bolesnika, i da nikakvo suzbijanje posledica njegovog sna neće resiti problem.

Ako si tragalac, to znači da nisi pacijent. Pacijent je onaj koji želi mirno da spava. On liči na tragaoca zato što želi da prekine noćne more, pa traži lek. Pošto nije ni svestan da psihološki spava, pacijent se trudi da sanja slatke snove, i sve što mu to zabranjuje, za njega je noćna mora.

Niko ne razume da je noćna mora logičan produžetak dnevne more, i da rešenje problema nije u pilulama verovanja, psihoterapiji, ponavljanju mantrre ili bilo čemu drugom, već u *prestanku zamenjivanja sna snom!* Takvom zamenom mi samo zataškavamo nevolju, i to je jedina prava nevolja.

S: Zar su sve te "pilule" štetne?

Sah: Ako hoćeš bolje da spavaš, nisu. Naprotiv. Vrlo su korisne. Međutim, ako nisi pacijent već tragalac, za tebe je štetno sve što stvara iluziju promene.

S: Pa staje onda meditacija?

Sah: Sve ono što si godinama izbegavao - meditiranjem.

S: Ništa mi nije jasno. Tek sad mi, zaista, ništa nije jasno. Kako je to moguće? U stvari, da li je to moguće, ili se samo igrate recima kako biste me trgli iz dremeža?

Sah: Meditirati znači izabrati najbolji način da do meditacije nikada ne dođe. Meditacija je stanje lišeno svakog napora, a meditiranje je tek drugi termin za psihološki trud.

Ti sediš u meditativnom položaju, zar ne? Da li je položaj, sedenje, isto što i meditiranje?

S: Nije, naravno. Sedenje nije napor.

Sah: Tačno. Sedenje nije napor. Kad ništa ne pokušavaš da vidiš, da li je tada posmatranje napor?

S: Nije.

Sah: Kad posmatraš svet sa podignutim kopcima, bez truda, spontano i lako, ti vidiš sve što se videti može. Kad spustiš kapke, pojavljuje se unutrašnji svet, svet misli, ideja, slika, oblika, boja, svet psiholoških raspoloženja, izvitopereni odrazi spoljašnjeg sveta, i ako posmatraš bez napora, bez grča, dopušteno ti je da vidiš sve kao to što jeste, takvo kakvo je.

S: Kako onda da meditiram?

Sah: Zašto bi meditirao? Takvim naporom samo bacaš kamenčić nerazumevanja u mirno jezero meditacije.

S: Ali ako posmatram, meni se čini da ništa neću postići. Samo ću izgubiti dragoceno vreme?

Sah: Čudno je to što vreme smatraš dragocenim, a tri godine teraš od sebe ono što je moglo da ti se desi nezavisno od truda i vremena. Bilo kako bilo, to nije tema našeg razgovora.

Reci mi, najiskrenije što možeš: šta je ono što želiš da postigneš?

S: Mir.

Sah: Sva blaga duševnog mira su ti dostupna *sada*, baš *sada*, ovog momenta, ako ti sam napustiš buku.

S: *Kako je moguće da sam ja taj koji stvara buku? Čime je stvaram, kako?*

Sah: Dozivanjem mira. Nemoj da brineš, mir će doći ako prestaneš da se dereš. Mir te u stvari nikada nije ni na-, puštao, jer sposobnost posmatranja *ne može* da te napusti, ali ti možeš da ne vidiš mir zbog toga što si prezauzet dozivanjem.

Da bi osetio mir i doživeo istinsku tišinu, ti, sa svoje strane, ništa nemoj da radiš. Svaki pokušaj uništavanja haosa ovde predstavlja energiziranje haosa. Čovek, zaista, teško nauči da hoda i govori, ali mu je još teže da samo sedi i čuti. Izgleda da se najteže shvata ono što je najjednostavnije. Komplikovanje stvari ne propuštamo, a jednostavne i ne vidimo, pa ih stoga ni ne razumemo.

Bilo koja unutrašnja aktivnost je napor uma, zar ne? A gde je buka? U tom istom umu koji pokušava da je se oslobodi.

S: *Pa šta onda da činimo?*

Sah: Ništa.

S: *Ništa? Zar je rešenje problema dići ruke od problema?*

Sah: Šta je ono što možemo da učinimo? Ako vidimo kaos, ali ne i onoga ko ga stvara, mi onda pokušavamo da otklonimo rezultat umesto uzroka, jačajući tako sve ono što nas slabi.

S: *Meni zvuči nelogično da meditiranje uništava mir.*

Sah: Nemamo više šta da uništavamo. Mir je odavno uništen - samo svesnost može da ga "vaskrsne". Meditiranje, mantra, jogičko disanje, tantrički seks, psihoterapije - sve su to dobre tehnike, kvalitetni naponi, ali ne zbog toga što donose mir već zbog toga što nemir čine akutnim. Sve te tehnike pojašnjavaju aktuelno stanje haosa, a kada se kaos jednom vidi u pravom svetlu, onda se dešava ono što priželjkuješ: nestanak haosa, prestanak buke.

Dubina sna te u jednom trenutku prosto prizove; ono što je do juče bilo anestetik, pretvara se u budilnik, ali isključivo zbog tvog razumevanja, tvog prisustva, tvoje svesnosti, tebe samoga, a ne tehnike!

Čovek ume samo da priča priče. Dok iznosi ljupke teorije o promeni, on zapravo beži od nje, skrivajući se iza reci. Istinski rad na sebi je smelost direktnog posmatranja, i zato traganje ne sme da bude zaustavljeno opisima tuđeg viđenja. To nemoj da zaboraviš. Bilo čiji opis bilo čega samo je opis i ništa više.

S: *Da, sad razumem.*

Sah: Jedino *sada* i može da se razume. Ako misliš da će ti se promena desiti sutra ili prekosutra, to je odjek statičnosti. Sada je promena - ako razumeš. Život je sada.

S: *Šta treba da se uradi... ne. Kako čovek postaje spreman da posmatra buku?*

Sah: Spremnost da se buka posmatra bez pokušaja da se smanji, utiša ili ukloni, zaista je veliko postignuće, i ono dolazi tek kada čovek dignu ruke od bilo koje tehnike, od bilo koje vrste spiritualne, psihološke ili verske metodologije. Tek tada! Sav prethodni napor mora da se vidi kao obična frustracija, što on u stvarnosti i jeste; frustracija, ali korisna - ako sami, bez sugestije sa strane, shvatimo nemogućnost dolaska do cilja posredstvom napora.

Tišina uma nije proizvod uma. Um je buka, mentalni kaos. Dakle, tišina uma je svesnost: spokojno posmatranje buke. Ako nema vezanosti, posmatrač je mir, i *to* je ono

što smanjuje buku posmatranog. Tišina dolazi *od* svesnosti, ne *od* objekata svesnosti. Biti u tom blaženom stanju, bez obzira na sve otežavajuće okolnosti, je meditacija.

S: Pa zar se tada ne dešavaju misli, reči i ostali sadržaji koji stvaraju buku?

Sah: Dešavaju se, ali sve je prožeto tišinom posmatrača. Kada je svesnost živa i opuštена, misao o bilo čemu nije ništa drugo do "misao o bilo čemu". Reč je "reč", i ništa iznad toga. U tom stanju postoji određena trenutnost - sve se dešava i iščezava bez odjeka, bez ehoa. Svaka stvar je samo *ta* stvar, i tu se sve zaustavlja - nema vezanosti, pa prema tome ni nastavljanja. Sve što dolazi, dolazi, a sve što odlazi, odlazi, i to je to.

S: To stanje je, ma koliko božanstveno bilo, teško održati. Um prijanja uz sadržaje, zar ne?

Sah: Posmatraj i vezanost, i uspone i padove, ali posmatraj. Možeš pasti, ali je sramota ako ostaneš da ležiš.

Svesnost je u početku slaba kao plamičak. Zato i mora biti osnažena voljom. Volja je za svesnost isto što i kiseonik za vatru. Što više i češće budeš praktikovao sedenje - ne meditiranje! - to će vatra svesnosti brže postati sunce čiste pažnje.

Ljudski san liči na led. Meditacija je odleđivanje sna. Probudjenje je isparavanje meditacije.

S: Ali kako da se borim sa vezanošću?

Sah: Borba sa posledicama nemira ne može da donese mir. Šta god da uradimo, buka se udvostručava. Haos je inertna psihološka masa koja polako prestaje da se vrti ako čovek prestane da okreće ručku buke. To je mir: posmatranje nemira. Ili... posmatranje mira kad je mir. Ili posmatranje bilo čega kad je bilo šta.

S: Da, jasno.

Sah: Sa unutrašnjom bukom niko ništa ne može da uradi direktno. Svi spiritualni metodi pokušavaju na indirektan način da doprinesu ostvarivanju harmonije i sreće. Ali *jedino* svesnost može da nas izvede iz lavirinta neznanja i patnje.

Indirektni metodi često postanu supstitut za nemogućnost posmatranja. Ponavljam svoju mantru, pratim di-sajni proces, i neko vreme mi je stvarno bolje; osećam se zdravije, vitalnije, ispunjenije, ali samo *neko vreme*. Posle godinu ili dve, haos se, valjda, prilagodi mantri (smeh) kao pacovi na otrov, tako da moje unutrašnje raspoloženje ostaje isto, ako ne i gore nego ranije.

Zato ti kažem: samo posmatraj. Hiljadu puta ćeš se vezivati, ali hiljadu i jedanput odvezivati. Šta god da jeste, posmatraj.

Voda uma je mutna po samoj svojoj prirodi. Zagađena je nanosima mehanizama, otpacima socijalne dresure, talogom nesvesnosti. I šta sad? Kako se bistri mutna voda? Tako što hvatamo svaki trun između palca i kažiprsta? Ako to činimo, voda će za to vreme postati taman toliko mutna da u njoj nećemo moći da vidimo ni sopstvenu ruku. Ako hoćeš bistru vodu, nemoj da se me-šaš. Ako hoćeš da poludiš od očaja, samo nastavi da mutiš mutnu vodu.

Sve što je potrebno jeste da se razumevanjem napokon razoruža ta budalaština aktivne samopomoći.

INTELEKT I SRCE

Sagovornik: Sećam se da ste u jednoj polemici rekli da je intelekt socijalni proizvod, nusprodukt uslovljavanja, i da, kao takav, ne može da resi nijedan problem. Moje pitanje je: može li čovek onda uopšte da radi na sebi? Ako je intelekt zaista samo zajedničko ime za društvene mehaničnosti u pojedincu, šta pojedinac može učiniti da izađe iz problema? Da li je rad na sebi nešto što ukida problem intelekta?

Sah: Problem intelekta je nesvesnost bića, a ne intelektualni problem. To je prvo što mora da se razume.

Intelekt je personalizovani odraz misaonih matrica društva. Pojedinac samo misli da misli. On je, suštinski, samo izvršni organ društvenih stavova, a ne mislilac. Mislilac je svesnost koja ispituje misli, njihovu vrednost, kva-litet, poreklo i smisao. Da bi se misao uopšte proučavala, potrebna je svesnost, dakle, određena distanca, tj. nezavisnost od misli. Samim tim, ta je nezavisnost u isti mah i sloboda od društva, sloboda u psihološkom, a ne ekonomskom smislu.

Ako pod "intelektom" podrazumevaš "sebe", onda ti definitivno ne možeš da radiš na sebi, jer to neće biti nikakav stvarni napor, već nova vrsta mentalne razbibrige. Ne možeš da radiš na sebi jer je to "ja" - ili mikro-društvo u tebi - suština problema, a problem ne može sam sebe da resi. On jedino može da se obnavlja intelektualnom domišljatošću, jer brzina misli stvara izvesnost (koja uopšte ne postoji unutar mišljenja). Kad vrtimo baklju velikom brzinom, mi vidimo vatreni krug, iako znamo da je krug samo proizvod nedovoljno oštre percepcije. Što se misli tiče, nedovoljno budna svesnost, tj. njen potpuni nedostatak vremenom nas prisili da poverujemo u snagu i moć mišljenja; nesvesnost vidi krug, zaokruženost misli, iako je to samo sled nestvarnih mentalnih utisaka.

Intelekt je sam po sebi kapak koji onemogućava viđenje, iako je u stanju da danonoćno misli o viđenju kao metodu promene. Međutim, mišljenje sprečava pojavu promene kao što kapak sprečava oko da vidi. Razumeti to znači biti inteligentan.

Intelekt liči na inteligenciju, ali on je ipak samo senka na betonu koja, kako kaže jedan moj prijatelj, "glumi beton". Inteligencija je svesnost koja se spontano ispoljava kroz "sada", ne kroz prošlost. Pošto je intelekt uslovljen iskustvima, intelekt je delatni deo prošlosti. Misao uvek kasni za stvarnošću, opisujući je. Zbog svega toga, intelekt je prepreka u radu na sebi, jer smetnju predstavlja bilo kakva mehaničnost ili rezultanta svih mehanizama.

Rad na sebi podrazumeva smelost viđenja onoga što je stvarno. Pitanje "staje stvarno?" ne sme da bude intelektualna radoznalost, već istinska glad za samim sobom. Ta glad ukida svako odlaganje jer subjekt nema vremena da stvara mentalne teorije o spoznaji subjekta. Kad urgentnost žudnje za sobom ukine vreme, misao nema gde da se

pojavi. Misao je procesualna, sledujuća pojava, niz u liniji vremena, tako da možemo da vidimo da misao zahteva vreme, a vreme podrazumeva misao. Nema vremena, nema misli. U kritičnim životnim okolnostima (zemljotres, rat, poplava) čovek deluje - bez mišljenja! - jer mišljenje mora imati vreme kao neku vrstu oslonca, uzemljenja, podrške.

S: Znači, intelekt, sam po sebi, nema nikakvu vrednost?

Sah: Zavisi od tvog cilja. Ako želiš da radiš na sebi, intelekt je smetnja, puka bespomoćnost misli pred nepoznatim. Intelekt je nalik klanici u koju ulaze utisci, žive životinje, ali čim uđu, misao ih usmrti i razvrsta po značaju. Intelekt ne može ništa novo da doživi jer svaki utisak odmah prevodi na jezik poznatog, sve automatski poredi, analizira, kategorizuje. Misao je nepropustljiva za uticaj stvarnosti, te je stoga neupotrebljivo sredstvo za spoznaju ne samo sebe, već bilo čega. Kada do spoznaje dođe, ona se može mislima izložiti u formi zaključka, ali zaključak nije spoznaja, već njena misaona obloga.

Za rad na sebi, za napor da se dođe do autentičnog "ja", misao je prepreka, ali je intelekt pomoć svakom ko želi da bolje funkcioniše u svetu.

S: Zar ta pomoć nije relativna?

Sah: Bicikl je relativno smešno prevozno sredstvo u odnosu na avion, ali ako nemamo drugo prevozno sredstvo, i ako su nam ciljevi ograničeni, bicikl misli je dobar i dovoljan.

Time što relativizujem značaj misli ne potcenjujem moć mišljenja. Kad je u pitanju snalaženje u poznatom, misao je pomoć, ali je prepreka za skok u nepoznato. Čovek intelektom samo imenuje iskustva, objekte i raspoloženja, ali imenitelj ostaje nedirnut. Možemo da analiziramo misli mislima, da mišlju korigujemo mišljenje i možemo da konceptualizujemo "stvarnost iza koncepata", ali ne možemo mišljenjem izaći iz začaranog kruga misli. Intelekt će čak i ideju o probuđenju iskriviti do neprepoznavanja. Smišljajući način kako da se to stanje ostvari, intelekt ga uobličava od utisaka iz sfere poznatog, čineći u isti mah to stanje apsolutno nepristupačnim. Sve što intelekt može je da napravi onostrano od ovostranog materijala: misli.

S: Ako čovek, usled preterane intelektualizacije, oseti u sebi veliki nedostatak srca, kako da izađe iz te misaone mreže i pusti ljubav na slobodu?

Sah: Ljubav je sloboda da se daje ono što čovek jeste, a ona može da oživi tek kada prestanemo da, usled straha, umrtvljujemo sebe. Misao je anestetik za srce.

S: Ali, ako je tako, kako prići srcu?

Sah: Razumevanjem.

Intelekt je linearan, kvadratičan, logičkog ustrojstva, mentalno mehaničan. Intelekt, kao siromašna zamena za svesnost, stvara u nama osećaj britkosti, nešto slično jasnoći, ali punoća i sočnost života potiču iz srca. Srce postojanje natapa smislom, dok intelekt sve dehidrira. Intelekt može samo na jedan jedini način da podstakne rast ljudskog srca: neuplitanjem. Ako počneš da pronalaziš razloge zašto je prisustvo srca korisno, tj. zbog čega je srce isplativo, stвориćeš deformitet u grudima. Takvo jedno "srce" imaće u sebi kvalitete bankara ili emocionalnog ekonomiste, a ne ljubavnika. Biće to impresivan kič ljubavi, intelektualno sivilo našminkano šarenim osećanjima.

S: Ali kako da razumem? Misao sve izopači.

Sah: Možeš li ti *zaista* da vidiš misao? Da li si u stanju da *stvarno* sagledaš poguban uticaj intelekta na sopstveni život? Možeš li da - bez kukavičkog odobravanja ili suge-stibilnosti - *istinski* osetiš do čega te je mišljenje dovelo?

S: *Da, mogu.*

Sah: To je početak razumevanja. Ako razumeš da ništa nisi razumevao - ne ako to misliš - to je stabilan početak autentičnog razumevanja.

Razumevanje je ona najjednostavnija, obična životna mudrost koja dolazi od posmatranja unutrašnjih sadržaja, nikada od misli kao vrste sadržaja. Srce je dinamika postojanja, a intelekt statičnost psihe. Kada duša, da tako kažem, ne plovi sa tokom života, čovek lagano retardira. On može i dalje da vatreno zagovara ideje progresa i opšteg prosperiteta, ali često je prisustvo takvih ideja u nečijem umu posledica psihološke, tj. duševne zaostalosti.

S: *Ne verujem da bi se društvo složilo s vama.*

Sah: Tim gore po društvo. Ne moraš ni ti da se slažeš. Verovao ili ne verovao, rezultat je isti. Bolje je da me jedan razume, nego da mi hiljadu njih veruje. U stvari, ja i *ne želim* da mi veruju.

Samo po sebi, društvo je vrlo korisno. Ništa ti (bolje od društva) neće objasniti vrednosti i značaj samoće i autentičnosti. Ali, ipak, u procesu tvog samozaborava, društvo je krajnje nevino, i zato ne prebacuj odgovornost na okolinu.

S: *Koje onda odgovoran?* Sah: Ko to pita?

S: *Ja.*

Sah: Da li je to "ja" slobodno od svih socijalnih uslovlja-vanja? Da li je ono stvoreno spoljasnijim intervencijama, ili je razotkriveno smelim odbacivanjem poznatog? Ako postoji svesnost, znaš koje odgovoran.

S: *Ko?*

Sah: Onaj koji nije svestan sebe, onaj što od društva stvara alibi za nesvesnost koju je sam počinio, ono "ja" koje nema sebe. Čim razumeš, preuzimaš odgovornost za besmislenost izbegavanja odgovornosti prema sebi. Time se glupost mentalnih rekreativno-zabavnih programa ukida jednom za svagda. Srce liči na pluća koja "rade" na kiseonik razumevanja. Ako nema razumevanja, davimo se u smogu misli. Misao je ono što te čini bespomoćnim. Prepoznavanjem aktuelne situacije dolazi do raspada mentalnog sistema. Prepoznavanjem, direktnim viđenjem situacije, *ne mišljenjem* o situaciji!

S: *Ali zar misao nije opravdana logikom?*

Sah: Zar je logika nešto transcendentalno? Zar bi logiku trebali da vidimo kao nešto što nije od misli? Ili je logika neka vrsta šina koje omogućavaju lokomotivi misli da se kreće?

Svaka je logika auto destruktivna, i ma koliko podržavala misao, ne može da podrži ili da podstakne životnost logičara.

S: *Kako to?*

Sah: Logika *sve* obesmišljava, ali na besmislen način.

Zašto živiš? Da bi umro. Besmisleno.

Zašto jedeš? Da bi ponovo ogladneo. Glupo da ne može biti gluplje.

Logika ubija ljubav, ali je rađanje ljubavi smrt logike.

S: *Zašto?*

Sah: Logika je, kao i misao, nešto vrlo lično - zbog toga intelekt *ne može* da razume univerzalnost srca. Intelekt je oblak koji zaklanja nebo ljubavi.

Ko pita "zašto"? Intelekt ili srce? Koga je briga da nešto shvati?

S: *Intelekt, naravno.*

Sah: Srce živi znanje iako ga ne zna, a intelekt misli o saznavanju, premda ne može da ga stekne.

Ljubav, kao konačno otvaranje srca, predstavlja živi pesak za intelekt okrenut svrsi i razlozima. Kad vidiš, ti samo voliš i ne pitaš se zašto voliš, zar ne? Ljubavi nije potreban dokaz ili svrha - ona je sama po sebi svrhovita.

Srce je, jednostavno, prestanak zapitkivanja. Misao i logika mahnito pitaju: "Zašto?" i "Zbog čega?" Ljubav, bezbrižno, uvek odgovara istim recima: "Ne znam."

S: *Kad prestaju pitanja ? Sah: Kad čuješ odgovor...*

S: *... koji glasi?*

Sah: Ne glasi. Nije od reci, pa se ne čuje. To je stanje, stanje samodovoljnosti, stanje prevazilaženja svega: reci, intelekta, društva, mišljenja.

S: *Ali - zar nije samodovoljnost stanje koje je bliže samot-ništvu nego ljubavi?*

Sah: U zrelosti da se bude svoj leži snaga da se bude sam.

S: *Ne shvatam. Kakve to ima veze s ljubavlju?*

Sah: Snaga da se bude sam je uslov da se stvori istinski međuljudski odnos. Srce nije narkoman, i ne pati od zavisnosti. Srce je ljubav iz slobode, a ne emocionalni strah proglašen za lepotu.

"Biti" je preduslov za " voleti". Napustiti sebe zarad nekog ko sebe nema isto je što i sjahati s konja i dostojanstveno uzjahati kornjaču.

LJUBAV JE NESTANAK STRAHA

Sagovornik: *Kad god zavolim nešto, ili nekoga, nije važno, u meni se automatski pojavi strepnja, jedna vrlo neobična bojazan. Da li je to strah od gubitka?*

Sah: Ne. Ljubav nikada ne stvara strah. Ljubav je nestanak straha. Međutim, problem je u tome što čovek ne zna za ljubav koja ne zna za strah.

Ono što imenujemo kao "ljubav" može da bude hiljadu i jedna stvar, ali proglašavanje bilo čega ljubavlju je samozavaravanje - ne ljubav. Mi ne volimo kad nam neko dira naše najdraže iluzije. Jedna od najomiljenijih iluzija ljudske rase je svakako iluzija ljubavi.

S: *Kako je moguće da nismo svesni toga?*

Sah: Ljubav, tj. ono što se smatra ljubavlju, predstavlja ek-sternalizovanu potrebu za samoispunjenjem. Pošto to niko ne vidi, niko oko toga i ne diže galamu. Čovek je nesvesnošću izgubio sebe, pa se traži kroz relacije. Tražimo se na mestima na kojim se nismo izgubili, ali svi to rade, i stoga, čak i ako primetimo da nešto nije u redu, inercija mase nas prosto odvuče od dubljeg ispitivanja tog problema.

Pošto svi oko tebe govore o ljubavi kao o nečemu dostupnom i normalnom, vremenom prestaješ da se pitaš šta je ona. Jednostavno, počinješ da se utapaš u zajednicu izgubljenih ljudi, i krećeš da se, kao i svi ostali, tražiš kroz druge. Kad bi sa bilo kim iskreno popričala, videla bi da i drugima nešto smeta i ne odgovara, kao i tebi, ali svi tu nejasnoću - šta ljubav jeste, šta ljubav nije - pripisuju ljudskim lažima, onom drugom, a ne sopstvenoj nemogućnosti đavole.

S: *Da li to onda znači daje ljubav iluzija, to jest, da ljubav uopšte ne postoji?*

Sah: Ljubav postoji, ali nema srca koje je dovoljno široko da obuhvati to stanje. Postoji vino, ali čaša nedostaje.

Kao vrlo mlad aspirant, pre otprilike četrnaest godina, imao sam silnih problema da, proučavajući tantru, razumem koncept boginje Kali.

Kali je simbol određenog stanja svesti koje se pojavljuje iznenada, ne-postupno, praskovito. Drugim recima, pojavu tog stanja niko ne može da predvidi. Tantrička ikonografija i legende povezane sa tom strašnom boginjom, nisu mi pomagali da dođem do saznanja. Što sam više razmišljao o konceptu Kali, to sam bio sve dalje i dalje od rešenja. Sjedne strane se kaže daje Kali boginja smrti, razaranja, totalne destrukcije, a s druge daje simbol ljubavi, predanosti i milosrđa. To me je ubedljivo najviše zbunjivalo.

I tek, jednog jutra, za vreme sedenja u meditativnom položaju, došlo je do eksplozije razumevanja, i smeh je prosto pokuljao iz mene. Sve je bilo toliko očigledno da sam se čudio kako nisam ranije mogao da shvatim nešto tako jasno i opipljivo.

Šta se unutar mene samoga boji smrti? Šta oseća strah? Ono što je smrti dostupno, zar ne? Besmrtnost bića ne zna za strah. Smrti se boji ono što je i smrtno i mrtvo: ličnost, iluzija posebnosti, takozvano "ja". To izmaštano "ja" je odraz poznatog, a smrt je Veliko Nepoznato, ubica neživog.

Hoću da kažem samo jednu stvar: ljubav je smrt poznatog. Ljubav je rađanje živog i, shodno tome, smrt neživog. Sve što je u nama živo ljubav će uzvisiti, ali će pokositi sve ono stoje samo imitiralo život.

Za čoveka koji nije spreman da voli, ljubav je tamna strana boginje Kali: bol, patnja, uništenje iluzija. Čovek koji je spreman da mrtvi deo sebe direktno sagleda, bez obzira na posledice, u stanju je da, kroz mračni tunel suočavanja, prihvati i svetlost one druge strane: radost spoznaje, preobražaj bića, milost života samog po sebi.

To je težak put. Ljudi obično misle da je put srca nešto bajkovito i sentimentalno, ali toga nema u stvarnosti, i činjenice su potpuno drugačije. Jedno je sigurno: ko oseti ljubav, više ne može da ostane isti. Ostali, koji su statični, mogu samo da pričaju priče o ljubavi (kao o nečem već doživljenom, dakle poznatom).

S: Zbog čega se u svakom ljubavnom odnosu pojavljuje vezanost?

Sah: Zato što je ljubavni odnos, u suštini, psiho-seksualni ugovor, a ne odnos. Odnos je nešto što nas menja, produbljuje, oplemenjuje, i odnos, zaista, zahteva, s naše strane, veliku hrabrost.

Ugovor je statičnost u paru; statisti se spajaju i razdvajaju, nepromenjeni. Iluzija bliskosti stvorena je zavis-nošću obe strane.

S: Ali zašto dolazi do pojave zavisnosti?

Sah: Čovek sam po sebi, ako je iole pošten, mora da prizna koliko mu je teško da prihvati sebe. Prihvatiti sebe u potpunosti znači postati *integralno* odgovoran, a to je vrlo teško. Pošto je to samoprihvatanje nešto što je gotovo nemoguće za većinu ljudi, mi počinjemo da se identifikujemo samo sa onim slojevima (vlastite psihe) koji su socijalno korisni. Tim rascepom - između priznatih i nepriznatih delova - čovek stiče trajno nespokojstvo, osećaj neadekvatnosti i nezadovoljstva.

Kad god se pojavi neko ko nas, naizgled, prihvata, on ili ona unosi veliku promenu u naš život. Preko partnera se osećaj neadekvatnosti polako gubi, a zadovoljstvo narasta. Osećamo se vredni, tuđa osećanja nam imponuju, a grč neprihvatanja sebe kao da nestaje. Zbog toga je jedan pisac izjavio: "Voleo bih sebe, pod uslovom da se gledam kroz oči žene koja je u mene zaljubljena." Ali, ono što oba partnera uskoro shvataju kao surovu istinu, ili nesreću u sreći, je činjenica međuzavisnosti, nastala kao plod obostranog bega od sebe. Naravno, ne radi se o istinskom ra-zumevanju, već o prisilno nametnutom zaključku. Obe strane se osećaju prevarene, mada su obe strane varale - doduše ne namerno. Međutim ako ja ne mogu da prihvatim sebe, onda moram da se predstavljam, i ko god me upozna, pre ili kasnije moraće da se suoči sa pravim stanjem stvari, a ono uvek izaziva razočarenje.

Problem je u tome što mi od drugog očekujemo da učini ono što mi sami nismo kadri. Ti ne možeš da prihvatiš sebe, i moja pažnja ti stvara privid sreće i ljubavi. Ja sam sebe takođe odbijam i to me čini nezadovoljnim, ali tvoja posvećenost mi pomaže da to zaboravim, pružajući mi veliko zadovoljstvo. Ne prihvatajući sebe, mi se igramo ljubavi, sve dok nas brojnost iskustava, tj. raznoraznih situacija, u potpunosti ne ogoli i tako razbije draž iluzije, ostavljajući nas bespomoćnim i usamljenim, onakvim kakvi uistinu jesmo. U takozvanoj ljubavi mi se ponašamo

kao da smo zavisni od heroina. Zbog toga jedan moj poznanik kaže: "Zaljubljeni par ne čine dva čoveka nego osmoro ljudi: dva narkomana, dva dilera i četiri budale."

Pažnja i naklonost su droga. Ona je opasnija od bilo koje druge, jer je najjeftinija, najhalucinogenija i stoga najrasprostranjenija. Čovek se na nju lako svikne, a teško odvikne. Da do zavisnosti ne bi došlo, i da odnos ne bi bio samo puki ugovor dve kukavice,

neophodno je imati odgovornost prema sebi.

Ako sebe ne prihvatim, tuđa briga će mi samo zataškati problem. Sartr kaže da je pakao "onaj drugi", ali ako prestanem da bežim od sebe i time ugasim vatru vlastitog pakla, "onaj drugi" *može* da postane raj.

Odgovornost prema sebi ogleda se u našoj hrabrosti da se prihvatimo *u celini*, do kraja. Ako od drugih očekujemo da se prilagode našoj mehaničnosti, ili ako pokušavamo da tu istu mehaničnost sačuvamo, bez obzira na tuđe patnje, onda smo neodgovorni. Spremnost da se raste i kroz "ne-ja" je preduslov za odnos. Involutivna relacija je ugovor. Odnos je evolucija u paru.

Naša ljubav nije ništa drugo do ego-ekonomija: "Ulažem vreme u tebe da bi mi davao ono što sebi ne mogu dati: ispunjenje, osećaj lične vrednosti, zadovoljstvo i značaj". To je ugovor. Ne moram da naglašavam da se on uspostavlja neverbalno.

S: U kom trenutku čovek postaje spreman za međuljudski odnos?

Sah: Čim shvati svu besmislicu predstavljanja i samo-očuvanja. To zahteva iskrenost i veliku smelost, ali posledice razumevanja uvek ublaže bol "prelaznog perioda".

Čovek je spreman za odnos kada prekine ugovor sa samim sobom, jer da bi odnos mogao da se stvori u spoljašnjem svetu, on prethodno mora da se začne u unutrašnjem. Prekid ugovora je prekid sa lažima. Čovek je toliko slab da i pred sobom mora da izigrava neku moć. Mi smo samo mašine koje uništavaju kiseonik, psihološki leševi koji ne primećuju da su mrtvi zbog vitalnosti tela. Kada bi, meditativnim naporom, nepripremljen čovek pobliže osmotrio vlastitu dušu, pobegao bi glavom bez obzira od tog potkoznog pakla i nikad se više ne bi predstavljao.

Ako nisam prihvatio odgovornost prema sebi, tj. ako ugovor sa sobom i dalje važi, kako da izbegnem emocionalno kalkulisanje, laž i polno manipulisanje sa svetom oko sebe? Ne mogu da budem iskren sa drugim ako se prema sebi ponašam kao hohštapler. Ne mogu da poštujem drugog niti da volim bilo koga ako sebe samog prezirem i potkopavam iz dana u dan.

S: Ali zašto čovek ne može da voli sebe? Šta je to što ga tera da beži od sebe?

Sah: Bitno je da *ti* prestaneš da bežiš. Kad prihvatiš sebe, moći ćeš da budeš i srećan i zadovoljan u odnosu sa sobom. Ali zaista, zašto mi uopšte imamo taj strah od samoće? Možda zbog toga što osećamo da smo vredni samo kad smo nečemu korisni. Biti sam je predivno iskustvo samo za čoveka koji je autentičan. Duhovan čovek može da oseti svoju vrednost bez relacije, a samim tim, u stanju je da tu istu vrednost prenese i na svet međuljudskih odnosa.

S: Kako da znam da li sam na putu ka sebi ili bežim od sebe? To jest, šta mi dokazuje da postajem sve više svoj? Kako da tačno znam da li sam autentičniji?

Sah: Po plodovima suočavanja sa samim sobom. Po rezultatima samoprihvatanja. Po posledicama prihvatanja odgovornosti.

Snaga radosti kojom značiš je merilo tvoje autentičnosti. Ako si nesrećan ili nezadovoljan, to je siguran dokaz dubokog samozaborava. Probuditi se znači oživeti ekstazu koja oduvek postoji, oživeti vedrinu kojoj ne treba nikakav spoljašnji povod. Sreća, znači, nije uzrok već posledica samospoznaje. To ne znači da mi stvaramo Sunce -samo dižemo zastor neznanja.

Ako u sebi pronadeš radost, videćeš da je ono što sada dobijaš od spolja puka imitacija.

S: Ali zašto mi uvek naiđemo na imitaciju?

Sah: Slično privlači slično.

Čovek nije u situaciji da bira čoveka - bolest izabere bolest. Efekti su poznati.

S: Tamna strana boginje Kali...

Sah: Ne. Senka njene tame. Uništenje iluzije zahteva ogromnu hrabrost, a ona se retko sreće među onima koji veruju da vole.

S: Hvala Vam, zaista. Bez obzira na sve, moj strah se smanjuje.

Sah: Znam.

PROBLEM MOŽE SAMO DA MISLI O PROBLEMIMA

Sagovornik: *Šta je u radu na sebi najveći problem?*

Sah: Ko to pita?

S: *(tiho): Ja...*

Sah: To je najveći problem u radu na sebi.

S: *Pa zar nije biće, ili "ja", nešto što može da resi sve probleme?*

Sah: Jeste - ako postoji. Ali, ako ga nema, to je ozbiljan problem koji stvara takozvane probleme.

S: *Hoćete da kažete da ja nemam svoje "ja"?*

Sah: Ne, naprotiv. Ti imaš svoje "ja" i zato nisi ono što jesi. To je glavni problem u radu na sebi.

S: *Da li možete da mi to dokažete?*

Sah: Mogu. Jesi li srećan? Razmisli dobro pa mi reci.

S: *(nakon duže pauze)... Ne, nisam srećan.*

Sah: Želiš li još neki dokaz?

S: *Niste me u potpunosti ubedili.*

Sah: Ja to ni ne pokušavam. Ti si samog sebe dovoljno ubedio i ništa time nisi dobio. Zaista ne želim da ponavljam tvoju grešku. Nemoj da mi veruješ. Proveri sam, i više nećeš morati ni u šta da se ubeđuješ - ispitivanje će te uveriti, a uverenje je kraj ubeđenja, ili verovanja, ako tako hoćeš. Međutim, čovek ne sme da se ispituje, jer ono što može na taj način da otkrije nije nimalo prijatno, a pošto svi *znaju* kako stvari stoje, niko nema hrabrosti da gleda u tom smeru. Svi se zabavljaju problemima koji su posledica problema, I kada jedan set nevolja zamene za neki drugi, ljudi kažu kako sve bolje i bolje funkcionišu. Na žalost, to je tačno, jer što manje živiš to više funkcionises.

S: *Šta time hoćete da kažete - daje čovek nesvestan sebe? Daje čovek mašina? Ili se samo poigravate recima?*

Sah: Reći se poigravaju s tobom zato što ti, kao problem, pokušavaš da resiš neakve probleme. Može li čovek da pojede donju i gornju vilicu? Ako ne može, može li čovek da bude svestan sebe? Ako za "sebe" smatraš um, onda možeš biti svestan sebe - jer svesnost i misao nisu isto; ali ako misliš da se um deli i samog sebe posmatra, onda je to iskustvo osnova za treći um, a taj treći inicijator četvrtog i tako u nedogled. Daje tako nešto moguće, čovek bi postao razuđen kao arhipelag. Mi smo došli do shizofrenije koja je u suštini "multifrenija", a naša raslojenost posledica je nevesnosti, to jest, mehaničkog življenja. Čovek, ovakav kakav jeste, je mašina.

Protočni bojler ne može samog sebe da uključi ili isključi - njega na aktivnost prisiljava spoljasnji pritisak. Sve akcije protočnog bojlera u suštini su reakcija na "paljenje" od spolja. Kroz njega, zatim, prisilno prolazi topla voda, a on je nije svestan. Tako nešto od bojlera i ne može da se očekuje.

Ti misliš da si u stanju da nešto učiniš, ali svaka tvoja akcija samo je reakcija na spoljasnji pritisak... Glupane jedan! (kratka pauza)... Vidiš, to je paljenje. Topla voda reakcije spremno proključa u bes. Da li si ti *odlučio* da budeš besan? Da li si, kad si čuo tu smešnu reč, makar i za trenutak zastao? Ili si prosto *morao* da odreagujes? I da li si prepoznao bes pre no što sam izgovorio tu reč? "Ličnost" je komplikovan aparat, i samo se po broju ugrađenih programa razlikuje od protočnog bojlera.

S: Shvatam, ličnost je mašina.

Sah: Čovek može biti svestan samo onog što nije. "Ličnost", nastala na osnovama nesvesnosti, je zastor koji nas sprečava da vidimo to što jeste. Ono što misliš da jesi je problem. Ono što jesi je neupotrebljivo - baš kao prašnjavo ogledalo. Ono nije razbijeno, nije iskrivljeno, ali ne može ništa da odražava zbog zaprljanosti, zbog prašine mehanizama. Ogledalo bića je potpuno, savršeno i božanstveno, ali zrnca prašine su prividno uništila njegovu kristalnu jasnoću.

Mi smo kao kraljevi koju su, zbog totalne amnezije, zbog apsolutnog samozaborava, počeli da prose. Kada nam neko, kao oblik milostinje, udeli činjenicu o našem istinskom poreklu, mi u prvi mah pomislimo kako taj neko zlo-namerno zbunjuje sirotinju.

S: Zbog čega mi to ne primećujemo? Zašto nismo u stanju da razlikujemo mehanično od svesnog?

Sah: Zbog mehaničnosti. Svesnosti nema osim kad nas neki iznenadni događaj ne prisili na prisebnost. Međutim, i takva svesnost je bezvredna jer ne ide spontano iz nas, već nas kontekst na nju primorava. Istinska svesnost je potpuno opuštena prisebnost. U tom stanju si istovremeno i budan i relaksiran. Čovek ne shvata koliko je teško ostati svestan baš zbog toga što je nesvestan, pa ni ne pokušava da ostvari ono što misli da već poseduje.

Samozaborav je aktuelnost. Osnovni problem svakog ljudskog bića je nedostatak svesnosti, a svi ostali psihološki problemi samo su izvedeni, umnoženi eho našeg samozaborava. Jedina nevolja je što mi taj problem intelektualizujemo i time ga učvršćujemo.

S: Zar intelekt ne može da resi probleme?

Sah: Intelekt, sa svojom mentalnom ekvilibristikom, može samo da imenuje probleme, da ih rešava, ali ne i da ih resi. Intelekt podseća na portret vredne sluškinje. On uočava problem, može i da ga opiše, ali, zaista, ne može da ga resi, Naslikana sluškinja poseduje i metlu i krpe, ali nije u stanju da iz prljave sobe iznese ni jedno jedino zrnce prašine.

Ljudi nisu spoznali da je problem u nesvesnim reakcijama na situacije, a ne u situacijama samim po sebi. Zakoni univerzuma ne mogu da se promene, ali smo slobodni da promenimo sopstvenu mehaničnost. Svet nije naša odgovornost, ali naša nesvesnost

jeste. Ako promenimo sebe menja se i svet. Ako krenemo od menjanja sveta, učinimo problem još problematičnijim.

S: Kako se problem može ukinuti?

Sah: Ukidanjem nesvesnosti.

U čoveku je sve mehanično, a njegovo mišljenje o promeni vlastite situacije ne može da mu pomogne, jer su te iste misli obične mentalne reakcije na spoljašnje pritiske. Mehanizam nije u mogućnosti da prekine mehanizam, tako da problem može samo da misli o problemima. Misao je mehanična, mišljenje takođe. Ako ne postane svestan tog začaranog kruga, čoveku se može desiti da iz njega nikad ne izađe. Bez uvida izlaza nema.

S: Ne razumem. Zar nije uvid isto što i zaključak?

Sah: Uvid je posledica svesnosti, zaključak je posledica mišljenja. Zaključak se menja, ali ne i onaj koji zaključuje. Uvid se produbljuje, menjajući, tj. šireći svesnost. Dakle, uvid nije proizvod misli. Zaključku prethodi mišljenje, dok, s druge strane uvidu prethodi pažljivost, prisebnost, posmatranje.

Sve što je moguće misliti, ili ono što je mentalno, ne može da te ucelovi, jer misao je rascepljujuća po samoj svojoj prirodi. Samim tim, zaključak ti pomaže da prividno smanjiš turbulenciju uma, ali sam nemir nemoguće je pre-vazići tvorcem nemira: mišlju. Za prevazilaženje je neophodan uvid, a on ne dolazi od mišljenja.

Misao zahteva vreme i, da bi se mislilo, logiku kao metodološki postupak. Uvid je, međutim, uvek iznenađan, sličan bljesku, i ne traži tezu, antitezu i sintezu. Sve se dešava odjednom, burno i praskovito.

S: Da li se sami uvidi razlikuju po kvalitetu?

Sah: Svaki uvid je proboj u celovitost - vraća nas k sebi, rasanjuje nas. Stanje nakon uviđaje stanje iznenadno proširene svesnosti koja traje nezavisno od snage situacionih pritisaka. Stojе uvid kvalitetniji, to je nezavisnost svesnosti trajnija.

Kad uvid promeni uobičajeni život, to je siguran znak da je reč o spoznaji. Uvid je znanje koje jeste definitivno, i ono može po verbalnoj uobičenosti da liči na zaključak, ali spoznaja je delatan uvid, uvid koji se živi. Kada uvid pređe iz psihološkog u situacioni okvir, to je spoznaja. Ti možeš da imaš uvid u jalovost i besmislenost ljutnje, ali to ne znači da se u prigodnoj prilici nećeš razbesneti. Spoznaja je, međutim, daleko dublja demehanizacija od uvida. Ona ti omogućava da zadržiš svesnost i pored mehaničkog impulsa, s jednom značajnom razlikom: mehanizam ljutnje neće postati čin ljutnje, to jest reakcija.

Uvid koji ne može da se živi je polovična spoznaja, tako daje spoznaja, u suštini, integralan uvid.

S: Staje onda samospoznaja?

Sah: Probuđenje. Razlika između buđenja i probuđenja vrlo je slična razlici između uvida i spoznaje.

Buđenje je trenutak delimičnog raspoistovećivanja s mentalnim matricama, ali "ličnost" i dalje opstaje kao stožer nesvesnosti, ili gravitaciona sila unutar mikrokosmosa. Dakle, buđenje nije izlazak iz tamnice neznanja, već direktno viđenje tog zatvora. Sloboda nije bliža, ali je rešenost da se ona ostvari ustostručena; isto tako, uvećane su i mogućnosti, jer ti buđenje omogućava da mnogo spontanije izražavaš individualnost, tj. svoju pravu, suštinsku prirodu. Uvid ubrzava buđenje, ali do spoznaje ne dolazi pre buđenja.

S: Kako buđenje deluje na um?

Sah: Pošto je buđenje momenat kada mehaničnost utrne bar za neko vreme, postojeći mehanizmi su time oslabljeni jer ih ne energiziramo vlastitim reakcijama (koje produbljuju žljebove nesvesnog). Um se na taj način pročišćava i vremenom postaje sve savršeniji instrument. Um, oslobođen blokada, je izuzetno moćan, i tek se nakon buđenja shvata njegova istinska vrednost.

S: Da li i prohuđenje ima slične efekte, s tim što su oni, logično, mnogo jači?

Sah: Naprotiv, probuđenje ne utiče na um. Buđenje je iskustvo unutar uma, i, samim tim, um se kroz to iskustvo menja. Buđenje je promena u umu, a probuđenje stanje izvan uma.

S: Hvala vam na ovom razgovoru. Šta bi, po vama, bilo najkorisnije da upamtim?

Sah: Uči, i nećeš morati da pamtiš. Pamti, i ništa nećeš naučiti.

Sagovornik: Čula sam od mnogih duhovnih ljudi da se kroz rad na sebi razvijaju i natprirodne moći. Kakve su to moći? O kojim potencijalima je reč?

Sah: U početku rada ta ispoljavanja ljudi pogrešno tumače kao natprirodne moći. Za bebu je hodanje čudo. Isto tako, sve dok si u okvirima uobičajenih psiholoških manifestacija, za tebe je natprirodno sve ono što je za tebe nemoguće.

Natprirodne moći su prirodne, ali su ljudi postali, ako mogu slobodnije da se izrazim, podprirodni. Mi i psihološki i cerebralno živimo na energetskom minimumu. Kada, zahvaljujući spiritualnoj praksi, mozak krene da se "elektrifikuje" svezom snagom, s vremena na vreme dolazi do ispoljavanja moći koje najčešće zbunjuju i onoga kome se pojavljuju. To su samo bljeskovi onostranog, benigni dokazi duhovnog odrastanja. Međutim, potrebno je da prođu decenije teškog rada pre no što čovek postane sposoban da te bljeskove ustali u trajnu i stabilnu svetlost.

S: Da li je i htenje da se te moći ostvare dobra motivacija za početnika u radu na sebi?

Sah: Moći nikad nisu ciljna grupa već nusprodukt težnje za samospoznajom. Cilj je probuđenje, i ako čovek poželi da uđe u rad zbog nečeg drugog, teško da će ikada išta ostvariti. Čovek u stvari želi da na vlastitu glupost nakalemi metafizičke sile, ali to sa duhovnošću nema nikakve veze. To je dokaz bolesti, a ne put do zdravlja.

Ako trčiš ka cilju, prirodno je i neminovno da ćeš se oznojiti, ali, koliko ja znam, niko ne trči zbog neprijatnih mirisa. Duhovne moći su spiritualni znoj. Ako se napinješ da bi se oznojila, to je prečica do ludila, a ne do probuđenja.

S: Da li moći mogu da ispolje i ljudi koji ne rade na sebi?

Sah: Da, moguće je da oni senzitivniji "proseju" kroz sebe čudo koje definitivno prevazilazi njihov nivo razumijevanja, ali to su samo bljeskovi koji iza sebe ostave još gušći i dublji psihološki mrak. Recimo, ako dođe do ispoljavanja intuicije, redovno se događa da je to takozvano čudo vrlo neobično skrojeno: deset posto intuitivni bljesak, a devedeset posto subjektivna interpretacija, i to tumačenje u potpunosti zavisi od postojećih mehanizama, obrazovanja, verskog uslovljavanja i tako dalje.

Ono što je somnabulisti moglo da pomogne pri otrežnjenju, lako se pretvori u trajni anestetik. Ispoljavanje moći je nešto što može da te trgne iz mrtvila, ali u isto vreme je i nadgrobna ploča - ako joj pridaješ važnost.

Upravo je to slučaj s velikom većinom vidovnjaka, proroka, iscelitelja i čudotvoraca. Kod njih samodopadljivost hipertrofira velikom brzinom i brzo poništi svaku mogućnost istinskog spiritualnog progressa.

S: U kojim slučajevima je upotreba moći opravdana?

Sah: Zависи od toga šta je za tebe moć. Imati volju je strahovita moć, ali ako čovek nema dovoljno svesnosti i srca, on će ići preko mrtvih. Istinska moć ne proverava sebe. Ako znaš da si lepa, tebi uopšte nisu potrebni komplimenti. Proveravati moć nad bespomoćnima je nemoć, a ne autentična snaga.

Ako si podozriva prema snazi vlastite superiornosti ti ćeš se koristiti inferiornošću okoline, i prisilno ćeš iz svake situacije izvlačiti ego-satisfakciju. Istinski moćan čovek se uopšte ne izdvaja iz sredine u kojoj se nalazi, jednostavno je običan, spokojan i tih; čak ne oseća ni titraj superiornosti u sebi. On pokazuje, u odnosu na sve te talentovane amatere, jednu specifičnu vrstu plemenite ravnodušnosti, i ne pokušava da kroz argumentaciju ili dominantnost dokaže bilo kome bilo šta.

Zašto bi bilo ko pravio od sebe pokretni vašar čuda i čudesa? Zbog čega? Da bi ljudima dokazao šta je sve moguće? Posledica takvog podmićivanja je ili duhovna razmaženost ili, što je još gore, potpuno pogrešna motivacija za rad. Samim tim, demonstracija moći ni u kom slučaju nije opravdana, osim u trenucima o kojima ne bih govorio.

S: Zbog čega?

Sah: Zato što to zahteva veru slušaoca. Reč je o nečemu što ima veze sa karmom i reinkarnacijom, a sve dok čovek nema sopstvena iskustva po tom pitanju, bolje je prećutati neke činjenice.

S: Šta je karma?

Sah: Zakon akcije i reakcije, ali za većinu ljudi samo oblik utehe, nade i straha. Okolnosti života predstavljaju pojednostavljen eho svih naših reci, misli i dela. Prošloživotna psihološka struktura je matematički precizno klonirana i umnožena u vidu svega ovog što sada iskušavamo. Karma je, drugim recima, naša psiho energetska fizionomija, nečitak, ali jasan potpis nesvesnosti, pospoljena replika nedovoljno iskorišćenog postojanja.

Ako kažeš daje život ružan, surov i prljav, bojim se da ne razumeš kako tom istom izjavom opisuješ stanje vlastite duše.

S: Da li postoji crna magija?

Sah: Da, ali nikako u onom obliku u kojem ga većina zamišlja. Ako si duže vreme loše raspoložena i ako je to neraspoloženje usmereno prema bilo kome, to već predstavlja neritualizovani oblik psihičkog napada. Krila slepog miša i bubuljica na vrhu nosa su deo mitologije.

Svaka misao proizvodi određene vibracije u mentalnoj sferi. Ona može biti pozitivna, negativna ili neutralna; slaba, fokusirana ili strahovito jaka. Takva misao može da se emocionalizuje, tj. šaržira dodatnom astralnom silom i da se, kroz upotrebu određenih simbola, usmeri na bilo koga. Sve ostalo se, zaista, samo po sebi razume.

S: A staje sa ljudima koji te "bljeskove" koriste isključivo u sebične svrhe?

Sah: Ako želiš da te bilo ko prepozna kao altruistu, tvoja plemenita dela nisu ništa drugo do sebičnost. Svako čini sve zbog sebe - zapamti to. Milosrđe i žrtva su prilično nedostupne visine. Ljudi su ili evolutivno sebični ili - ako kroz svoje akcije povređuju druge - involutivno sebični.

Oni koji imaju samo "bljeskove" uvek pokušavaju da, na ovaj ili onaj način, profitiraju kroz te mikro-moći. Reč je o slabicama kojima je snaga prosto pala u ruke i kao takvi, naravno, oni mogu drugima da naškode, ali ne u onoj čudovišnoj meri u kojoj se misli. Ljudi imaju krajnje

detinjaste predstave o jačini i sveprisutnosti onog što zovu zlom. Zlo nije potrebno - dovoljno je da imamo dva čoveka čiji se koncepti dobra razlikuju, i to će rezultovati nasiljem, agresijom, konfliktima. Dva teoretska dobra čine jedno praktično zlo.

Na svu sreću, sve moći se upotrebom lako troše, još brže nestaju.

S: Koliko ste vi moćni?

Sah: Dovoljno da budem običan.

S: Zbog čega onda izbegavate razgovore u vezi vlastite moći? Zašto ne volite da pričate i o tome?

Sah: Niti volim niti ne volim da pričam o sebi. Nije u tome stvar. Jedino želim da razmena mišji bude koristan posao, a ne uzajamno gubljenje vremena.

Moj duhovni rast je bio isuviše specifičan da bi razgovor o njemu bilo kome koristio. Zato je mudro videti me kao potpuno bespomoćnog čoveka. Nemam nikakvu moć. Moje su ruke prazne.

Rad na sebi je put koji eskivira svaki oblik verovanja. Čak je i vera prema učitelju štetna. Ljudska inferiornost krije se iza tzv. obožavanja i emocionalne histerije, ali to nije i ne može da se poredi sa učeništvom unutar rada na sebi. Dokle god se osećaš inferiornim u odnosu na učitelja, ti možeš da budeš vernik, đak ili sledbenik, ali ne i učenik.

S: Kada učenik počne da napreduje i da budi uspavane potencijale, da li mu se dešava da povremeno gubi ravnotežu?

Sah: Rad na sebi podrazumeva nesklad. Prerano uspostavljena ravnoteža obično rezultira stagnacijom, jer ako se uspostavi pre samospoznaje, može doći do naglog gubitka motivacije ili, stoje najgore, do pojave iluzije dovršenosti.

S: Šta se dešava sa onima koji su se opili snagom svoje duhovne moći?

Sah: Ko se opije visinom trezni se u padu. Moć je strahovito jak opijat za neuvežbanog i nedovoljno zrelog učenika, i tu je učitelj nezaobilazna pomoć. Bez njega kao sigurnosne mere, pojava moći može da predstavlja i početak opasnog zastranjivanja. Međutim, i samo ustrojstvo unutrašnjih slojeva starnosti dovoljna je garancija da do ozbiljnih gluposti neće ni doći.

Kao prvo, nijedna moć se ne ustaljuje lako, a kao drugo, i kad se ustali, postojeća zrelost učenika koči mogućnost zloupotrebe i nesvrhovitog korišćenja. Tu je malo toga prepušteno slučaju.

S: Da li moć pomaže čoveku, ili je moć, kako ste rekli, samo dokaz spiritualnogprogresa?

Sah: Viđenje stvarnosti je istinska moć, ali ona ne služi fasciniranju nezalica već spoznaji onoga što jeste. Moć je pomoć ako znaš, ali i glupost - ako si trapav i brzoplet.

S: Čitala sam da postoje i neke konkretne tehnike za razvoj spiritualnih moći, kao što su: levitacija, telepatija, astralno putovanje, vidovitost i tome slično. Da li su, recimo, takva postignuća prečica ili čorsokak?

Sah: To zavisi samo od tebe. U stvarnosti prečice ne postoje. Tačno je da ima mnogo tehnika za razvoj duhovnih moći, ali ti su metodi uvek zapisani u nepotpunom obliku, i mogu da "deluju" samo ako je čovek dovoljno zreo. Ne sećam se ko je od mudrih kineskih učitelja to rekao, ali je

istina: "Kada pogrešan čovek radi pravu stvar, prava stvar funkcioniše na pogrešan način."

S: *Ukratko, šta onda preostaje čoveku koji radi na sebi?*

Sah: Preostaje mu da ne prekida napor sve dok se cilj ne ostvari. Neka radi sve dok mu cilj sam ne kaže da stane.

S: *A kakva je uloga učitelja u radu na sebi?*

Sah: Kakva je uloga sunca u rastu biljaka? Neprimetna i najbitnija.

S: *Da li postoji život posle smrti?*

Sah: Zavisi.

S: *Od čega?*

Sah: ... ako ga je bilo pre smrti, biće ga i posle smrti. Ali ako si čitav život nosila ličnost kao posmrtnu masku, kao živu smrt, misleći da živiš sebe, a ne ostatke misaonih i emocionalnih kalupa okoline, odbacivanje fizičkog tela biće konačna smrt. Biće tačka, a ne zarez u rečenici večnosti.

S: *Možda je to i bolja solucija. Život je ionako samo drugo ime za patnju.*

Sah: Život nije patnja, jer patnja je samo prirodan odraz tvoje nesposobnosti i straha da živiš sebe. Ako možeš da prihvatiš da si ti sama individualizovani Život, i ako na deru pokažeš da si Postojanje unutar uposebljenosti, onda nema mesta bolu i stradanjima. Dokle god nisi u stanju da učiš direktno od života, bićeš od istog podučavana kroz posrednika, to jest patnju.

I još nešto..., bavi se problemima dok su mali. Kada porastu, oni će se baviti tobom, a tada je već kasno.

SAMOKONTROLA SLABI KONTROLORA, JAČAJUĆI KONTROLISANO

Sagovornik: *Većina spiritualnih i religioznih puteva naglašavaju samokontrolu kao najefikasniji način da čovjek ostvari sebe. Da li se i vi sa tim slažete?*

Sah: Već smo uzalud potrošili nekoliko hiljada godina kontrolišući bes, agresiju i mržnju, i koji je konačni rezultat svih naših napora? Mir? Nije. Ljubav? Apsolutno ne. Naš pokušaj da zauzdamo mržnju samo nas je doveo do, zaista, neverovatno visoko razvijene "tehnologije mržnje". Sredstva za uništenje ljudskog života su sve ubojitija, sve savršenija. Ko stoji iza cevi uperene u čoveka? Čovek koji je kontrolisao sebe. Ko pritiska oroz? Mržnja ili ljubav? U strahu od sukoba mi stvaramo odbranu koja je temelj za stvaranje sukoba. Samokontrola je odbrana od unutrašnje napetosti, ali je ta kontrola baš ono što snaži tenziju i što kasnije dovodi do rata.

Kontrolišem se jer osećam bes u sebi. Posle par godina idem kroz život kao tempirana bomba. Zašto? Zbog samokontrole. Mene je strah od onog što nosim u sebi, i zbog tog straha ja stalno držim nogu na kočnici. Primećujem da sam, što duže i više kontrolišem sebe, sve iscrpljeniji, nepredvidljiviji i napetiji, ali nastavljam i dalje - dok ne eksplo diram.

Da li nam je neophodno globalno samoubistvo da bismo shvatili da samokontrola ne nudi izlaz iz bolesti nego ulaz u još veće ludilo? Ko kontroliše koga? Ko šta kontroliše? Ti bes ili bes tebe?

S: *Mogu da razumem vašu tačku gledišta, ali ne mogu da razumem nešto drugo. Šta bi se dogodilo kada bi se čovek prepuštao svim impulsima, željama i strastima?*

Sah: Potiskivanje je bolest, kontrola je bolest, ali ja isto tako znam da ni prepuštanje nije lek. Samopopustljivost je, u stvari, krajnji rezultat kontrole i potiskivanja, ali to ne znači da je bolje biti nekontrolisano nego kontrolisano lud. Ja sam za zdravlje, a ne za ovaj ili onaj stepen očiglednosti našeg ludila. Ako iz krajnosti represije odemo u krajnost ekspresije propustićemo zdravlje, jer je ono tačno u sredini, između ekstrema. Lepota je u razumevanju unutrašnje ružnoće, a ne u njenom doterivanju ili zatrpavanju.

S: *Meni se, ipak, i dalje čini da vi zagovarate samopopustljivost.*

Sah: Dresiran si da misliš samo u dve boje, pa čim nije belo, automatski je crno, zar ne? Čim ti se nešto ne sviđa, to se odmah, istog trenutka, proglašava za pogrešno. Zar nije osnovna greška u pogrešno postavljenom kriterijumu? Ako si gluv, čitav svet je vrlo tih. Zbog čega si opsednut idejom samokontrole? Šta pokušavaš da suzbiješ? Šta je to u tebi što tebe samog udvaja? Ti si istovremeno i kontrolor i kontrolisano. Svaki pokušaj nasilnog ujedinjenja dodatno te razjedinjuje. 'Samokontrola slabi kontrolora, jačajući kontrolisano.

S: *"Celibat slabi seksualnost", tako kažu sveti spisi.*

Sah: Dakle, seks je problem, zar ne? Seks je nevolja, a samokontrola način da se nevolja prevaziđe. Da li je zaista tako? "Tako je", kažu drugi. A šta tebi govori tvoje vlastito stanje? Šta ti kažeš?

Ne navodi mi svete spise. Neka naš razgovor bude nevin i neopterećen. Govori iz sebe. Zajednički pokušavamo da dođemo do razumevanja, i razgovor je koristan samo ako nema ubeđivanja. Ako ti je cilj da opravdaš svoje stanovište, sam taj pokušaj je simptom nesigurnosti, a nesigurnost potiče iz neznanja. Zaboravimo debatu i razgovarajmo zrelo. Zrelost se pokazuje kroz težnju da se dođe do istine, a ne do argumenta koji će učvrstiti naše neznanje. Kada postoji predubedenje, ispitivanje je neizvodljivo.

Seksualnost je činjenica. Ako je potiskujemo, onda bolest postaje činjenica.

S: *Potiskivanje je nesvestan proces, za razliku od samo-kontrole, zar ne? Ta dva procesa nisu ista?*

Sah: Između potiskivanja i samokontrole nema mnogo razlike. Potiskuješ zato što si naučen da tako postupaš, a kad kontrolišeš seksualne impulse, to činiš mehanički. Kada si svestan, ti samo posmatraš, a čin svesnosti briše nesvesnost, a samim tim i snagu seksualnog impulsa. Na taj način, misao ne postaje delo.

Ne možeš istovremeno i da kontrolišeš seksualnost i daješ budeš svestan. Ako kontrolišeš, nesvestan si, a ako si svestan, primećuješ daje svaka kontrola suvišna. Kontrola ograničava, svesnost oslobađa.

Seksualnost je za tzv. duhovnog čoveka bila i ostala simbol ropstva, jer tu je psihofizička zavisnost najočiglednija. Religije su od pamtiveka osuđivale seks i tako stvorile - šta? - opsednutost seksom. Planeta je prenaseljena zahvaljujući onima koji su želeli da umanje uticaj seksualnosti.

Seksualni čin pruža veliko zadovoljstvo, i sve dok ne otkrijemo u sebi izvor većeg zadovoljstva, nećemo biti u stanju da ostvarimo nezavisnost. Suzbijanje nagona stvara nezadovoljstvo, i umesto da kontrolu sagledamo kao vlastitu glupost, mi spremno osuđujemo seks, a seks nije krivac. Seksualna energija je potpuno bezazlena. Sve što je od prirode dato uvek je nevino i čisto, ali naše nerazumevanje je ono što sve zaprlja. Ne shvatajući značaj i smisao dotične energije, mi je prvo izopačimo, pa osudimo.

S: *O kakvom je razumevanju reč?*

Sah: Krenimo od činjenica da bi došli do konačnih činjenica, do uvida koji će ukinuti sve bolesti: i potiskivanje i samokontrolu i slabičko popuštanje pred snagom polnosti.

Čovek je izašao iz animalnog sveta onog trenutka kada je stekao samosvest, tj. sposobnost posmatranja svih svojih aktivnosti. Od tog momenta ljudsko biće je prekinulo mehaničku evoluciju - jer više nije bilo potrebe da i dalje bude u krilu prirode. Priroda je odgovorna za minerale, biljke i životinje, ali ne i za čoveka. Čovek je onaj koji je odgovoran za sebe. Međutim, završetak mehaničke evolucije ne podrazumeva automatski početak individualne evolucije. Između te dve evolucije je vakuum. Individualnu evoluciju ne podržava priroda, tj. mehanička evolucija, jer je individualna evolucija zapravo evolucija svesnosti, a taj progres je stvar zrelosti individue, a ne prirode i njenih mehanizama.

S: *Šta su to "mehanizmi prirode"?*

Sah: Nagoni. Preživljavanje i produžetak vrste. Pošto samosvest mora imati fizičkog nosioca, tj. živi organizam, nagoni

su ono što definitivno obezbeđuje trajnost čoveka kao biološkog bića. Međutim, on se odvojio od prirode ne prevazišavši i nagoni su se izvitoperili. Možemo da jedemo i kada nismo gladni, a žeđ gasimo i onda kad je nema. Životinje su seksualne "sezonski", nekoliko sedmica godišnje, i čim dođe do sparivanja, polna napetost iščezava. A čovek? Čovek poseduje želju godinama, decenijama, gotovo čitavog svog života - čak i onda kada više nije u stanju da je sprovede u delo. Zašto? Zbog čega samo ljudsko biće oseća vlastiti libido non-stop, danonoćno, od rođenja do smrti? Možemo da kažemo da je to zbog toga što više nismo u vlasti majke prirode, i da su se nagoni, usled prividne slobode, ustostručili, ali taj odgovor ne može i ne sme da bude konačan. Postoji nekakva tajna u kvantitetu i snazi seksualne energije, i da bi se ona razotkrila, čovek mora biti veoma budan.

Seksualna energija, na prvi pogled, ima samo jednu svrhu: razmnožavanje. Zadovoljstvo je nusprodukt, mali trik prirode da bi se osigurala vrsta. Dakle, priyatnost koju osećamo pri polnom sjedinjavanju je samo "gratis" od strane prirode. Seks je hrana za rasu, Običnom hranom pojedinac sebi obezbeđuje život, dok seksualnim činom prolongira život vlastitoj rasi.

Pitanje je: može li seksualna energija meni samom da pomogne u razotkrivanju života? Mogu li ja sam, ispravnom upotrebom te sile, sebe samog da stvorim?

Prva svrha seksualne energije je produžetak vrste, ili stvaranje "ne-ja", onog drugog. Ali, ako se mudro koristi, seks može da ima i drugu, mnogo dublju svrhu: kreaciju, stvaranje "ja", probuđenje. Ako je upotreba seksualnosti nesvesna, ispunjava se prva svrha, ali do ispunjavanja druge svrhe možemo da dopremo jedino svesnošću, nikako drugačije. Ako postoji predrasuda, čovek nije za tantru.

S: Tantra je, ako sam dobro razumeo, neka vrsta seksualne joge. Pročitao sam nekoliko knjiga u vezi tantričkih metoda, i moram da priznam da sama ideja korišćenja seksualne energije u spiritualne svrhe kod mnogih ljudi može da isprovocira predrasude.

Sah: To samo govori o siromaštvu zdravlja i razumevanja; predrasude su neminovne kada se apriorno držimo vlastitih predstava ili vikend-filozofija.

Tantra, zaista, nije nikakva "seksualna joga". Kao prvo i prvo, tantra je mnogo starija od joge. Ako je tantra majka, joga je onda, pored astrologije, masaže, alhemije, medicine i mnogih drugih (umetničkih i naučnih) izdanaka, samo jedno od njene dece. Ako bilo ko pročita izvorne tantričke tekstove, odmah će razumeti da je seksualni deo tantrije njen, možda, najnebitniji deo, ali zbog toga što ona afirmativno gleda na činjenicu ljudske seksualnosti, ljudi su počeli negativno da gledaju na tantru - jer su je identifikovali sa onim delom po kojem se tantra razlikuje od većine drugih duhovnih puteva.

Tantra nema apsolutno nikakve veze sa putem za nemoralne, sa crnom magijom, okultnim orgijama i nekakvim mračnim, opskurnim ritualima. Ljudski strah je i u prošlosti spaljivao žene kao veštice, a danas osuđuje tantru za ono što postoji samo u opterećenim umovima kritičara, a ne u tantri. Predstavu o tantri kao nekoj mračnoj okultnoj školi stvorili su oni ljudi koji su se za nju zainteresovali iz potpuno pogrešnih motiva. Problem je, možda, nastao i zbog toga što se tantra kloni praznih priča, izbegavajući svaki sentimentalni, nepraktični idealizam. Polazimo od mesta na kojem se nalazimo - cilj je da se postane čovek, a ne da se imitira božanstvo potiskivanjem životinje. Da bi čovek postao Bog, životinja mora da postane čovek, a do preobražaja neće doći ako samo razmenjujemo informacije.

S: Ali, ako je tantra zaista toliko kvalitetan put, i ako su njene metode korisne za sve, zar onda nije očigledno da se iza tehnika ipak nalazi onaj koji kontroliše?

Sah: Baš naprotiv. Ako kontrolišeš misli za vreme meditacije, biće to sve osim meditativnog stanja. Da bi mogao da transformises seksualnu energiju ne smeš daje se plašiš.

S: Da li to znači daje kontrola produkt straha?

Sah: Strah je neznanje i nerazumevanje, a samokontrola način da se seksualnost uveća. Ako kontrolišeš, ti si vezan za to; opterećen si seksom ako te iskustvo seksualnosti opterećuje. Da bi bio slobodan od vlastitog pola (koji je polovičnost, a ne celina), moraš da razumeš, da posmatraš, da se disciplinuješ.

S: Pa zar disciplina i samokontrola nisu jedno te isto? U čemu je razlika?

Sah: Disciplina premošćuje i ukida unutrašnji rascep zbog toga što je disciplina posledica razumevanja, a ne nerazumevanja. Već sam naglasio da je strah odraz nerazumevanja, i da iz straha proističe samokontrola kao eventualni izlaz iz haosa. Samokontrola, međutim, ne samo da ne ukida psihičku raslojenost već je dodatno umnožava.

S: Ako se disciplinujem, da li ću biti gospodar situacije?

Sah: Dokle god razmišljaš u terminima ovladavanja, nadvladavanja i osvajanja, ti si u mreži samokontrole. Ko je taj što razmišlja o osvajanju i gospodarenju? Onaj koji nije gospodar, onaj koji robuje vlastitim nagonima.

S: Razumem... Da li to znači da treba da integralno posmatram situaciju bez želje da je preusmerim i prekrajam?

Sah: Da, jednostavno. Disciplina nije uzrok razumevanja, već posledica istog. Kada se razumevanje polnosti pojavi, ono dovodi do naglog smanjivanja straha i prenosno, do ukidanja terora samokontrole. Razumevanje nam pomaže da kroz posmatranje transformisemo seksualnu energiju u više i suptilnije oblike energije.

S: U čemu je osnovna razlika između tantričkog i normalnog seksa?

Sah: Takozvani normalni seks je sve drugo, samo nije vođenje ljubavi. Seks je često samo ispušni ventil za neuro-tičnost, nešto što se čini iz nezadovoljstva, dosade, usamljenosti, a svima je poznata i manipulativna seksualnost. Tantrički seks se od "normalnog" razlikuje po cilju i pozadini. Cilj je buđenje, ne orgazam. Ako do vrhunca dođe, to je nusprodukt, a ne ciljna grupa. Jedan stariji učitelj je mom poznaniku rekao: "Ne brini ako do orgazma dođe. Ja ga ne jurim, ali ako dođe, ja ga ne odbacujem". To je mudar stav. Tantrički seks je meditacija u paru; nema jurnjave, grozničavosti, iščekivanja. Partneri su opušteni, spokojni, ujednačenog daha, i vremenom se seksualnost pretvara u stanje dinamičke, žive tišine. Energija se transformiše i akumulira, a nervni sistem napaja novom snagom. Posledice tantričkog seksa su: povećana osetljivost i tela i uma, smanjena potreba za snom, hranom i seksom, duboka osećajnost, stabilno zdravlje, pojačana koncentracija i pokretljivost, a neretko dolazi i do pojave natprirodnih moći.

Pri uobičajenom seksualnom činu postoji strast, ali ne i svesnost, dok su u tantričkom seksu prisutni i svesnost i strast. Ako kontrolišeš, suzbijaš prirodno ispoljavanje energije i time sebe dovodiš samo do još veće frustracije. Disciplina

se u tantru sastoji iz održavanja kontinuiteta svesnosti, a ne u blokiranju strasti. Kada postoji samo svesnost, čovek *nema šta* da transformiše, a kad je prisutna samo strast, čovek *nema čime* da preobrati sirovu energiju libida.

Tantra kaže da je uobičajeni seks sličan kijanju -energija se naglo izbacuje, a partneri se osećaju smireni samo zbog toga što više nemaju dovoljno snage da ispolje neurotičnost. Ljudi su od seksa stvorili sve - od sporta do lomače - ali nisu uspeli da ostvare taj nazovi duhovni ideal nezavisnosti, tu slobodu od seksualnosti.

Kroz tantru se postiže stanje koje stotruko prevazilazi seksualno zadovoljstvo, i orgazam je, u poređenju sa tim stanjem, samo bolno ugodan grč.

S: Kada se to stanje ostvari, verovatno prestaje svaki pokušaj da čovek kontroliše sebe, zar ne?

Sah: Uopšte ne. Da bi se to stanje ostvarilo neophodna je svesnost koja odbacuje svaku, pa i najmanju trunku samo-kontrole. Tek kada stekne razumevanje seksa i seksualne energije, čovek je zreo za tantrički pristup. Kroz tantru, seksualnost se gubi i preobražava u senzualnost, čist i slobodan rad čula, a kad se i senzualnost transformiše, dobi-jamo onu najprefinjeniju senzitivnost: ljubav.

Naše greške se javljaju usled nerazumevanja. Kad bismo imali makar malo više strpljenja, barem malo manje straha, videli bismo da ružno pače seksa može da se pretvori u belog labuda ljubavi. Samo nam je razumevanje potrebno. Potiskivanje je ono što od ružnog pačeta pravi bolesnu zver, a samokontrola đavola. "Đavo" je odraz pogrešnog smera traganja za Bogom.

S: U radu na sebi (kroz seksualnost) čoveku je potreban partner.

Sah: Zar si ti seksualan samo sa partnerom? Ili je želja nešto što postoji nezavisno od objekta koji želju izazivaju?

Rad u paru dolazi mnogo mnogo kasnije. Individualan rad prethodi dijadnom tj. radu u paru. Čovek mora da prođe kroz jogu da bi tantrički metodi uopšte mogli da budu svrsishodni. Tek kada poznajemo vlastito telo, kada smo u stanju da budemo spokojni i u najvećem haosu, i kad možemo da fiksiramo um na bilo koju tačku, tek tada tantra dobija svoj pravi smisao.

Takođe, nije suvišno napomenuti da tantrički rad na sebi nije nikakva egzotična seksualna tehnologija koja eskivira osećanja. Naprotiv. Ako ne postoji uzajamna otvorenost i spontano osećanje bliskosti, onda je tantrički seks, zaista, ubedljivo najgluplji način za gubljenje dragocenog vremena.

SKOK U NEPOZNATO JE PAD U SEBE

Sagovornik: *Da li je svaki rad sa učiteljem put predanosti?*

Sah: Predanost nije proces nego čin; trenutak, a ne vreme. Mnogi govore o putu predanosti, ali takav put objektivno ne postoji. Reč je, u stvari, o putu srca, jer "put" znači rast, određeni vremenski period, proces, dok je sama predanost vrhunac poverenja. Poverenje može da kulminira u predanost, ali to je sasvim druga stvar.

Predanost se dešava, i pošto je čin, na njoj ne može da se radi. Ona je kao smrt - dešava se iznenadno, eksplozivno, bez najave, i u tom primeru evolucija života je proces poverenja koji se završava smrću, tj. predanošću. Uopšte nije važno da li je tvoj put put srca ili volje; svaki rad sa učiteljem je rad na poverenju.

S: *Staje ono što me dovodi do momenta kada se poverenje spontano pojavljuje?*

Sah: Kada razumevanje aktuelne situacije obesmisli direktive straha, čovek počinje da se polako rasanjuje. Oblaci statičnosti, koji su do maločas prekrivali nebo ljudske psihe, razilaze se pod sunčevim zracima razumevanja. Strah koči promenu, i psihološki dinamizam zaustavljen je našim upornim držanjem za svet poznatog. Kad razumevanje otkoči rigidnost, pojavljuje se most poverenja, most između poznatog i nepoznatog.

S: *Da li je i vera most?*

Sah: Nije. Vera je pasivna, nepokretna, statična. Veruješ i ostaješ isti. Postoje nebrojene teorije o čoveku, Bogu, univerzumu, i ako bilo koju prihvatiš kao istinitu *nikada* nećeš moći da proveriš ima li istine iza one koju si usvojio. Vera je posledica ili straha ili nade. I nada i strah su vodiči za slepce, a kada "slepac vodi slepca", obojica, pre ili kasnije, završe u provaliji. Za veru možemo da kažemo da olakšava život, ali s druge strane sprečava njegovu spoznaju.

Poverenje je stvar srca. Ono je detinje čisto i jednostavno. Vera je krajnji proizvod mentalne kalkulacije, a poverenje odbacivanje i verovanja i neverovanja. Pred učiteljem, poverenje je ono što učeniku omogućava da zna da ne zna. Dakle, vera može da se nauči, poverenje ne može. Poverenje se prepoznaje, razotkriva, iznova pronalazi, ali se ne stiče imitiranjem učenitstva.

S: *Ipak, postoje ljudi koji imaju objektivno više poverenja od drugih. Da li je njima prirodno data ta sposobnost, to jest, taj duhovni kvalitet?*

Sah: Ponavljam: niko nam ništa ne daje - ni priroda, ni Bog, niko! Ako ti je jabuka

poklonjena, ona ti može biti i oduzeta. Ono što smo nasledili - gensku predodređenost, boju kože itd. - nema nikakvu vrednost. To moraš da upamtiš jednom za svagda: ništa nam rođenjem nije dato osim činjenice da ćemo umreti! Opasna je ideja da smo nešto vredno dobili samo zbog toga što možemo da dišemo, izgovaramo reci i produžavamo vrstu. Mi objektivno nemarao ništa: ni dušu, ni slobodu, ni volju, ni svesnost, već samo iluziju posedovanja svega i svačega. Kad otklonimo iluziju takozvane punoće, suočavamo se sa činjenicom vidljive praznine.

Svim ovim recima ne želim da kažem da na svet dolazimo kao blažene budale; ne, mi takvi vremenom postajemo.

Ti si rekao da postoje ljudi koji imaju više poverenja od drugih, i po samoj formulaciji je očigledno da si neke pojmove potpuno pobrkao. Poverenje nije vera. Poverenje nije naivnost ili glupost. Poverenje nema nikakve veze sa sugestibilnošću. Učenik nije zec hipnotisan farovima učiteljevih reci. Poverenje nije to što ti misliš da jeste.

S: Šta je poverenje?

Sah: Ako čovek oseti prekid psihološke statičnosti usled kontakta s učiteljem, u njemu se otvaraju oči istinske nevinosti. To je početak poverenja. Ako je ubeđen putem sugestije, on nije učenik nego vernik ili sledbenik. Poverenje je put prevazilaženja straha od neizvesnosti.

S: Da li je poverenje u isti mah i prevazilaženje straha od nepoznatog?

Sah: "Strah od nepoznatog" je fraza u rečniku svake kukavice. Ne postoji strah od nepoznatog. Kad god osetimo bojazan, to je uvek strah od gubitka poznatog, strah od raspada sistema, a ne strah od nepoznatog. Mi se bojimo gubljenja razuma kao sigurnog tla, gubljenja onog što nam omogućava snalaženje u poznatim dimenzijama. Zbog toga je teško krenuti sam u nepoznato. U stvari, ako kreneš sam, svaka tvoja pređena stopa umnožava opasnost.

Razumevanje ti pomaže da vidiš most između poznatog i nepoznatog. Kada se suočiš sa ništavilom ispod vlastite kože, tada, kao po pravilu, upoznaješ čoveka koji je u stanju da uništi tvoju statičnost, jer, kada znaš da ništa nemaš, zašto onda tapkaš u rneštu?

S: Da li je poverenje jedini metod?

Sah: Ne. I hrabrost je način. Mnogi ne osećaju poverenje, ali su dovoljno neustrašivi da se ne pokoravaju strahu. Nije smelost nemati strah, već ići ka sebi *uprkos* strahu. Šta je to što se u meni plaši promene? Ono što *ne želi* da se me-nja: mehanizam, tj. "ličnost" kao zbirno ime za sve mehanizme koje imam. Pošto sam poistovećen sa matricama nesvesnosti, čini m se da strah ne izvire iz mehaničnosti nego iz "mene". Koje "ja" može da se pribojava? Strah je uvek reakcija psihološkog programa na novo i neočekivano.

S: Zbog čega vi više naglašavate hrabrost nego poverenje?

Sah: Zato što je teško imati poverenje u tuđe poverenje koje je, objektivno, sve sem poverenja. Ljudi se teško otvaraju, a nijedan učitelj nije provalnik koji nasilno ukida zatvorenost učenika. Somnabulista samo bunca nekakve reci u vezi davanja i protočnosti, i njegovo nazovi poverenje uvek varira - od slepe vere do slepog podozrenja. Snaga tog takozvanog poverenja proporcionalna je stopi idealizacije učitelja. Ljudi se panično drže vlastitih stavova i tako prećutno uslovljavaju: "Učiniću sve što se od mene traži, pod uslovom da se taj zahtev poklapa sa mojim principima." Da li je to poverenje ili besmisleni ugovor neznalice? O čemu se tu zapravo radi? Da li kriterijume postavlja onaj koji zna ili onaj koji ne zna? Čak i ljudi koji bi želeli da rade na sebi su razmaženi i očekuju da ih neko razume, iako sami ni ne pokušavaju da shvate besmislicu uslovljavanja. Ako učitelj

ispunjava učenikova očekivanja, to ne znači da se time njegovo delovanje završava, jer daje tako, on bi ostajao u dimenziji poznatog. Takav način rada je obična priprema učenikovog uma za ulazak u nepoznato.

Mi samo gutamo reci bez kontemplacije (kao vrste psihološkog varenja). Većina početnika se prosto zatrpava terminologijom misticizma, i to ih samo uvodi u još veću zbrku. Kad počneš halapljivo da gutaš nove pojmove, ubrzo dobiješ i cerebralno salo, a posledica nedisciplinovanog apetita je mozak sa ravnim tabanima.

S: Kako se prepoznaje istinska predanost? Meni se čini da predan čovek više nema mogućnost izbora.

Sah: Još manju mogućnost ima somnabulista, samo što to ne vidi, jer ne vidi ništa; zbog toga i imamo pravo da ga zovemo "mesečarom".

Istinski predan čovek više nema nikakvo "sebe" koje može da poseduje iluziju slobode izbora. Za čoveka koji je prošao kroz vatru predavanja ni poverenje ni predanost ne znače ništa. On je prošao kroz fazu poverenja, i put se predanošću završio. Poverenje je cvet, predanost plod. Poverenje je skok u nepoznato. Predanost je pad u sebe.

S: Da li učitelj očekuje poslušnost od svojih učenika, i da li možemo poslušnost da, po kvalitetu, izjednačimo sa poniz-nošću?

Sah: Učitelj nije militantni lider koji pravi poslušne robove od neposlušnih robota. To je prva stvar. Druga: učitelj od tebe očekuje jedino nerazumevanje; zbog toga ga je nemoguće razočarati. Ako primetiš osmeh na licu učitelja, to je dobar znak - razumevanje se polako pojavljuje. Poslušnost bez razumevanja je sterilizacija ionako neplodne inteligencije. Moraš da razumeš da bi učiteljeva molba prerasla u učiteljev imperativ.

Poslušnost koja ti je nametnuta situacijom rađa u tebi licemerje (ako si kukavica) ili otpor (ako ne želiš da budeš kukavica). I licemerje i bes, i "da" i "ne" su odrazi nerazumevanja. Tek kada shvatiš da si ti sam problem koji sebe ne može da resi dolaziš do istinskog poverenja, a poslušnost koja niče iz poverenja nije nametnuta već je rezultat razumevanja.

S: Da li je takva poslušnost direktan dokaz učenikove predanosti?

Sah: Ne, ni najmanje. Poslušnost nema nikakve veze sa predanošću. U radu na sebi poslušnost je nezaobilazno sredstvo povezano sa prevazilaženjem mehaničnosti, razbijanjem ego-nepropustljivosti, i što je najvažnije, sa ispitivanjem dubine i autentičnosti ljudskog poverenja. Poverenje mora da se proveri, jer ne možeš da deluješ ako samo umišljaš da poseduješ snagu. Očekivati spoznaju stvarnosti glumljenjem viđenja jednako je glupo kao i očekivanje preplanulog tena time što se grejemo na zlatniku koji podseća na Sunce. Hoću da kažem samo jedno: krhko poverenje je nada sa maskom poverenja!

Polovičnost ovde ne dolazi u obzir - ili sve ili ništa. Poverenje, zaista, ne može da bude krhko - ili je potpuno ili ga nema. Dokle god poverenje nije potpuno ono i nije poverenje, a sa nazovi ulaznicom dobićemo i nazovi ulazak. Drugim recima, čučaćemo ispred zatvorenih vrata.

S: Na početku ste rekli daje svaki rad sa učiteljem rad na poverenju, i to bez obzira da li je reč o putu srca ili putu volje. Možete li mi to malo podrobnije objasniti?

Sah: Ljudima obično nije jasno da i volja ima veze sa poverenjem, zbog toga što ne razumeju samu strukturu rada na sebi. Duhovnost koja je autentična zahvata čitavo

ljudsko biće, sve njegove delove i sve potencijale i kontekste kroz koje se ono izražava. U svim religijskim, okultnim i spiritualnim tradicijama nailazimo na odnos učitelja i učenika. Bez poverenja, i to, naglašavam, *uzajamnog* poverenja, taj odnos nije odnos već ugovor. Put volje podrazumeva poverenje, a vrhunac volje predstavlja predanost -baš kao i kod puta srca.

S: Kako se poverenje proverava na putu volje?

Sah: Učeničkim odustajanjem od samovolje. Na istoku se učitelji zovu "gurui", a u pravoslavlju se nazivaju "starcima". U ruskoj hrišćanskoj literaturi se čak kaže daje poverenje prema "starcu" "grob lične volje", a na Istoku se govori daje "guru" "smrt za učenika".

S: Zbog čega učitelji nemaju isti princip rada sa različitim učenicima? Prema nekima deluju blagi, dok su prema nekima gotovo okrutni, hladni i bezobzirni.

Sah: U tantri se kaže da je svako učiteljevo obraćanje učeniku "kripa" ili milost. Ako je kontakt verbalne prirode u vidu lekcija, očinskih saveta i podrške, sam način govori o tome da je učenik još uvek mlad i nezreo, i tu vrstu rada tantrici nazivaju "bela milost". Na tom nivou učitelj je *pri-povedač*, a kada učitelj postane i *situacionalista*, to je već znak daje učenik nešto naučio. Njegovo znanje se proverava i osnažuje svim mogućim i nemogućim metodama, i takva se provera zove "crna milost"; a ona, na prvi pogled, nije nimalo milostiva. Naprotiv.

S: Kako to u praksi izgleda?

Sah: Ti postavljaš teoretsko pitanje o praksi.

S: Ali, dok se ne osmelim za skok u nepoznato, moram da učim.

Sah: Učitelj kao pripovedač bi pokušao da ti razjasni kako da učiš - to je bela milost. Crna milost učitelja - situacionaliste nije u recima - on bi te jednostavno gurnuo u nepoznato.

S: Ali, ako bi me tek tako gurnuo, kako bih onda učio?

Sah: U letu. Skok u nepoznato je pad u sebe. Samospoznaja je dno.

RAZUMEVANJE JE DALEKO OD NAŠE SPOSOBNOSTI DA RAZUMEMO

Sagovornik: Nekoliko puta sam bio prisutan kada ste tra-gaocima govorili o svesnosti, srcu i kreativnosti, i svaki put ste, bez obzira na kontekst, spominjali razumevanje. Meni nije jasno o čemu je tu reč. Šta je, po vama, istinsko razumevanje? Kako biste ga definisali?

Sah: Tražiti definiciju razumevanja odraz je nerazumeva-nja, pa su reci, samim tim, potpuno suvišne. Svaka mentalna konstrukcija, svaki verbalni iskaz, sa bilo čije strane, još više bi te udaljio od razumevanja.

Uglavnom, razumevanje je daleko od naše sposobnosti razumevanja. Mi jednostavno ne možemo da razu-memo da ne razumemo, i zbog toga nismo u stanju da vidimo kako naša reč "razumevanje" - nije razumevanje. Nama se čini da bi nam pomoglo kada bi nam neko recima približio to stanje, ali razumevanje nije u zvucima misli, tj. recima, nego u pažljivom slušanju, pažljivom sagledavanju, u pažljivom, budnom, bistrom posmatranju života. Tada je sve jasno, jednostavno i dostupno - jer unutrašnje stanje koje smo imenovali kao razumevanje, može sve da pojednostavi. Čovek od razumevanja zna da je pravi odgovor tišina iza pitanja, nikada zvuči samog odgovora. Glupo je recima objašnjavati ono što nije sačinjeno od reci.

S: Ipak, mi smo upućeni jedni na druge, i stoga je komunikacija neizbežna. Kako ostvariti razumevanje bez suvišne priče?

Sah: Ja nisam protiv razgovora. Mudrost je prećutana glupost, ali je glupost neizgovorena mudrost. Teško je kroz razmenu reci doći do razumevanja, ali nema drugog puta. Nije lako prohodati, ali to ne znači da bi trebali da zbog toga čitav život puzimo kao gusenice.

Razumevanje nije pamćenje, mišljenje, razmišljanje, ukrštanje pojmova, analiza dostupnih utisaka itd., i ono uopšte ne zahteva maltretiranje intelekta ili domišljato tempiranje logike. Razumevanje, zaista, nije posledica mentalne ekvilibristike, leksičkih novotarija i teoretskog nagađanja. Obično mislimo da razumemo ako za određenu pojavu, stvar ili relaciju, nađemo odgovarajući pojam ili adekvatnu reč, ali to sa razumevanjem nema nikakve veze. To je, u stvari, velika smetnja pri razumevanju.

Da istina može da se stavi u reci, našli bi je u hije-roglifima ili klinastom pismu; otkrili bije uzidanu u pročelje nekog hrama. Pošto je istina neprenosiva, šta nam ta činjenica govori? Istina je individualni napor, individualna spoznaja. Niko ne može da nam pokloni istinu. Doduše, onaj koji je došao do nje u stanju je da nam peva o njoj, da je igra, slika ili diše, ali sve su to samo informacije, reci, utisci, kretnje, ali ne i istina - za nas. Istina se razotkriva ne tuđim trudom, već našom prijemčivošću.

Sa razumevanjem je ista stvar. Bez receptivnosd, razumevanje je neprenosivo. Možeš da pamtiš reći ili da oponašaš upotrebu sredstava za prenos razumevanja, ali to ne znači da ga na taj način stičeš. Imitacija razumevanja gora je od prostodušnosti nerazumevanja. Zbog toga su intelektualci toksični otpad inteligencije.

S: Intelekt i inteligencija, po vama, nisu isto?

Sah: Inteligencija društva je intelekt. Intelekt je, dakle, mentalna mehaničnost sredine implantirana u pojedinca. Svako društvo ima svoje posebne "proteze". Zbog toga dve budale iz istog društva mogu divno da se sporazumevaju - zbog sličnih sistema vrednosti, zbog identičnih perspektiva. Nezanjanje je komunista; svi smo podjednako nemoćni pred istinom. Uživamo u sporazumevanju bez razumevanja jer prežvakavamo intelektualne matrice bez inteligencije.

Inteligencija je veoma redak kvalitet, ali uspeli smo da nađemo zamenu: intelekt. Jedini problem je to što smo dodatno oglopaveli pokušavajući da budemo pametni. Inteligencija nema nikakve veze sa obrazovanjem. Obrazovana neznanica još uvek je neznanica, iako je kvantitet informacija ubeđuje u suprotno. Možeš u glavi da nosiš kondenzovane biblioteke i da i dalje nemaš mogućnost da *vidiš*, tj. razumeš.

S: A šta je sa ljudima koji su po opštim kriterijumima natprosečni? Šta je sa onima koji su fenomenalno uradili test inteligencije? Šta nam to govori?

Sah: To nam govori da oni dobro rade testove, a ne da su inteligentni. To nam govori da su stvarno smešni svi oni koji veruju u mogućnost da se inteligencija može izmeriti. Upoznao sam čoveka koji je završio čistu filozofiju, po svim društvenim kriterijumima zaista je genije, a snaga njegovih argumenata ostavlja na slušaoca moćan utisak. Kada smo jednom prilikom razgovarali u prisustvu njegove supruge ponudio me je čajem i kada sam mu, otpivši gutljaj, rekao da je čaj previše zašeceran, čovek je bez razmišljanja ošamario suprugu! Šta je to: volontaristički optimizam ili Šopenhauer? Gde je nestala inteligencija?

"Dobro ste prošli", rekao sam njegovoj ženi, "da sam mu se požalio na trag karmina na šoljici, vi biste verovatno bili mrtvi."

Intelekt je izdaja inteligencije. Da li čovek razumievanja može da bude u isti mah i mudrac i siledžija? Teško. Ako sam na recima genije, a na delu idiot, tu nešto ozbiljno nije u redu. Zašto? Zbog toga što je razumevanje integralno, i ne može da zavisi od nivoa našeg ispoljavanja. K r azume apstraktno, ali ne i praktično, ne razume uopšte!

S: A može li čovek, mimo svojih teorija - filozofskih, religioznih, spiritualnih - da istinski razume čoveka preko puta sebe?

Sah: Može li čovek da razume cvet, da razume nebo, nešto krajnje sitno i jednostavno, neku svakodnevnu pojavu, ili bilo šta, bilo koga? Mogu li ja, sa svom svojom unutrašnjom zbrkom, sa svom svojom rastrzanošću i zamagljenošću, da osvetlim razumevanjem ljudsko biće i da ga upijem u sebe?

Na kraju krajeva, može li se išta učiniti ako je sam instrument sagledavanja u stanju raspadanja?

Mi uporno ponavljamo jednu te istu grešku, jer gre-šimo pri stvaranju liste prioriteta. Zbog toga i krećemo od objekta, ne razumevajući da je sam subjekt u blaženom bunilu nesagledavanja sebe. Nemoć razumevanja drugog je posledica nedostatka prvog i osnovnog razumievanja: sebe samog.

Može li čovek sebe da razume? Ostavimo teoriju po strani. Želimo da saznamo, a ne da verujemo. Ponavljani: može li čovek samog sebe da razume? Može li on, bez oslanjanja na pompezne i prazne reci, bez udvoričkog prik-lanjanja autoritetu, sam da spozna makar jednu jedinu

činjenicu - sebe samoga? Staje to što se zove "čovjek"? Da li je taj pojam socijalni mit, terminološka zavera dvonožnih životinja ili je "čovjek" daleka budućnost dostupna retkim, zaista retkim individuama? Pokušajmo da dopremo do činjenica ne plašeći se posledica, ma kakve one bile.

Da li je "čovjek" datost, zrelost i moć poklonjena rođenjem, ili je ta punoća života obična mogućnost koju gubimo jer *mislimo* da je živimo? Nadobudnost našeg neznanja je ono što potencijal proglašava za aktuelnost. To što nam dodiruje glavu ne mora da bude kruna ljudskosti; možda su to stopala onih koji znaju činjenično stanje stvari. Niko ništa ne zna, i zato je svima dopušteno da mišljenje, stav i intelektualnu ostrašćenost nazivaju znanjem. Za većinu ljudi inteligentan je svaki čovek koji je originalno glup.

Zaista, kako imenovati to ontološko blago zatrpano nesagledivim naslagama samozaborava? Staje čovek? Da li je čovek samo paravan za zloupotrebu kiseonika, lepa reč koja je ime za jedan strašan i strašljiv sadržaj, ili je čovek nešto što, u principu, može da se ostvari, ali tek kada to "nešto" vidi, shvati i razume da još uvek nije čovek?

S: Da li je razumevanje karakteristika koja odvaja čoveka od takozvanog čoveka?

Sah: Da, ali to mora biti istinsko, a ne takozvano razumevanje.

Ljudi govore da samo duševno biće poseduje razumevanje kao jedan superiorni kvalitet, i kažu da je isključivo čovek vlasnik duše, te čudesne, nevidljive stvarnosti. Jedino čovek ima dušu na čitavoj kugli zemaljskoj.

Životinje, znači, nemaju dušu, a o biljkama i mineralima da i ne govorimo. Svinje, krave i koze dobre su za ishranu duševnih bića, duša voli voće i povrće, a biseri, srebro i zlato imaju za dušu veliku vrednost. Dušu, drugim recima, poseduje samo ono biće koje revnosno uništava i živi i neživi svet, biće koje, iako se smatra vrhuncem prirode, stvara ozonske rupe, zagađuje okeane i matematički precizno, svakim svojim delom, širi i sređuje vlastiti grob.

Logika nam govori da je duša nešto okrutno, sumanuto i destruktivno i, u skladu sa tim, sledi da su atributi bezdušnosti nevinost i autentičnost. Čovek je jedini živi stvor koji može da uživa u ubijanju. Vuk koji ubija jelena ne pokazuje pri tome ni trunku zadovoljstva. Svaka, gotovo svaka životinja koja stupi u kontakt sa čovekom postaje neurotična i podla, a mnoge jednostavno polude.

I stvarno, staje čovek? Nosilac onog pogubnog virusa duševnosti, ili entitet koji ne može da izdrži breme božanskog nasleđa? Da li je čovek uplašena semenska koja truli jer ne srne da se otvori i izraste do svoje prave veličine?

Svako ko makar pokušava da realizuje sebe je čovek. Ostali, oni što ne proveravaju sadržaj iza etikete "ljudskost", svi oni zbog nedostatka razumevanja, postaju i ostaju "duševni". Ali, ako već govorimo neposredno, onda je čovek samo onaj koji je prevazisao unutrašnju fisiju, onaj koji je uspeo da iz psihološke množine pređe u jedninu bića, a samorazumevanje je početak i kraj razumevanja bilo čega, bilo koga, pa i čoveka preko puta sebe.

S: Ali, mene boli to što me okolina ne razume. Iako sam po profesiji psihoterapeut, neretko se osećam kao miš pod staklenim zvonom, i to mi donosi patnju.

Sah: Ako želiš da prestane bol zbog toga što te niko ne razume, ispuni jedan preduslov - sagledaj se sam; pokušaj da razumeš sebe samog i primetićeš kako samosažaljenje iščezava. Razumevanje je sunce koje razgoni tamu patnje.

S: Ali kako da naučim da svoje razumevanje prenesem onima koji me slušaju? Često se plašim improvizacija, jer čovek može da pogreši i u najboljoj nameri.

Sah: Strah od greške je greška. To moraš da razumeš. Ako neko ne može da razume, on prosto *ne može da razume*. I tačka. Psa nećeš opismeniti ako ga zaključaš u sobu sa bukvarom. Detetu ćeš, ako drži zatvorena usta, kašikom razbiti zube. Ne prenađuj. Uvek očekuj nerazumevanje, i povremeno ćeš biti presrećan ako se nešto neočekivano dogodi.

Ljudi su veoma čudni, naročito kad misle da "uče". Ako im daješ i kada ne traže, smatraju to nametanjem. Sebičan si ako nisi dostupan onda kada oni odluče da je tvoje prisustvo preko potrebno, a kada ne odgovaraš na njihove seksualne infantilnosti kažu da si bezosećajan.

S: Potpuno vas razumem, jer to su i moja iskustva. Kako da se sva ta komplikovanost izbegne?

Sah: Izaberi način, izaberi mesto, izaberi vreme, ali nikad ne zaboravljaš čoveka.

S: U kom smislu?

Sah: Pazi kome, šta i kako govoriš. Kad ideš slepcu u posetu ne kupuj ogledalo.

S: Hvala vam. Nemam više pitanja.

Sah: Ni ja nemam više odgovora.

MISAO JE OBLIK NEZNANJA, A REČ UTEHA NEZNALICE

Sagovornik: *Prošli put smo pričali o tome koliko su uzaludni čovekovi pokušaji da dokuči to što jeste. Dugo sam razmišljao o vašim rečima, naročito o jednoj rečenici... Rekli ste da "stvarnost može da se ostvari subjektom, ali subjekt ne može da izgovori stvarnost." Čini mi se da sam tada shvatio sav apsurd oslanjanja na misli i reči, ali mi još mnogo toga nije dovoljno jasno. To znam jer su neka pitanja u meni preživela.*

Sah: Koja pitanja?

S: *Na primer, staje misao? Šta je "ja" u odnosu na misao? Da li je entitet iza mišljenja kontinualan ili je promenljiv? Odakle misao dolazi? I još mnoga druga.*

Sah: Nije nam teško da pomislimo kako misao niče iz uma kao list iz drveta, ili dlaka iz kože, ali to nije tako. Kad stojimo ispred tunela, može nam se učiniti da tunel stvara autobuse, kamione i motore, ali ni to naravno nije tako.

Može li se opstati bez mišljenja? Ako znamo da se misao uobličava iz iskustva ili tzv. znanja, ima li ičega u meni što je iznad tog znanja, ičega što je subjekat, subjekat koji je nezavisan od misli kao objekta?

Da li se misao dešava nekome ili nečemu? Postoji li entitet iza misli? Stvara li misao "ja" ili je "ja" takođe samo još jedna formulacija uma koji kroz nju očajnički pokušava da samog sebe razgradi i spozna?

Pokušaću da ti opišem tvoje iskustvo. Ti veruješ da si stanovnik uma jer ti izgleda kao da živiš u nekom unutrašnjem prostoru. Taj prostor je često prepun misli koje dolaze i odlaze dok ti ostaješ kao nešto neprolazno.

Spoljašnji prostor doživljavaš kao sredinu u kojoj se nalazi najvidljiviji deo tvog boravišnog mesta: telo. Središte tog mesta je Neizrecivo i za tebe je ono kao osovina sa dva koncentrična kruga: unutrašnjim - umom i spoljašnjim - telom. Kao što telo postoji u atmosferi, tako i um postoji u noosferi, ili mentalnoj sferi.

Sada, na osnovu ovog opisa može ti se učiniti da sam ja izneo upravo ono što ti se dešava, ali to ipak nije tako jer ti se ne dešava opis već Neizrecivo. Ja ne želim da poveruješ u moj opis tvog iskustva već hoću da ti kroz njega ukazem na Neizrecivo koje se može imenovati, ali će uvek ostati nedirnuto imenovanjem, jer na taj način izričemo samo imena, ali ne i Neizrecivo.

S: *Da li misao stvara um?*

Sah: Stvara li vazduh telo? Disajnim procesom vazduh ulazi i izlazi iz tela. Mentalnim procesom misao prolazi kroz um. Misao je prolazni sadržaj uma kao što je vazduh prolazni sadržaj tela, ali ni misao ni vazduh nisu tvorci uma, tj. tela.

Misao je trenje uma i noosfere, i kad se to trenje prenosi na atmosferu, glasne žice, pomoću vazduha, stvaraju reč. Reč je kao čaša, a misao kao tečnost unutar nje. Reč je izgovorena misao. Misao je neizgovorena reč.

S: Da li postoji misao koja nije reč?

Sah: U jogi i tantri imamo termin za ono što još uvek nije misao. To je *manas*, ili mentalna supstancija. Ta misaono neizdiferencirana masa se iskustvom konsoliduje u ono što prepoznavamo kao misao. Iskustvo je, dakle, ono što kon-kretizuje i formira misao. Iskustvo jedne misli izaziva sle-deću misao, i to ulančavanje mentalnih reakcija stvara iluziju znanja. Međutim, misao je, sama po sebi, tek oblik neznanja, oružje kratkog dometa kad je stvarnost u pitanju. Misao je reciklaža doživljenog, mehaničko obnavljanje prošlosti, jer ona dolazi iz pamćenja, a pamćenje je psihološki talog vremena.

S: Da li to znači da bih morao da otklonim veo misli ako želim da iskusim Nepoznato?

Sah: Nepoznato je samo drugo ime za to što jeste. Posma-trač ne mora da učini nešto s posmatranim u obliku misli ili posmatranjem kao procesom. To što jeste je ovde i sada, a veo misli je veo poznatog koji prekriva, mada ne mora da skriva Nepoznato.

S: Kad slušam o svemu tome, imam osećaj kao da mi se um zamrzava.

Sah: Otopi ga spoznajom.

S: Ali misao me sprečava da vidim stvarnost. Kako da savladam tu prepreku?

Sah: Misao je prepreka upravo zato što misliš da te u bilo čemu sprečava. Zar nije misao o prepreci samo misao o prepreci?

S: Jeste.

Sah: Koja te onda sila sprečava da vidiš da rešetke misli ne sprečavaju slobodu viđenja? Kada vidiš to što jeste *mimo* misli, shvataš da u stvari nikada nisi ni bio u mentalnom kavezu.

Misao ti stvara osećaj da je to što jeste neka vrsta cilja. Na taj način, to što jeste pretvara se u objekat, u formu, dakle u nešto drugo od onoga što jeste. Cilj je, naravno, uvek nešto udaljeno od tebe, i prostorno i vremenski. Samim tim, čini ti se da je neophodno savladati distancu između "ovde" i "tamo", između "sada" i "sutra", "preko-sutra" ili "za deset godina". Sve je to mreža misli, koja drži čoveka u snu.

Čovek spava na jastuku misli. Misao, kao uobličeno poznato, uljuljkuje čoveka izvesnošću. Mi smo izolovani od nepoznatog svojom nesposobnošću da sagledamo ono što jeste.

S: Treba postati svestan.

Sah: Ako si svestan, nema postajanja, ali ako nisi, prolongiraš san recima "treba", "postati" i "svestan".

Biti *zaista* svestan nije isto što i misliti o svesnosti. Imenovanje procesa nije i otpočinjanje procesa. Ako pokušavaš poznatim da dokučiš nepoznato, misao istiskuješ mišlju i tako vrtoglavom brzinom jureći za spoznajom bežiš od nje.

S: Ali šta da radim? Vaše reči ne gase moju žeđ već je samo čine još nesnosnom.

Sah: Ako je tako kao što kažeš, onda su reci ispunile svoju svrhu. Besmislica traganja prestaje kada se traganje inten-

zivira. Um se vrti oko reci i značenja kao pas koji juri sopstveni rep dok ga ne ugrize. Šta drugo očekuješ da čuješ? Ne može se reći ono što se ne može reći.

S: *Pa zašto onda govoriti?*

Sah: Da bi se iskazalo ono što može da se kaže.

S: *Ne vidim smisao...*

Sah: ... jer ga i dalje besmisleno tražiš u recima u kojima ga nema. Odgovor je u *slušanju* misli, a ne u misaonim *zvucima*.

Reč "sunce" ne može da otvori pupoljak stvarnosti. Mi recima samo zaglušujemo sebe, očekujući da ćemo kad tad nešto čuti. Trenutak slušanja se odlaže zbog toga što se naprežemo da bismo čuli, a sam mentalni grč muti jasnoću percepcije. Zato i naglašavani da misao *ne može* da te spreči da vidiš to što jeste, ali ti samog sebe možeš.

S: *Kako?*

Sah: Tako što se lepiš za reči i misli, proglašavajući ih nečim drugim od onog što jesu: reči i misli.

Misao, kao oblik neznanja, stvara u tebi osećaj sigurnosti. Na primer, ti misliš da si ovo ili ono, definišući recima svoj identitet. Pošto ne vidiš šta zaista jesi, misao o "ja" ti postaje stvarna, a reči koje pothranjuju slepilo neznanja hipnotisu te ponavljanjem ta dva slova: "j" i "a". To "ja" je, recimo, "inteligentno", "privlačno", "uticajno" - to su te rešetke misli koje ograničavaju biće. Misli su odgajivačnica gluposti. Pod glupošću podrazumevam "istrajnost u neznanju".

S: *Šta je onda to što jesam?*

Sah: To što jeste. Sta bi drugo mogao da budeš? Um je povodljiv, a misli znaju da budu vrlo sugestivne - pod uslovom da ih ne vidimo kao oblik neznanja, kao formu poznatog, kao ispoljavanje prošlosti.

S: *Zbog čega su reči tako opasne za mene?*

Sah: *Ti si opasan po sebe, zato što recima o istini remetiš tišinu istine, a reči same po sebi nisu ni opasne ni bezopasne. Kako reč može da ima moć? Naša slabost je to što svemu oko nas pripisuje loš uticaj.*

Kakav je nož? Jasno je da on sam po sebi nije ni dobar ni loš. U rukama hirurga postaje spasonosan, u rukama ubice postaje smrtonosan.

Ako znamo da ga mudro upotrebimo, život može biti produžen, a ne ugrožen. Na isti način, ako znamo kako se reč upotrebljava, to znači da znamo staje ona, čemu služi i kome se na koji način upućuje.

S: *Da li to znači da reči mogu da nas izbave iz neznanja?*

Sah: *Ti ćeš se sam izbaviti iz neznanja ako prestaneš da gledaš na njih kao na spasioce ili nosioce smisla. Reč je samo kalup misli - besmisleno je videti reč kao spasioca od poznatog kada je ona odjek poznatog. Razumeš, ti sebe spašavaš čim vidiš reč kao reč, a ne kada od reči očekuješ spasenje. Ali nemoj očekivati ni da ću te ja sada spasiti tako što ću ti svojim recima preneti to razumevanje, jer je ono neprenosivo.*

S: *Zašto?*

Sah: Zato što si prisiljen da protumačiš sve što ti se kaže. Tumačenje je tumačenje. Značenje reci nije reč koja se čuje, već poruka unutar zvuka. Ti svaku rečenicu interpretiraš u skladu sa svojom uslovljenošću. Pošto tvoj intelekt dekodira reč po svojim obrascima, on im *nameće* svoje značenje, istiskujući ono već postojeće. Na taj način, reci popunjavaš poznatim, a razumevanje ostaje neprenosivo.

S: *A šta bi bilo kada bih samo slušao?*

Sah: Tada ne bi imalo šta da ti se kaže - jer bi razumeo. Kada bi čovek bio u stanju da se ne vezuje za reci, mogao bi da ne zloupotrebljava sopstvene mentalne i verbalne sposobnosti.

S: *Kako da rečima ne dajem svoje značenje? Kada bih to činio, bio bih nerazumljiv i sebi i drugima.*

Sah: Da bi uopšte mogao da odvojiš reč od značenja, moraš da iz reci ukloniš sočiva prošlosti, taj takozvani *podsvesni talog*. Reč nije samo supalj zvuk koji putuje do sluha, već nešto što itekako smanjuje sluhovitost recipijenta - ako ne znamo da upotrebljavamo reci.

Jedan od važnijih delova rada na sebi je ispravna upotreba reci i taj segment rada zove se *precizan jezik*.

Ako ti je otac govorio da si lenj ili neobrazovan, ako te je ponekad nazivao glupanom, reč "glupan" je stvorila uslovni refleks koji u tebi automatski izaziva reakciju. "Glupan" je zvuk koji menja tvoje raspoloženje, i to samo zato što unutar te reci imaš podsvesni talog. Sad bilo ko može da te razbesni ako u šali pomene tu reč. Svaka reč ima duplo dno, svoju vidljivu stranu, i svoj skriveni odeljak. Svesna upotreba reci je čišćenje nejasnoća koju provocira uslovni refleks. Ljudi su najdublje u snu dok pričaju. Mehaničnost je u govoru najočiglednija. Kada bi samo mogli da čujemo šta nam se stvarno govori kroz ono što nam se kaže, telepatija uopšte ne bi bila potrebna.

Ostali bi zapanjeni lažima, neznanjem i uslovljenošću ljudi, ali bi nam se srušila iluzija o znanju. Preciznim jezikom uvek imenuješ činjenično stanje stvari; nesvesnost je imenovanje stvari koje zavisi od trenutnog raspoloženja. Zbog toga obično kažem da su reči uteha neznanice.

OVISNICI NAJČEŠĆE ISTIČU ZNAČAJ NEZAVISNOSTI

Sagovornik: *Vi uporno naglašavate neophodnost ispitivanja i govorite kako je taj proces jedini ispravan način da se dođe do samospoznaje. Slušajući vas, stekla sam utisak da se čovek ne može promeniti zbog toga što sve tumači onako kako mu trenutno odgovara. Da li sam u pravu?*

Sah: Da bi ispitivao, čovek mora da bude distanciran od objekta koji ispituje. Ispitivanje misli nije moguće ostvariti ako sam isuviše subjektivan, tj. previše poistovećen sa misaonim tokom. Određena distanca je neophodna. Objektivizirati misao znači smanjiti subjektivnost. Tada, kroz posmatranje, ne zauzمام stav, ne analiziram, već mi, zbog povećane pažljivosti, svaki objekat sam "govori" sve o sebi. Misao se, gledajući iz tog trezvenog stanja, vidi kao "misao", a ne kao "moja misao". Ona je, odjednom, sasvim svoja, i prekid interpretacije ne stvara novu misao kao odjek one stare. Misao se pojavljuje, i ako sam potpun u svom posmatranju, ona se vidi kao pojavnost, ne kao stvarnost. U meditativnom stanju stvarnost je posmatrač, nikada posmatrano, tj. misao. Tišina opservacije prožima objekat i on više nije ni "dobar" ni "loš", ni "spiritualan" ni "svetovan", ni "tvoj" ni "moj", nego takav kakav je, i uopšte ne stvara bviku.

Većina ljudi nije dovoljno zrela za ispitivanje, jer je njihovo mišljenje isuviše rigidno, pa ga čovek ne menja čak i onda kada je potpuno očigledno da je pogrešno. A nije naodmet naglasiti daje svako mišljenje pogrešno.

S: *Zbog čega?*

Sah: Zato što možeš da misliš bilo šta o bilo čemu, da zauzmeš bilo koju mentalnu poziciju, i da uopšte ne znaš ono u odnosu na šta zauzimaš stav "za" ili stav "protiv". Misliti da si u pravu, ili misliti da nisi u pravu, svejedno - to je neznanje. Možeš da misliš da znaš, možeš da misliš da ne znaš, to ne pravi nikakvu bitnu razliku - ti *ne znaš*, ma šta mislio.

Ako se odvojiš od misaonog procesa, iznenada ćeš razumeti da je svako, baš svako mišljenje mentalni oblik utehe, misaoni amortizer pred strahovitim neznanjem, sigurnost i zaštita neznalica.

Mišljenje je najuniverzalniji lek za dugovečnost iluzije znanja, lako se svakodnevno suočavamo sa kratkovidošću vlastitih misli, nikako da razumemo njihovu relativnu bezvrednost. Mi se plašimo da dublje ispituјemo svoj život - kao da negde nerazgovetno osećamo da bi efekti bili pogubni za stabilnost našeg takozvanog unutrašnjeg mira. Kao da nam je lakše da verujemo da je sve u redu, kao da nam se ne ulazi u taj psihološki bezdan. Naš samozaštitnički mentalni oklop je, u stvari, misaoni grob u kojem počivamo, i zbog sigurnosti pred životom mi se osećamo živi - jer nas nema! Misao je pogubna za životnost bića jer verno imitira život, i ko god nema hrabrosti da ispituje sebe umire mnogo pre svoje fizičke, tj. one očigledne smrti.

S: *Na koji način čovek može da istinski oživi sebe?*

Sah: Sumnjom. Sumnja je upornost odbijanja bilo koje vrste verovanja, jer vera je barbiturat; ona uspavljuje i samo zataškava neznanje ne otklanjajući ga. Neznanje je smrtonosna rana preko koje smo postavili zavoje vere i mišljenja. I? Jesmo li sada zauvek otklonili opasnost? Ili je opasnost još opasnija kada je uklonjena iz vidnog polja?

S: A šta se dešava sa onima koji su prirodno pozdrivi prema vlastitom mišljenju?

Sah: Podozrenje je drugo ime za strah, i nema nikakvih dodirnih tačaka sa sumnjom kao ispoljavanjem one suštinske hrabrosti da se spozna to što jeste.

Podozrenje i vera su braća blizanci. Jedan brat je "ne", drugome je ime "da", ali su oni identični, i proporcionalno udaljeni od znanja, iako se nalaze na suprotnim stranama.

Ovo se mora duboko razumeti. Uopšte nije važno da li je tvoj strah izabrao podozrenje ili veru kao način da se konzervira neznanje. Ti ne znaš, i to je jedino važno. Još je važnije da to sama spoznaš, a ne da mi veruješ ili ne veruješ. Promena stava u odnosu na moje reči ništa neće promeniti.

S: Ali ja osećam da je to tako i zbog toga verujem da je situacija baš onakva kakvom je vi predstavljate.

Sah: To ništa ne menja, ponavljam. Istražuj. Vrlo je ugodno potčiniti se autoritetu ili snazi nečijih reči, ali to samo odlaže trenutak direktnog viđenja. Viđenje mora biti *tvoje* viđenje! Ne pozajmljuj oči od onih koji govore da ih poseduju.

S: Kako da ispitujem ako ne verujem onom ko mi govori da ispitujem?

Sah: To je početak ispitivanja. Ako razumeš, sumnja je sredstvo istraživanja, kontemplacije, razotkrivanja. Ali ako ne razumeš, ti onda samo skupljaš utiske tuđih, upotrebljenih misli i prerađuješ sveopšte neznanje. Da bi progledala, moraš da *znaš da ne znaš*, a ne da *misliš da ne znaš*. Možeš da misliš šta god hoćeš, da mislima objašnjavaš sebi ili drugima šta god ti padne na pamet, ali bez istinskog razumevanja situacije u kojoj se nalaziš sve što činiš je odraz straha, odraz neznanja, a ne znanja.

Ispitivanje ne počinje ubeđenošću da je ono što ti govorim istina. Kako možeš da znaš ako samo misliš? Misao je bespomoćna u odnosu na sve što je iznad ili izvan misli. Tek ako razumeš nemoć i slabost mišljenja samog po sebi, u stanju si da posumnjaš i kreneš u ispitivanje.

S: Da li to znači daje ispitivanje samostalno, i da mi ništa ne može pomoći u tome?

Sah: Ako počneš samostalno da ispituješ, da istražuješ sve, bez razlike, uprkos predubedenjima i misaonim zaostavštinama, ako je trenutak sumnje istinit i autentičan, tebi tada sve pomaže! Da li možeš da razumeš tu jednostavnu činjenicu: ako počneš da pomažeš sebi, sve će ti u tome pomoći.

S: Meni i dalje nije sasvim jasna razlika između podozrenja i sumnje.

Sah: Ljudi pod sumnjom podrazumevaju sumnjičavost, a sumnjičavost je samo druga reč za podozrenje, a ne za sumnju.

Podozrenje je pasivizacija pred životom. Ništa ne proveravaš, nego zaključuješ unapred, u skladu sa prilikom, po takozvanom "osećaju". Podozrenje je smrt za razumevanje, baš kao što je vera smrt za ispitivanje.

Sumnja je vitalna, živodajna, aktivna. Ako ništa ne prihvataš, ti sve ispituješ, sve proveravaš, aktivno istražuješ. Podozrenje je apriorno zatvaranje. Sumnja je smelost da se direktno suočimo s onim što je pred nama ili u nama.

S: Da li to znači da i prema učitelju treba da gajim sumnju?

Sah: Sumnja je stanje budnog istraživanja, i pošto nije paradajz, ne mora da se gaji. Sumnja nije sumnja ako je shvatiš kao oblik dozvoljenog ponašanja pred učiteljem, jer se onda ponašaš kao rob kojem su dozvolili da misli o slobodi.

Učitelj je učitelj baš zbog toga što insistira na tvojoj nezavisnosti, ne dopuštajući da se vežeš i postaneš zavisna od nezavisnosti koju je neko drugi ostvario. Možeš da obožavaš tuđe bogatstvo i da umreš kao poslednji prosjak.

Zašto bi učitelj bio izuzet iz ispitivanja? Ako je povlašćen u tom smislu, onda je jasno da ti ništa ne razumeš ili da on ništa ne vredi. Religiozni lideri su narkomani određenih ideja, i sada samo šire epidemiju idejopoklonstva. Ako uzmeš dozu verovanja u bilo šta, u bilo koga, sa tvojim rastom je svršeno. Pretvorićeš se u ovisnika koji propoveda nezavisnost. Nemoj to sebi da dozvoliš ni po koju cenu!

S: Ako sam vas dobro razumela, vi kažete da podozrenje nestaje kroz razumevanje, dok postojanje sumnje kao metoda ispitivanja sprečava slepo verovanje.

Sah: Baš tako. Podozrenje je beskrajno besmislen metod samoočuvanja. Šta je to u nama toliko vredno da zahteva čitavu mrežu psiho-sigurnosnih sistema? Strah mumificira neznanje kao daje neznanje nešto toliko značajno da zaista zaslužuje balsamovanje. Naravno, tom glupošću se ubija žrtva neznanja - da bi neznanje živelo duže.

Podozrenje, kao psihološka reakcija na okolnosti, krije u sebi dvostruku opasnost: štiti nas od nepostojećih opasnosti i tako stalno podiže stepen borbene gotovosti s jedne, dok nam s druge strane ne dopušta da razumemo da u nama nema ničega što bi zahtevalo odbranu.

S: Da li se kroz sumnju, kao vrstu ispitivanja bez straha, može doći dopoverenja?

Sah: Ne da može, nego je to (ako ne jedini onda barem) najsigurniji put. Sumnja je proces koji se spontano završava poverenjem. Poverenje je prirodan plod sumnje, a samo poverenje je početak predanosti.

S: Na koji način možemo ubrzati proces transformacije poverenja u predanost? U stvari, može li čovek išta da, po tom pitanju, učini sa svoje strane?

Sah: Poverenje je zagrevanje, a predanost ključanje jedne te iste vode. Čovek može da ubrza dolazak kulminacije ako ne ubacuje u vodu ledene kocke straha u obliku vere ili podozrenja, svejedno.

S: Kažete da poverenje predstavlja početak predanosti, ali da je samo poverenje kulminacija sumnje. Šta je onda kulminacija podozrenja?

Sah: Vera. Apsurd samozaštitništva samo menja stranu, ne gubeći ništa od svoje besmislene statičnosti. To je dokaz da

"ličnost" u sebi ima mehanizam samoobnavljanja, ali ne i mehanizam samouništenja. U narodu postoji poslovice koja kaže: "Voda samu sebe ne zajazi." Isto tako, "ličnost" ne može ukinuti sebe, no da bi uopšte otpočeo proces demehanizacije, čovek mora da ispituje i da se ispituje. Na taj način će se stvoriti distanca između "ličnosti" i onoga ko nosi tu masku.

S: Da li je "ličnost" ono što počiva na veri i podozrenju?

Sah: Ne, "ličnost" je zloćudna izraslina neznanja, društveni proizvod pohranjen, kao kukavičje jaje, u pojedinca. "Ličnost" je "javno lice", "globalni karakter", "dopušteni psihološki profil". Iza te maske nalazi se naše izvorno lice, no ako živimo pod velovima nade i podozrenja nikada ga nećemo prepoznati i oživeti. Htenje da se autentičnost ostvari je borba za dostojanstvo čoveka.

S: To htenje je ono što indukuje pojavu sumnje kao pokušaja samorazvoja?

Sah: Da, sumnja je jedan od načina. Za razliku od podozrenja, sumnja je traganje za činjenicama, a ne za čvrstim mišljenjem koje će podržati snagu našeg sna. Sumnja pita: "Da li je to stvarno?", a podozrenje: "Može li to da se uklopi u moje već stvorene navike?" Sumnja je hrabrost da se činjenica prihvati kao činjenica, bez obzira na posledice.

S: Ali zbog čega ja tako često varam sebe? Ponekad mi se čini da sam prihvatila nešto, ali se na kraju ispostavi da sam samu sebe prevarila.

Sah: Ti želiš da dođeš do promene, umesto da *ispituješ* i da dopustiš da se promena spontano dogodi. Preobražaj prirodno dolazi posle razumevanja, kao što grmljavina sledi bljesak munje. Podozrenje je strah, a strah je *uvek* strahovito opterećenje. Zbog straha pod krinkom ispitivanja mi imitiramo promenu sve dok nam neka nova životna situacija ne obelodani da smo u potpunosti falsifikovali sebe.

S: Jasno.

Sah: Možda... nastavi dalje. Nemoj da želiš promenu. Ispituj, pa šta se desi neka se desi.

PROBUĐENJE JE TVOJ NAVEĆI SAN

Sagovornik: *Da li je istina da svaki spiritualni tragalac nalazi učitelja kakvog i zaslužuje?*

Sah: Zar postoji još neka mogućnost? Laž stvara laž, istina istinu. Kad ispred doline odjeka kažeš: "Volim te", odgovor ne može da bude: "Mrzim te." Ako sam ja sam po sebi lažan, može mi se dogoditi da nekim čudom nabasam na autentičnog učitelja, ali to mi neće biti ni od kakve koristi. Biću impresioniran onim što nije "učitelj" - recimo, duhovnim metodama, harizmatičnošću ostvarenog bića. Uzeću od učitelja sve ono što mislim da mi treba, a ne ono što on hoće da mi da. Sve što mi se kaže, tumačiću kako meni odgovara; na kraju ću biti razočaran vlastitom statičnošću, ali ću je preventivno pripisati njemu, nikad impulsima sa-mozaštitištva. Doći ću praznih ruku, a otići takođe praznih ruku.

S: *Malopre ste rekli "autentičan učitelj". To znači da postoje i oni drugi, zar ne?*

Sah: Učitelj je svako ko ima učenike. Čovek koji pokušava da uči ljude da dopru do stanja ne mora sam da poseduje stanje.

S: *Da li to znači da postoje i oni koji samo manipulisu informacijama?*

Sah: Nisam to hteo da kažem. Uglavnom se tu radi o dobroćudnim, ali nestručnim ljudima koji su izmanipulisani vlastitim iskustvom.

Samozavaravanje može da se odvija i pod krinkom velikih duhovnih napora, i stoga insistiram na razlici između rada po sebi i rada na sebi. Upoznat sam sa praksom nekolicine učitelja, i sve što mogu o njima da kažem je da ljudima samo sentimentalizuju snove. Veoma je mali broj onih koji su sposobni da stvore mogućnost da se čovek rasani. Srećom, postoje i takvi.

S: *Jednom prilikom ste pomenuli da postoje horizontalni i vertikalni učitelji. U čemu je razlika?*

Sah: Ljudi koji rade sa velikim brojem tragalaca su horizontalni učitelji, i oni uglavnom nemaju učenike već samo sledbenike i "zapisivače velikih reci". Njihov zadatak nije da probude mnoštvo, već da poboljšaju kvalitet kolektivnog uma.

Vertikalni učitelji su prilično nedostupni. Oni rade sa izuzetno malim brojem ljudi, ali do kraja, do probuđenja.

S: *Koji metodje bolji od ova dva?*

Sah: I jedan i drugi imaju svoju svrhu. Problem je u tome što ima mnogo učitelja, a premalo učenika. Svi obično misle da je obrnuto, ali u stvarnosti nije veliki broj onih

koji su spremni da uče. Mnogi ljudi umišljaju da su učenici samo zbog toga što im se ta želja povremeno javlja. Radi se o onima koji ne znaju ništa, ali im imponuje da sebe nazivaju velikim imenima. U njima se povremeno javlja bes, i tada žele da nekom oduzmu život. Pa ipak, oni sebe ne vide kao ubice, iako je i to impuls, baš kao i želja za učenjem.

Niko ne zna kako se uči. Učenje zahteva veliki napor, htenje da se shvati ono što se čuje, a ne želja da se reci upamte. Svi memorišu, ali niko ne razume. ,

S: Da li je rad na sebi horizontalno ili vertikalno učenje?

Sah: Isključivo vertikalno. Rad na sebi zahteva istinsku spremnost, a ne parole. Rad je neposredni napor da se proširi svesnost, a ne da se proširi rečnik neznalice.

S: Koje onda spreman?

Sah: Niko...

To govori koliko smo udaljeni od sebe. Spremnost za samosuočavanje stiče se radom na sebi. Sve negativne motivacije su dobre za početak, ali samo za početak.

S: Šta su to "negativne motivacije"?

Sah: Ja sam nezadovoljan jednim segmentom vlastitog života, i zato želim nešto da promenim; ne sebe, nego taj segment. Nije mi dobro sa samim sobom, pa izmišljam nekakav spiritualni put kao izlaz iz psihološkog ćorsokaka. Sve s'i to negativne motivacije.

S: Zar postoje još neke motivacione sile?

Sah: Da, afirmativne. To je put "za", ne put "protiv".

S: Da li je žudnja za probuđenjem afirmativna motivacija?

Sah: Ne možeš da želiš ono što ne znaš. Ljudi koji misle da žele probuđenje su u dubokom snu. Oni žele stanje koje će ukinuti nezadovoljstvo, i to stanje imenuju kao "probuđenje". Probuđenje nije finalni proizvod nezadovoljstva ili -kako mnogi misle - radoznalosti, jer bi to bilo isto tako besmisleno kao kad bi očekivali da svetlost nastaje od specifične gustine mraka.

Ti si u tamnici poznatog. Svet van rešetaka je ono što ne znaš. Tu se, pored mnogih drugih stvari nalazi i probuđenje. Pošto nije u domenu misli i iskustva, stvarnost tog stanja ne može da se želi. "Želja za probuđenjem" je u stvari idealistička modifikacija poznatog, tako da je ona samo jedna vrsta udobnijeg kaveza. Ako si čitav život vezan lancem neznanja, za tebe je znanje trenutak kad se na lanac doda još desetak novih karika. I? Da li je to sloboda?

S: Po vašim recima, čovek bi mogao da zaključi da smo apsolutno bespomoćni.

Sah: Ne, samo smo nemoćni. Da smo bilo šta "apsolutno", bili bismo svemoćni, a ne ovakvi kakvi smo.

Čovek je bespomoćan. To ne govorim ja, već činjenice koje su dostupne svakom. Probuđenje je tvoj najveći san. Kuda ideš? Ka čemu? Šta ti je pogonsko gorivo? Pitam te direktno: od čega si stvorio ideju probuđenja?

S: Ne znam... Od poznatog?

Sah: Naravno. Nemaš drugi materijal osim proživljenih utisaka. Kada se cigle iskustava povezu cementom nade, tam-

nica neznanja bogatija je za još jedan zid: ideju probuđenja.

Postoje ljudi koji su postigli oslobođenje; to su oni koje zovemo učiteljima. Njihove spiritualne instrukcije su nalik turpijama. Istinski učenik, shvatajući da turpija nije sloboda nego sredstvo da se do slobode dođe, spremno je koristi, presecajući rešetke. Ostali turpijaju nokte i umiru u kavezu.

Istina je nešto najskuplje na svetu. Ona se ne može verbalno ili telepatski preneti, jer istinu niko nije u stanju da nam pokloni.

S: A kada biste vi mogli da je poklonite?

Sah: Ti tada ne bi mogao daje primiš.

Istina ne može da se skući u uskom prostoru misli i reci. Ma koliko bili vesti mislioci, i ma koliko da nam je elokventnost izražena, naša bespomoćnost pred istinom ostaje ista. Viđenje istine je čin izuzetne smelosti. Ona nije u učitelju nego u zrelosti učenika.

Da objasnim... ti tražiš ono što jeste. To što jeste je to što jesi. Učitelj je ogledalo, i ti možeš da sagledaš sebe -ili to što tražiš - samo ako otvoriš oči... A nemoj da zaboraviš: čak i "probuđenje" može da ti ušije kapke!

S: Kako da budem afirmativno motivisan?

Sah: Tako što ćeš istrošiti negativne motive. Nemoj da bežiš "od" nego kreni "ka". Budi totalan, i doći ćeš do afirmativnosti. Ne možeš da istinski radiš na sebi sve dok si parcijalan.

Ljudi samo pričaju o spremnosti da prime nešto novo, a ni ne razmišljaju o tome da je nemoguće videti nepoznato ako postoji vezanost ma i za jedan deo poznatog. Da bi se došlo do "sada", u jednom trenutku moraš da prekineš kontinuitet povezanosti sa poznatim. Tek tada vidiš, tek tada razumeš i znaš.

Ko god pokušava da sa učiteljem zadržava "staro" kao neku vrstu psihološkog branika, gubi nesagledivu šansu da ostvari sebe. Mi smo uočljivi i jaki na recima, a nevidljivi na delu.

Sećam se jedne devojke koja je došla kod učitelja s dubokim uverenjem daje bogomdani tragalac.

Kad ju je ugledao, učitelj je odložio novine uz reci: "Pitaj".

"Šta je istina?", bilo je njeno pitanje.

"To je vrlo skupo pitanje. Jesi li sigurna da možeš da platiš?"

"Sigurna sam."

"Da li si u stanju da čuješ šta je istina po bilo koju cenu?"

"Jesam", insistirala je devojka.

Odjednom, baš kada je trebalo da odgovori, učitelj se vratio iščitavanju novina, ne rekavši ni reči.

Kako su minuti prolazili u potpunoj tišini, tako je napetost sve više rasla. Kada je dostigla kulminaciju, devojka je opet progovorila.

"Pa dobro", počela je, kontrolišući nestrpljenje, "koja je cena?"

"To više nije tvoja briga. Ako si zaista spremna da i život žrtvuješ da bi spoznala istinu, zar je potrebno cenjkati se oko trivijalnosti."

"Cena će biti", nastavio je učitelj, "tvoj život. Nalazimo se na desetom spratu. U momentu kad skočiš kroz prozor, ja ću ti reći šta je istina, i budi sigurna da ćeš je čuti pre no što dodirneš tlo."

Naravno, devojka je odustala i ostala živa.

S: Meni to izgleda vrlo drastično. Šta bi bilo da je stvarno skočila?

Sah: Da je zaista bila toliko rešena, već posle dva koraka znala bi sve, jer samo onaj koji može sve da žrtvuje, može sve da čuje. Nikakve stvarne opasnosti nije ni bilo, zbog toga što svako ko iole razume autentičnu duhovnost ne može ni da postavi takvo pitanje, još manje da razmišlja o žrtvovanju.

S: Da li rad na sebi podrazumeva i neku ličnu žrtvu?

Sah: Da... (pauza)

S: Šta je lična žrtva?

Sah: Žrtvovanje ličnosti.

"Ličnost" je kumulativna sila sna. Ona raste i razvija se nesvesnošću, tj. reakcijama na spoljašnje podražaje. "Ličnost" je maligni tumor bića, i da bi se on odstranio, nož dolazi od spolja u obliku učitelja. Tako gledano, operacija je otrežnjenje, a ono ne podrazumeva upotrebu anestezije. Nijedan učenik ne može da izigrava hirurga - amatera, zbog toga što tumor samozaborava ne može da se odstrani bilo kakvim delovanjem tog istog tumora.

S: Ali kako da znam da je učitelj autentičan? Ko može da mi garantuje da ću izabrati pravog? Šta da radim ako naiđem na prevaranta?

Sah: Ništa. Budi mu zahvalan što ti je objasnio da si potpuni prevarant. Ako si ti istinski tragalac, možeš da učiš i od mašine za pranje posuđa. Ako učiš, onda učiš *od svega, kroz sve*. Ako pamtiš reci učitelja ne primećujući ništa što se oko tebe dešava, ti si onda sledbenik, a ne učenik.

U radu na sebi ne daju se nikakve garancije. Sigurnost, to jest osećaj izvesnosti, je najveća uspavanka. Samospoznaja nije proizvod koji se prodaje uz garantni listić. Infantilno je očekivati bilo šta od spolja.

S: Kad zaista počinje rad na sebi? Kako se prekida ta psihološka nezrelost?

Sah: Detinjstvo tela je završeno kada dete shvati da će umreti. Detinjstvo uma je gotovo čim čovek shvati da još uvek nije ni počeo da živi. Videti to znači biti zreo, biti spreman za nepoznato.

LEPOTA BEZNAĐA

Sagovornik: Zašto čovek uporno odlaže suočavanje sa samim sobom? Zbog čega, ako nas većina duhovnih učenja već upućuje na zaključak daje samospoznaja neminovna?

Sah: Ono što se pod pojmom "čovek" podrazumeva još uvek, nažalost, ne vidi koliko ne vidi, pa snaga te slabosti neminovno odlaže čak i neminovnu samospoznaju.

Čin odlaganja počiva na nedostatku hrabrosti da okrenemo lice onom stoje neizbežno. Mi prvo stvorimo sve uslove za promašaj, pa se posle žalimo na okolnosti. Žalimo se na spoljašnje situacije koje su puka posledica naše dezorjentisanosti. Okrećemo leđa problemima koji su stvarni i govorimo s gnevom pravednika o nestvarnim uzrocima koji kvare ljudsku sreću i blagostanje, a pri svemu tome u potpunosti prenebregavamo sebe kao prvog i jedinog inicijatora vlastite teskobe. Kriviti drugog ili druge, uvek je znak loše procene.

Nama je teško da prihvatimo čak i tu prostu činjenicu - da smo u begu od sebe - iako iz tog razloga doživljavamo životna upozorenja kao životno prokletstvo.

S: Ali šta se, suštinski, "dobija" odlaganjem? Šta ljudi misle da će time postići?

Sah: Suštinski se ne dobija ama baš ništa, ali se potvrđuje i produžava jedna od naših najdražih iluzija: "Biće bolje."

Na obali reke izgladnela starica našla je oveće jaje, i taman kad je htela da ga zgotovi, padne joj na pamet misao da bi bilo bolje da se koliko-toliko strpi, da sačeka malo.

"Za nedelju ili više, poješću pile."

Kad je jaje dozrelo, iz ljuspe izađe nepoznata životinja.

"Čudno pile", pomisli starica. "Možda će postati velika ptica; bolje je da se još malo strpim i da na kraju imam mesa koliko hoću."

I tako, posle par meseci, krokodil pojede babu.

S: Dešava li se to svima?

Sah: Dešava li se to tebi? Ne uopštavaj. Odlaganje je univerzalni promašaj koji se dosledno prenosi sa generacije na generaciju. Dešava se. Sada. I tebi... Možeš li da razumeš? Čovek brzo trči, ali u pogrešnom smeru. Čim stigne do posledica sopstvenog odlaganja, samosažaljenje procveta. Zatim, kao miris, dolazi nada, nada kao spremnost za novi besmisleni krug. U stvari, naša najveća nesreća je u tome što smer svoje sudbine shvatimo isuviše kasno da bi ga mogli promeniti. Ka sebi, ne od sebe.

S: Ali zar nada nije izvesna podrška u ljudskom napretku?

Sah: Napretku - ka čemu? Govorim o čoveku, ne o tehno-logiji. Odlaganje samosuočavanja ubrzava pojavu nade, koja opet, dovodi do osujećenja i novog odlaganja - začarani krug. Od sebe, ne ka sebi.

Nadanje je rasprodaja dragocenog vremena. Biće bolje, zar ne? Trenutno nam nije dobro, ali... To "ali" je podrška da jednu grešku zamenimo drugom i da prividom promene maskiramo kontinuitet nesigurnosti. Danas ne možeš da živiš sebe, od jutros ti ništa ne polazi za rukom, ali... glasno kažeš "ali" i odjednom, volšebno, nova nada zablista na horizontu samozavaravanja. Nada ti uliva snagu bez da ti otvara oči. Rešenje problema odgađaš za sutra, nastavljaajući da odlaganjem taj isti problem produbljuješ, širiš, energiziraš.

Svaki se psihološki program ponavlja iz dana u dan potpuno nezavisno od svog tvorca. U stvari, može se reći da je za vlasnika mehanizam neprimetniji što je učestaliji. Sve što se unutar tebe samog ponavlja - bez obzira na svrhovitost - ti vremenom proglašiš "svojim", a ta slojevitost, zbog sve veće i veće uzajamne protivrečnosti, rasloji jedinstvenost bića. Taj raspad je neprimetan i stoga poguban. Ako ne zaboraviš da si se zaboravio, nećeš se ni setiti da se sebe ne sećaš, da sebe ne prepoznaješ. A od spolja nemaš podsetnik - sve je aranžirano tako da utiša, da tiho zataška akutnost nezadovoljstva. U spoljašnjem svetu imaš "oslonce za identitet": moja žena, moja deca, prijatelji, navike, obaveze, nacionalnost. Sve ti to pomaže da sebi neprimetno odmažeš, sve ti pruža priliku da nastaviš da od sebe bežiš kao od najveće neprimetne.

S: Da li to znači da su...

Sah: Nisu! Ni žena ni deca ni tzv. prijatelji nisu niti mogu biti prepreka.

Pokušaj da me razumeš. Ja sam poslednji čovek koji bi zagovarao otuđivanje - ono se dešava, ono se dešavalo, ono će se dešavati. Niko nema želju da forsira ono čega ima u izobilju. Samo govorim ono što vidim. Mi smo sebe odavno izgubili, i sad tu prostu činjenicu, kao neku sramotu, prikrivamo imanjem svega i svačega. Nije li tako?

To što imamo - ma šta da je u pitanju - nije naš protivnik. Radi se o prostoj zamci: mi imanjem drugih nadoknađujemo nemanje sebe, a neposredno okruženje, i živo i neživo, samo je nedužni talac našeg samozaborava.

S: Zašto smo uopšte došli u tako nezavidnu situaciju - da jedni druge nehotično zloupotrebljavamo? Gde je smisao u svemu tome?

Sah: Ko govori o smislu? Glupo je očekivati smisao usred besmislice koju živimo, usred svih gluposti kojima se hvalimo, usred svih tih zabluda, bespuća i nemira.

Samozaborav, ili zaborav tog "ja" ima za posledicu zloupotrebu "ne-ja". Ne govorim da je to svesna zloupotreba, jer da je svesnosti, do samozaborava ne bi ni moglo doći. Reč je o prisilnoj zloupotrebi ljudi od strane drugih ljudi, a pošto životne lekcije savladavamo kroz oponašanje, bolest samozaborava je vrlo zarazna, lako se prenosi i teško leci.

S: Zbog čega?

Sah: Sve što je socijalno uobičajeno, postaje vremenom kriterijum normalnosti. Sistemi vrednosti menjaju se kao čaršavi, a ljudi spavaju. Ni kvalitet ni čistoća posteljine ne menjaju dubinu ljudskog sna.

S: Ne razumem i dalje. Zastoje toliko teško probuditi se?

Sah: Zato što sanjamo da smo budni. Ljudi su somnabulisti, mesečari koji buncaju otvorenih očiju. Ti misliš da ne spavaš zato što su ti oči otvorene - kao da je san nešto što

zavisi od kapaka, a ne od svesnosti, od svesnosti koja je jedina istinska budnost. Ja ne govorim o budnosti kao budnom i aktivnom stanju organizma, već o budnosti kao budnom i aktivnom stanju bića. Kada je biće budno, potpuno je nevažno jesu li kapci podignuti ili spuštteni - sa snom je svršeno.

Ali, da bi čovek uopšte shvatio da sanja, on mora da prestane sa nadom i odlaganjem, a to je veoma neprijatno i, naglašavam, veoma teško, ponekad i opasno.

S: Koliko ja mogu da vidim, vaša metafora ljudskog sna...

Sah: Kakva metafora!? To je činjenica, a ne metafora, koliko ja mogu da vidim. San traje nezavisno od statike ili kinetike ljudskog tela. Kad fizički spavaš, ti vidiš razne sadržaje koji su ponekad samo odjek čulnih iskustava, a ponekad i njihovo iracionalno ili fantazmagorično iskrivljenje. Tada, u tom psihološkom vidokrugu, lako i brzo primaš sve unutrašnje utiske, iz prostog razloga što je um pounutrašnjen; spoljašnjih utisaka i nema. Senzorna percepcija, dakle, svedena je na nulu, od spolja nema prijema novih sadržaja, pa se svaki jasno iznutra uočava. To bi, otprilike, bio opis tvog sanjanja.

Ako hoćeš da zaista vidiš, da zaista razumeš činjenicu danonoćnog sna, sklopi oči i neće ti biti potrebna dodatna objašnjenja. San traje i kad mislimo da ga nema! U toku dana čula te obasipaju informacijama iz spoljašnjeg sveta, i tebi se čini da si budan jer nisi dovoljno pažljiv da vidiš da se san nije prekinuo nakon jutarnjeg umivanja. Unutrašnje slike preživljavaju. Buka uma preživljava. Sve se i dalje dešava nepromenjenom dinamikom, ali kad si zaokupljen dešavanjima od spolja, ti to niti vidiš, niti čuješ. Zbog toga i veruješ daje san metafora.

S: Ali ako bih prepoznao činjenično stanje - san kao konti-nualnost - da li bi me to trglo iz uspavanosti?

Sah: I da i ne. Stanje bi se promenilo, to je sigurno. Trenuci rasanjenosti bili bi tada zrnca zlata u pustinji sna.

Međutim, ti kažeš: "... ako bih prepoznao", što znači da ne prepoznaješ već da se nadaš da ako, eventualno... Ponovo nada i ništa.

S: Stičem utisak da želite da kažete da je nada, kao posledica odlaganja, prebacivanje odgovornosti na sutrašnje okolnosti, na promenu koja će se možda desiti, i da moje "ali" i "ako" stoje između fiktivnog ideala i aktuelne stvarnosti, ne dopuštajući mi da živim sebe sada bez ikakvog odlaganja, bez ideala?

Sah: Nada je udarna igla za nadahnuće bez pokrića. Mi sebe ispaljujemo u sutrašnjicu kao da jedva čekamo da umremo u neznanju. Hoću da kažem da je situacija beznadežna jer se svi nadamo boljem "sutra" i time jačamo temelje očajnog "sada". Nema izlaza.

S: Zašto?

Sah: Zato što je izlaz vidljiv čim sagledamo bezizlaznost mehaničkog života.

S: Znači, izlaza ipak ima?

Sah: Ne, nema. Opet izvlačiš nadu iz toga.

Ako vidiš da ne vidiš, gotovo je sa malopredašnjim slepilom. Kad u snu shvatiš da sanjaš, kvalitet sna drastično se menja. Čim ugledaš izlaz iz haosa, napuštaš kaos istog trena. Sada, ne sutra! Ko razume, ne odlaže. Ko odlaže, ne razume.

Spoznaja nije u vremenu, pa stoga spoznavaoc stvarnosti nema vremena da stvara sentimentalne pesme i

melodije o spasenju nego se odmah spašava. Ali, ti kažeš: "Znači da izlaza ipak ima?", što je samo nadanje i zatvaranje izlaznih vrata. Ako sad vidiš izlaz, ako sada razumeš, upotrebi to!

S: *Kako?*

Sah: "Kako" je odlaganje.

S: *Ne razumem, uopšte vas ne razumem.*

Sah: Ogromna stena ti pada na glavu. Šta činiš?

S: *Skačem u stranu.*

Sah: Ne pitaš "kako"?

S: ... *da.*

Sah: Nepostupnost - viđenje je skok. Posle toga misliš, zar ne?

S: *Da. Da, razumem.*

Sah: Trenutak viđenja ukida svaki proces mišljenja, odlaganja, nadanja. Direktno, neposredno viđenje je kao eksplozija, iznenadna, strahovita, razarajuća. Ona uništava sve što je san i sanjanje. Preživljava samo sanjar: biće iza sna. "Biće" satkano od misli, utisaka, sećanja, iskustava, naprosto iščezava, iščezava "ja" što je nastalo kao usputni proizvod samozaborava, gubi se čak i razlika između "ja, mene, moje" i "ti, tebe, tvoje". Ostaje samo sanjar koji je sanjao daje sanjao.

S: *Sanjao - šta?*

Sah: Priču o buđenju; ili obične, male, svakodnevne stvari. Svejedno.

S: *Kada vi pričate o tome, sve mi izgleda tako jednostavno i prosto - kao da je sve samo po sebi kristalno jasno, bez i jedne nejasnoće. Ali, čim me taj osećaj napusti, odmah na scenu stupa um koji usložnjava, i to sve u pokušaju da misaono simplifikuje iskustvo.*

Sah: Ta receptivnost je ono što nam sve razjašnjava. Nedostatak prijemčivosti je, međutim, pored umovanja, ono što svaki put uništi jasnoću. Čim počneš da misliš o iskustvu, mentalni proces automatski "zamrzava" iskustvo u novi koncept ili novu teoriju, i time je iskustvo poništeno, umrtvljeno, čak ubijeno, a um ostaje ispunjen recima koje su suve i bezvredne. Te reči nam daju privid da smo i dalje u povišenom stanju svesnosti, i samo zato toliko često naglašavam da i priča o buđenju može da uspava.

Ponoviću ono što sam ti već rekao, ali na drugi način: kad izađeš iz stanja, malopredašnja impresija ti stvara osećaj da to stanje i dalje traje, premda je sa njim sve odavno gotovo.

Tek kad se slegne psihološka prašina, nađeš se u svojim uobičajenim raspoloženjima.

S: *Vaš opis posledica buđenja liči na novi san.*

Sah: Da li se nadaš daje drugačije?

S: *Ne, ne nadam se više...*

Sah: "... ni manje nego ranije, ali pošto mi um sugeriše da je prestanak nade nešto vrlo

poželjno, ja se nadam da ću to stanje ostvariti." Reči, reči, reči, zbog misli, misli, misli.

Da si razumeo primer sa stenom, sad bi se obojica slatko smejali.

Gledaj, ako zaista razumeš da ti posledica nemanja sebe pada na glavu, onda nemaš vremena za upražnjavanje spiritualne metodologije, nemaš vremena za religiozne teorije o izbavljenju - tebe izbavlja tvoje vlastito razumevanje, ono te samo postavlja na sigurno tlo.

S: *Tek tako?*

Sah: Tek tako.

S: *I?*

Sah: Tad više nemaš motivaciju za "i?" jer znaš kako stvari stoje, Tada živiš bez odlaganja, usred tog neizrecivog *sada*, kušajući nesputan svu sočnost i lepotu beznađa.

S: *(više za sebe) Kada ću ja to ostvariti...*

Sah: Sada.

S: *Molim?*

Sah: Ili sad.

S: ... *Hvala.*

Sah: Nema na čemu.

Jednom kad ugledaš to što jeste, videćeš da su reci i misli kao obdanište u kojem se igraju neka druga deca.

SKRIVANJE TAJNE, OTKRIVANJE TAJNE

Sagovornik: *Zašto je u radu na sebi toliko važno da se istovremeno razvijaju svi potencijali? Zen naglašava svesnost; sufizam, pravoslavlje i neke škole joge naglašavaju volju i srce. Određene gnosticke škole stavljaju volju u prvi plan, ali ne zanemaruju svesnost Tantra upućuje čoveka da prosvetljenje nađe u najvećem mraku - u strastima, instinktima, željama. Vaš koncept, čini mi se, obuhvata sve: i telo i energije, i intelekt i osećanja.*

Sah: U radu na sebi postoji sveto trojstvo: svesnost, volja i srce. Onog trenutka kada ljubav, kroz poverenje, kulminira u predanost, čovek tada *ne može*, a da ne doživi sveukupnost postojanja kao središte vlastitog bića. Samim tim, ja ne mogu da se prema jednom delu sebe odnosim kao majka, a prema nekom drugom kao maćeha. Kad Sunce zasija, njegovi zraci obasjavaju sve - bez razlike.

S: *Šta donosi ta konačna spoznaja?*

Sah: Smeh.

S: *Smeh!?*

Sah: Da, smeh. Život je igra. Svest mora da se oživi da bi se život osvestio. Kada do probuđenja dođe, čovek može samo da se smeje tom neprepričljivom vicu. "Ljudsko biće" je poslednja opna koja puca pri samospoznaji.

S: *Mislím da nisam u stanju da pratim vaš način izlaganja.*

Sah: Čovek se rađa tri puta: iz materice majke, iz materice društva, i iz materice neznanja.

Majka nam daje telo, društvo nam oblikuje um, a kada izronimo i iz treće materice, tada više nema rađanja, postajanja i nestajanja. Sve je u svemu sadržano, i, sve u svemu, sve svemu pomaže.

Jedan svetac je rekao: "'Neizrecivo' je za čoveka stvorilo anđele da mu služe i komarce da se ne uzoholi."

S: *Šta je to "Neizrecivo"?*

Sah: Reč ne može da opiše ni obično zrnice prašine, a kamoli ono stoje imenovano kao "Neizrecivo".

S: *Šta je, po vama, Bog?*

Sah: Po meni je Bog samo "Bog" jer ne znamo Boga koji nije "Bog". Šta god da je po meni, kako kažeš, takvo je kakvo je jer je po meni.

S: *Da li je čovek Bog?*

Sah: Kad čovek jeste to što jeste, Bog je ono što je. Praviti demarkacionu liniju isto je što i praviti razliku između "suštine kruga" i "kruga suštine".

S: *Ja uopšte ne razumem način na koji vi funkcionisete.*

Sah: Ni ja ga ne razumem.

S: *Pa u čemu je onda krajnji cilj postojanja ako ni vi sebe ne razumete?*

Sah: Koje "sebe" da razumem, kada je krajnji cilj postojanja prevazilaženje uma koji umišlja krajnji cilj postojanja? "Sebe" kojem se obraćaš si ti stvorio.

S: *Sve mi je odjednom i jasno i nejusno čas vas razumem, čas mi ništa nije jasno - kao da sam u polusnu.*

Sah: Vrlo precizno... Reci mi, iz tog magnovenja, ko si ti?

S: *Ja sam ja.*

Sah: Čije "ja"?

S: *Moje.*

Sah: Da li "ja" ima to "sebe" ili to "sebe" ima "ja"?

S: *Ne znam.*

Sah: Koliko je sati?

S: *Devet i pet.*

Sah: To znaš?

S: *(nema odgovora)...*

Sah: Da li su onaj što ne zna i onaj što zna - jedno te isto "ja", "moje", "sebe", "Bog", "devet i pet"? Ili je sve to samo odjek Neizrecivog ?

S: *(smeh)... Da, da...*

Sah: Sad smo zamenili uloge. Da li, po vama, postoji Bog?

S: *Neću da ti kažem.*

Sah: Vrlo dobro... Kada pustimo um da slobodno radi, kao noge, recimo, onda su misli spontani koraci, a reci veran odjek, veran odjek, veran odjek.

S: *Ne znam šta se dogodilo, ali imam osećaj kao da sam ozračen i spolja i iznutra... kao da sam negde u sebi dopustio rečima da su reči kojim oblikujemo misli koje su misli. Čini mi se da je svaka stvar sveukupnost svih stvari i ona sama u isti mah. To je tako, to je tako...*

Sah: Prosto.

S: ... *prosto, da.*

Sah: Samo si otpustio dvostrukost, i viđenje koje se mutilo od žudnje da vidi, postalo je jasno i bez magle. Viđenje je ostalo, magle nema, nema napora.

S: *Sada razumem...*

Sah: ... jer ne pokušavaš da shvatiš. Ne možeš da zagriš sopstveni zagrljaj, zar ne? To je to.

Spoznaja je kao traženje izgubljene igle. Tražiš je glavom, naprežeš oči, i tek kad se umoriš i sedneš, iznenadiš se načinom na koji si je našao.

S: *To izaziva smeh.*

Sah: Zavisi od igle. Umori se pa mi reci.

Postoji jedna divna priča o svecu koji je čitav život poštovao Boga i recima i delima i mislima. Toliko se osećao malim da je Gospodu i u snu i u molitvama govorio "Vi". Nikada nije počinio nijedan greh; ponizno je molio Svevišnjeg da mu se ukaže i da u tom času bude prenesen među anđele, ali niko se na njegove usrdne molitve nije odazivao. Godine su prolazile presporo, u dugom nizu, i molitva je jenjavala vremenom.

Kada je konačno napustio telo, i kad su ga moćni arhanđeli doveli pred božanski presto usred raja, iz sveca je pokuljao neverovatan bes:

"Zašto se nisi odazivao? Ceo život ti se molim, prizivam te i danima i noćima, i suzama i hlebom koji jedem, i ništa! Zašto mi se, Gospode moj, zašto mi se makar jednom nisi odazvao?"

"Otkud sam znao", skrušeno će Bog, "da baš mene zoveš! Sve vreme si persirao!"

S: *Mi sve vreme jurimo predstave o...*

Sah: ... bilo čemu. Uzrok problema juri posledice problema, i još se čudi: "Zašto se problemi množe kad ih uništavam, a smanjuju kad se umorim?"

Istina je kao tišina; šta god da kažeš, sakrivaš je bukom.

S: *Ali...*

Sah: Da.

S: *Tako prosto?*

Sah: Da.

S: *I svi to znaju?*

Sah: Da.

S: *I opet je tajna?*

Sah: *(širi ruke)...*